

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Diplomová práce

2010

Lucie Nováková

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Středisko ibero-amerických studií

Diplomová práce

Lucie Nováková

Osobnost Túpaca Amarua II. a jeho přínos
pro další vývoj v Peru

Tupac Amaru II and his contribution
for the following circumstances in Peru

V Praze, 2010

Vedoucí práce: Prof. PhDr. Josef Opatrný, CSc.

Děkuji Prof. PhDr. Josefu Opatrnému a Prof. PhDr. Anně Houskové za vedení práce, rodičům a Ivaně Macháčkové za podporu, Vítu Novákovi za formální výpomoc, Kristýně Horáčkové za jazykovou úpravu, Corlosu Pérezovi za výpomoc se získáváním pramenů a za podporu.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a uvedla veškerou použitou literaturu a informační zdroje.

V Praze dne 27. srpna 2010

.....

Anotace

Tato diplomová práce na úvod popisuje historické pozadí koloniálního období v místokrálovství Peru a následně se soustřeďuje na povstání Josého Gabriela Túpaca Amaru, které bylo vyústěním obecné nespokojenosti vládnoucí na daném území. Túpac Amaru se tímto povstáním zapsal do dějin nejen Peru, ale celé Latinské Ameriky, a ovlivnil následný vývoj v jihoamerických koloniích. Stal se tak inspirací a námětem k dalším studiím a pracím. Jednou z oblastí, ve které se často můžeme setkat jeho jménem, je literatura. Objevuje se v dílech jak peruánských autorů, tak i u spisovatelů jiných národností. Žánrově je zastoupen jak v poezii, próze, tak i v dramatu i ve filmu, jejichž analýze je věnována druhá část této diplomové práce.

Anotación

La presente tesis describe en su inicio la historia de la época colonial en el Virreinato de Perú y subsencuentemente se centra en la sublevación dirigida por José gabriel Túpac Amaru la que fue una forma de salida del descontento general en la zona correspondiente. Túpac Amaru así dejó una huella en la hitoria no solamente de Perú sino de toda América Latina y influyó la siguiente evolución en las colonias sudamericanas. Túpac Amaru llegó a ser la inspiración y su hecho se volvió en un tema de varios estudios y obras. Una de las ramas en la que podemos encontrar su nombre es la literatura. Aparece tanto en las obras de los autores peruanos como en obras de autores de otra nacionalidad. En cuanto al género aparece tanto en poesís, prosa, como en el drama y la película, cuya análisis forma la segunda parte de esta tesis.

OBSAH

1	Historický vývoj v místokrálovství Peru od jeho dobytí Španěly	9
1.1	Dobytí Peru.....	9
1.1.1	Túpac Amaru I.....	11
1.2	Místokrálovství Peru	13
1.2.1	Casa de contratación.....	13
1.2.2	Consejo de Indias	14
1.2.3	Audiencie	14
1.2.4	Místokrál.....	16
1.2.5	Správci provincií – Corregidoři.....	17
1.2.6	Cabildo	18
1.2.7	Kasikové	19
1.2.8	Postavení církve	20
1.2.9	Inkvizice	21
1.2.10	Společnost v místokrálovství Peru	22
1.2.11	Mita – nucené práce	25
1.2.12	Obrajes – dílny.....	27
1.2.13	Bourbonské reformy.....	28

1.3	Co předcházelo povstání Túpaca Amarua.....	34
1.3.1	Politická situace v 18. století	34
1.3.2	Indiánská renesance.....	35
1.3.3	Povstání v 18. století	37
1.3.4	Generální vizitátor Areche	39
1.4	Túpac Amaru II.....	42
1.4.1	José Gabriel Condorcanqui Noguera	42
1.4.2	Provincie Tinta	45
1.4.3	José Gabriel Túpac Amaru	46
1.4.4	První kroky k revoluci	47
1.4.5	První impulzy k povstání	47
1.4.6	Povstání vedené José Gabrielem Túpacem Amaruem	49
1.4.7	První část povstání	53
1.4.8	Druhá část povstání	57
1.4.9	Následky povstání	58
2	Túpac Amaru v literatuře.....	61
2.1	Indigenismus.....	61
2.2	Poezie.....	65
2.2.1	Alejandro Romualdo Valle	65

2.2.2	Manuel Scorza.....	66
2.2.3	José María Arguedas.....	67
2.3	Próza.....	76
2.3.1	Felipe Pérez.....	76
2.3.2	Ángel Avendaño Farfán.....	77
2.3.3	Ramón José Sender.....	77
2.4	Drama.....	90
2.4.1	Luis Ambrosio Morante.....	90
2.4.2	Oswaldo Dragún.....	91
2.4.3	David Viñas.....	91
2.4.4	Carlos Daniel Valcárcel.....	92
2.4.5	Clorinda Matto de Turner.....	92
3	Túpac Amaru ve filmu.....	100
3.1	Federico García.....	100
3.1.1	Túpac Amaru.....	101
4	Závěr.....	110
5	Použitá literatura.....	115
6	Obrazová příloha.....	120

1 HISTORICKÝ VÝVOJ V MÍSTOKRÁLOVSTVÍ PERU OD JEHO DOBYTÍ ŠPANĚLY

Peru je jednou ze zemí jižní Ameriky, která se táhne od tichomořského pobřeží přes Andské pohoří až k pralesní oblasti nacházející se ve vnitrozemí. Historicky bývalo toto území obýváno mnoha kmeny, které následně byly asimilovány kulturou Inků. Právě Inkové se následně střetli s Evropany, jejichž cílem bylo prozkoumat a následně si podmanit pro ně nově objevená území.

1.1 Dobyetí Peru

Na počátku 16. století Španělé již obývali několik ostrovů v Karibské oblasti, které španělským dobyvatelům sloužily jako místa pro další objevné a dobovatelské plavby. Dalším důležitým místem karibské oblasti se stala Panama, a to díky své strategické poloze a dostupnosti k oběma oceánům obklopujícím nový kontinent. I když aztécká oblast poskytovala dobyvatelům téměř vše, po čem Španělé toužili, pozornost přitahovala tajemná oblast jihu, jakási říče Pirů, která měla být ještě bohatší.¹ Právě Panama se stala důležitým výchozím bodem pro prozkoumání a dobytí území dnešního státu Peru, tehdejší říše Pirú. Dalším důvodem, které Španěly nutil k pronikání k jihu byl úbytek indiánského obyvatelstva z důvodu zavlečení chorob, vči kterým indiáni nebyli odolní. Proto bylo potřeba zajistit novou pracovní sílu.²

Panama byla založena roku 1519 jako první španělské město na tichomořském pobřeží. Úplně první cestu směrem k jihu podnikl roku 1522 kapitán Pascual de Andagoya. Sice

---

¹ Klíma, Jan: *Přehled dějin Latinské Ameriky*. Hradec Králové: Gaudeamus. 1996. Str. 19.

² Křížová, Markéta: *Inkové – nejmocnější indiánský svět*. Praha: Karavela. 2006. Str. 72.

nedoplul daleko, ale přinesl zprávy o velké říši nacházející se na jihu.³ Po této informaci se rozhodl budoucí španělský dobyvatel Francisco Pizarro, nemanželský syn chudého hidalga z Extremadury, který doplul na Espaňolu roku 1502⁴, spojit se s Diegem de Almagro a Hernandem de Luque a dobýt tuto neznámou říši Birú nebo také Pirú. Úlohy těchto dobyvatelů byly rozděleny následně: Pizarro se staral o vedení armády, jeho společník Almagro organizoval nábor nových mužů, zásobování a dopravu, Luque z Panamy zajišťoval investory.⁵

V letech 1524–1531 byly zrealizovány tři výpravy. Ta první, která byla zahájena 14. listopadu 1524, směřovala k pobřeží dnešní Kolumbie, nicméně přesné geografické údaje žádné z cest nejsou k dispozici, a to z důvodu často lišících se informací sepsaných kronikáři. Za nejspolehlivější kroniku, jak uvádí Bohumír Roedl ve svých *Dějínách Peru a Bolívie*, je považována *Pravdivá zpráva o dobytí Peru* z roku 1534 Francisca de Xerez, Pizarrova sekretáře.⁶ Během první cesty flotila narazila na odpor indiánů a značné komplikace během jejich výpravy způsobily, že Španělé přišli o velkou část svých mužů. Proto se Almagro a následně i Pizarro vrátili do Panamy a pokusili se s guvernérem vyjednat podmínky pro další objevnou cestu. Ta se konala roku 1526, trvala několik měsíců, ale skončila neúspěchem. Guvernér Pedro de los Ríos již nechtěl dát svolení k další plavbě, nicméně Pizarro se nevzdal a vydal se do Španělska přímo za králem Karlem I., kterého nakonec přesvědčil o důležitosti své další plavby. Ta byla stvrzena Toledskou smlouvou z roku 1526 uzavřenou mezi panovníkem a Pizzarem.⁷

Třetí výprava se uskutečnila roku 1531, kdy Pizarro konečně doplul k peruánskému pobřeží. Vezl s sebou sto osmdesát mužů a čtyřicet koní a začal dobývat mocné území In-

---

³ Roedl, Bohumír: *Stručná historie států-Peru*. Praha: Libri, 2003. Str. 19.

⁴ Roedl, Bohumír: *Dějiny Peru a Bolívie*. Praha: Lidové Noviny, 2007. Str. 40.

⁵ Roedl, Bohumír: *Stručná historie států-Peru*. Praha: Libri, 2003. Str. 19.

⁶ Roedl, Bohumír: *Dějiny Peru a Bolívie*. Praha: Lidové Noviny, 2007, str. 41.

⁷ Ibid.

ků⁸. Nemoci zavlečené do Ameriky Evropany se rychle šířily a jedné z nich - neštovicím – podlehl i samotný incký vládce Huayna Capac. Po jeho smrti nastoupil na trůn jeho syn Huascar, proti němu však vystoupil jiný z Huayna Capacových synů – Atahualpa. V zemi propukla krize způsobená boji mezi těmito dvěma potenciálními následovníky vládce, která Španělům usnadnila přístup a dobytí tohoto území.⁹ Když se Španělé s Atahualpou setkali, vybídli jej k přijetí křesťanství. Atahualpa však odmítl, a to byla pro Pizzara záminka k útoku. Atahualpa se snažil vykoupit ze španělského zajetí zlatem a stříbrem, nicméně Španělé nakonec Atahualpu roku 1533 popravili na náměstí v Cajamarce.¹⁰ Pizzaro odjel z Cusca na pobřeží, kde roku 1535 založil hlavní město Limu s přístavem Callao. Roku 1542 bylo zřízeno druhé místokrálovství – virreinato del Perú, jehož prvním místokrálem se stal Blasco Núñez de Vela. Ten následně spolu se soudci založil v Limě audienci, soudní dvůr.¹¹

To však neznamenal úplný konec incké říše. Vzpomínka na minulé časy nadále přetrvávala v převážné části andské oblasti. Tradice zůstávaly i nadále pevně zakořeněny v životech tamního obyvatelstva, převážně v horské oblasti, kam se Evropané dostávali obtížněji. Povstání z počátku 18. století vedené kasikem José Gabrielem Condorcanguim, který přijal jméno po svém příbuzném z matčiny strany, posledním inckém panovníkovi Túpacovi Amaruovi I., se opíralo o indiánské obyvatelstvo.¹²

1.1.1 Túpac Amaru I.

V době conquisty se stalo posledním útočištěm indiánů území zvané Vilcabamba, a to i když se k vládě incké říše dostal Túpac Amaru.

---

⁸ Kunc, Jiří; Barteček, Ivo: *Dobytí a osvobození Latinské Ameriky*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. 2008. Str. 26.

⁹ Křížová, Markéta: *Inkové – nejmocnější indiánský svět*. Praha: Karavela. 2006. Str. 71.

¹⁰ Roedl, Bohumír: *Dějiny Peru a Bolívie*. Praha: Lidové Noviny, 2007, str. 47.

¹¹ Ibid. Str. 59.

¹² Katz, Friedrich: *Staré Americké civilizace*. Přel. František Vrhel. Praha: Odeon. 1989. Str. 412.

V roce 1569 byl jmenován místokrálem Peru Francisco de Toledo. Jeho hlavními úkoly bylo zefektivnit těžbu přírodních zdrojů a zamezit zneužívání indiánů, které mělo za následek mimo jiné i značný demografický pokles. Proto nejdříve nařídil sčítání obyvatelstva. Ovšem aby mohl efektivně plnit své poslání, musel taktéž vyřešit problém týkající se Vilcabamby.

V roce 1572 byla Vilcabamba Španěli dobyta. Túpac Amaru utekl, ale nakonec jej Španělé přece jen zajali. Tento čin je obecně považován za ukončení conquisty.

Túpac Amaru byl odsouzen a veřejně popraven. Místokrál Toledo si tím vysloužil kritiku. Uvádí se, že tento tvrdý postup, i přesto, že Túpac Amaru přistoupil na přijetí křesťanství a nezpůsobil extrémně velké komplikace, měl sloužit jako odstrašující příklad v boji proti incké nepřizpůsobivosti.¹³

---

¹³ Křížová, Markéta: *Inkové – nejmocnější indiánský svět*. Praha: Karavela. 2006. Str. 85 – 87.

1.2 Místokrálovství Peru

V Indiích budovala Koruna instituce správy, jejichž model převzala z ustálené tradice v Kastilii, ovšem upravené pro odlišné prostředí Nového světa. Základními správními jednotkami byly místokrálovství, generální kapitanáty a audiencie.¹⁴

Místokrálovství Peru, tedy v pořadí druhé místokrálovství založené na území dnešní Latinské Ameriky roku 1542¹⁵, sahalo z Panamy až k Magalhãesovu průlivu. Do tohoto však území nespádala oblast dnešní Venezuely, ta spadala pod audiencii na Haiti. Autonomní postavení měl generální kapitanát se svým centrem v Kolumbii, přesněji v Bogotě.¹⁶ Toto centrum bylo zřízeno roku 1564, do té doby správu zajišťovaly královské orgány – *Casa de Contratación* a *Consejo de Indias*.

1.2.1 Casa de contratación

Casa de contratación (Úřad pro obchod s Indiemi) byl zřízen roku 1503, jeho původním sídlem byla Sevilla, roku 1717 byl pak přestěhován do Cádiz. Jednalo se o instituci, jež zajišťovala řízení a kontrolu plaveb a obchodu s koloniemi Latinské Ameriky. Tento úřad byl původně složen ze čtyř úředníků – pokladník, účetní, notář a faktor, kteří měli na starost například dohlížení na vybavení lodí plujících do amerických kolonií, cla exportovaného a importovaného zboží, majetkové záležitosti a pozůstalosti, vedli seznamy lidí cestujících do Ameriky, přičemž se dbalo na to, aby do kolonií nevyjížděli židé, muslimové ani cizinci. Později k nim přibyl kormidelník, který dohlížel na vybavení

---

¹⁴ Kunc, Jiří; Barteček, Ivo: *Dobytí a osvobození Latinské Ameriky*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. 2008.. str. 33.

¹⁵ Kunc, Jiří; Barteček, Ivo: *Dobytí a osvobození Latinské Ameriky*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. 2008. Str. 33.

¹⁶ Roedl: Bohumí: *Stručná historie států-Peru*. Praha: Libri, 2003. Str. 29.

lodí a na znalosti kormidelníků plujících do kolonií. Mimo to vedli i mapu zemí Hispánské Ameriky. Úřad *Casy de contratación* byl zrušen roku 1790.¹⁷

1.2.2 Consejo de Indias

Consejo de Indias (Rada pro Indie) byla instituce zřízena roku 1524. Jednalo se o nejvyšší administrativní orgán starající se o záležitosti celé španělské Ameriky, a to o civilní, vojenskou, soudní, fiskální a církevní správu zámořských kolonií. Jejím úkolem bylo navrhnout vysoké úředníky pro kolonie, připravovat zákony, starat se o výnosy.¹⁸

Struktura, která byla zavedena na počátku koloniální doby, se prakticky zachovala až do období válek za nezávislost i přesto, že každá nová vláda zavedla vždy určité modifikace. Za největší jsou považovány reformy v 18. století, tedy po válce o španělské dědictví zakončené nástupem nové dynastie na španělský trůn – dynastie Bourbonů.

1.2.3 Audiencie

Dalším důležitým orgánem zřízeným v koloniální době na území Hispánské Ameriky se staly *audiencie*. Jednalo se o administrativní orgány, soudní instituce, zavedené ve španělských koloniích v Novém světě. Audiencie měla právo obracet se přímo ke Consejo de Indias a její prezidenti tak měli možnost kontrolovat práci místokráľů. Oproti tomu ve Španělsku, kde audiencie rovněž existovala, měla funkci omezenou pouze na soudní moc.¹⁹ V 16. století byly vytvořeny audiencie v Santo Domingu, následně v Panamě, v

---

¹⁷ Opatrný, Josef: *Amerika v proměnách staletí*. Praha: Libri, 1998. Str. 97-98.

¹⁸ Roedl, Bohumír: *Dějiny Peru a Bolívie*. Praha: Lidové Noviny, 2007, str. 68.

¹⁹ Kunc, Jiří; Barteček, Ivo: *Dobytí a osvobození Latinské Ameriky*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. 2008.str. 33.

Bogotě, Chuquisace, Chile, Quito, Guatemale, Manile a Charcasu, Limě, Mexiku a v Nové Galicii.²⁰

Audiencie byly složeny ze soudců, tzv. *oidores*. Jejich úkolem bylo kontrolovat vykonávání činnosti místokrále a úředníků. Audiencie dohlížela na dodržování zákonů, měla právo zrušit rozsudky, rozhodovat o odvolání proti rozsudkům *corregidorů* (správců provincií), prověřovala vyhlášky a nařízení cabild (městských rad).²¹

V této problematice nelze opomenout takzvané *Leyes Nuevas* (Nové zákony) vydané roku 1542, které definovaly strukturu a politické principy organizace, stanovily úkoly a pravomoci státní správy a měly zlepšit podmínky indiánů.²² Jejich schválení předcházely dlouhé a bouřlivé diskuse a spory. Jednalo se o soubor nařízení namířených často proti elitě conquistadorů. Jako příklad lze uvést tzv. *encomiendu*, což bylo jakési rozdělení půdy spolu s původním obyvatelstvem pobývajícím na této půdě, které poskytovalo své služby encomendérovi, který jim za to zaručil stravu, vzdělání a pokřesťanštění, v praxi ale často *encomienda* znamenala vykořisťování indiánského obyvatelstva.²³ Dle nového nařízení se již nesměly nové *encomiendy* přidělovat a po smrti *encomendéra* území připadlo Koruně. *Leyes Nuevas* zajišťovaly indiánům podobná práva jako Španělům. Tyto zákony začal neúprosně prosazovat i nový místokrál Blasco Nuñez de Vela.

Z hlediska správy byl nejvyšším představitelem španělský král, nejdříve z rodu Habsburků, následně od 18. století, po válce o španělské dědictví, kdy mezi sebou sváděli boj arcivévoda Karel, vnuk Leopolda I. a Filip z Anjou, vnuk francouzského krále Ludvíka XIV., pak z dynastie Bourbonů.²⁴ Poradním orgánem se stalo *Consejo de Indias* (Rada pro Indie) starající se o civilní, vojenskou, soudní, fiskální a církevní správu zá-

---

²⁰ Opatrný, Josef: *Amerika v proměnách staletí*. Praha: Libri, 1998. Str. 48.

²¹ Roedl, Bohumír: *Dějiny Peru a Bolívie*. Praha: Lidové Noviny, 2007. Str. 68.

²² Křížová, Markéta: *Inkové – nejmocnější indiánský svět*. Praha: Karavela. 2006.

²³ Chalupa, Jiří: *Historia y geografía de América Latina*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2000. Str. 36.

²⁴ Klíma, Jan: *Přehled dějin Latinské Ameriky*. Hradec Králové: Gaudeamus. 1996. Str. 34.

mořských kolonií. Jejím úkolem bylo navrhovat úředníky pro kolonie, připravovat zákony, starat se o výnosy.²⁵ V obsazování úřadů často docházelo ke kumulování funkcí, což znamenalo, že osoba považována za důvěryhodnou mohla zastávat i více funkcí.²⁶

1.2.4 Místokrál

Virrey (místokrál) byl nejvyšším přímým zástupcem královské moci v zemích Hispánské Ameriky. Místokrál úřad zastával zpravidla po dobu čtyř až šesti let a byl jmenován přímo panovníkem, ovšem na doporučení Rady pro Indie (*Consejo de Indias*). Podmínkou pro jmenování do úřadu bylo to, že každý místokrál se musel narodit ve Španělsku.²⁷ Místokrál zastával funkce guvernéra, vojenského velitele a prezidenta audiencie, spravoval záležitosti administrativní, organizační a v případě Peru i církevní. Jeho výkonná moc ovšem byla často omezena funkcemi, které zastávali královští úředníci. V případě že místokrál nedosáhl právního vzdělání, nemohl zasahovat do soudních záležitostí.²⁸

Prvním místokrálem se stal Blasco Núñez de Vela, jmenovaný počátkem roku 1543. V období trvajícím asi tři sta let se místokrálů vystříдалo celkem čtyřicet. Činnost místokrále a úředníků byla v průběhu vykonávání funkce kontrolována audiencí. Každý z místokrálů ke konci svého úřadu vypracoval písemnou zprávu, která bývala následně překontrolována soudci. Během tohoto prověřování se k činnosti místokrále mohli vyjádřit i občané místokrálovství, doplnit případné námítky a komentáře.²⁹

---

²⁵ Roedl, Bohumír: *Stručná historie států-Peru*. Praha: Libri, 2003. Str. 29.

²⁶ Kunc, Jiří; Barteček, Ivo: *Dobytí a osvobození Latinské Ameriky*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. 2008. Str. 34.

²⁷ Opatrný, Josef: *Amerika v proměnách staletí*. Praha: Libri, 1998. Str. 354.

²⁸ Roedl, Bohumír: *Stručná historie států-Peru*. Praha: Libri, 2003. Str. 29.

²⁹ *Ibid.* Str. 29.

1.2.5 Správci provincií – Corregidoři

Corregidoři byli správci jednotlivých provincií - *corregimiento*. Jmenoval je nejdříve místokrál, později král, a to na pětileté období. Jejich zodpovědností bylo vybírání indiánského tributu, velení místní vojenské skupině. Také disponovali soudní mocí prvního stupně. Jejich zavedením chtěla Koruna docílit snížení moci encomendérů. Měli sloužit jako neúplatná spojovací část mezi zeměmi Hispánské Ameriky a Korunou. Nicméně se tato teoretická představa začala jevit jako mylná. Získaný titul corregidora nezáležel na zásluhách a ochotě sloužit Koruně, ale na financích poskytnutých královské pokladně. Alfredo Moreno Cebrián ve své knize *Túpac Amaru, el cacique quo rebeló los Andes* uvádí, že k dosažení postu corregidora byla potřeba částka 10 000–12 000 pesos, ovšem průměrný roční plat corregidora ke konci 18. století činil 2000–2 500 pesos. Navíc se jednalo převážně o Španěly z Iberského poloostrova, a proto je potřeba připočíst náklady na cestu do Nového Světa. Je tedy málo pravděpodobné, že by se lidé zastávající tuto funkci chtěli dobrovolně vzdát svého majetku a šli ze cti sloužit králi do dalekých zemí Nového světa. Navíc většina corregidorů po ukončení svého funkčního období usilovala o opětovné zvolení do téže funkce.³⁰

Z informací výše uvedených vyplývá, že dalším zdrojem příjmů corregidorů pravděpodobně byly ilegální obchodní aktivity.

Tyto aktivity se nazývaly *reparto*. Prakticky se jednalo o nelegální obchodní aktivity corregidorů, které z pragmatických důvodů roku 1754 zlegalizoval Ferdinand VI. Tyto aktivity spočívaly v prodeji evropského zboží indiánskému obyvatelstvu v jednotlivých provinciích, jež měl corregidor na starost. Tento obchod se začal postupně monopolizovat. Prakticky ale corregidoři nutili indiány nakupovat zboží, pro ně často nepotřebné, jehož cena byla až několikanásobně navýšena. Pokud se už jednalo o zboží užitečné,

---

³⁰ Moreno Cebrián, Alfredo: *Túpac Amaru, el cacique quo rebeló los Andes*. Madrid: Ediciones Anaya, S.A., 1988. Str. 39-44.

jeho cena byla tak vysoká, že finanční návratnost byla téměř nulová. To vše způsobovalo indiánům finanční zatížení a následné zadlužení.³¹

Reparto pro corregidory znamenalo ovšem významný příjem financí. Dle údajů uvedených v knize Carla A. Caranciho *Túpac Amaru*: „Celková hodnota rozděleného majetku se mezi lety 1754 a 1780 ztrojnásobila, přičemž z hodnoty 1,2 milionů pesos vzrostla na 3,6 milionů pesos. To odpovídá 14,6 milionů odpracovaných placených směn.“³² Také Caranzi uvádí, že *reparto*, tedy nucený nákup zboží, se stává novým systémem zavedeným v andských zemích, který zajišťoval neuvěřitelně vysoké příjmy vyšším vrstvám obyvatelstva, nicméně indiánům způsoboval další problémy a zadlužování.

1.2.6 Cabildo

Cabildo byla nejnižší administrativní jednotka v místokrálovství. Jedná se o městskou radu, v jejímž čele stáli dva starostové, kteří byli každý rok voleni radními – z jejich řad. Starostové zastupovali obce v právních záležitostech u audiencie a podíleli se na přidělování půdy. Radní se starali o finanční záležitosti obce a dohlíželi na zemědělské a chovatelské činnosti.

Cabildo bylo řízeno státem, který byl zastoupen corregidorem s právem veta. Corregidor a starostové vykonávali soudní moc prvního stupně. Zákon jim nedovoloval obchodovat, podílet se na obecních kontraktech a nesměli zastávat žádnou jinou funkci ve městě. Od dob vlády Filipa II. (1527 - 1598) se začala funkce radního - regidora nabízet za úplatu. Moc cabilda začala postupně upadat, na rozdíl od moci corregidora, jež neustále narůstala. Tím cabildo začalo ztrácet jak podporu obyvatelstva, tak i svou autonomii, hlavní slovo v rozhodování získali zástupci krále. V administrativě začal panovat chaos a nepořádek, nevedly se potřebné záznamy, na denním pořádku byla korupce,

---

³¹ Caranci, Carlo A.: *Túpac Amaru*. Madrid: Historia 16, Quorum, 1987. Str. 29-30.

³² Ibid. Str. 30.

špatné životní podmínky ve městech a mizerná situace indiánů, to vše se stalo charakteristickým rysem tohoto období.³³

1.2.7 Kasikové

Kasikové tvořili další článek ve správě vícekrálovství. Název kasik byl Španěly převzat z karibské oblasti, a to podle náčelníků tamějších indiánů.³⁴ Tato funkce existovala již za inckého impéria. Španělé ji převzali a adaptovali. Ponechali přitom v platnosti některé prvky, například byrokratické – kasikové například neplatili tribut, a doplnili o nové – postavení na úrovni hidalgů, o možnost nosit zbraně či využívat koně a podobně. Tento post byl dědičný a směly ho zastávat pouze osoby z indiánského prostředí.³⁵ Právě díky tomu měli možnost lépe porozumět vzniklým problémům, znali špatné pracovní podmínky i mizernou životní situaci indiánů, ale také je nutno poznamenat, že jsou to právě kasikové, kteří později ve větší míře povstávali proti španělské nadvládě. Jako příklad může posloužit pozdější povstání kasika José Gabriela Túpaca Amarua.

Kasikové se vzdělávali ve speciálních školách pro ně určených, které vznikly v 17. století. Jejich práce pak v podstatě znamenala vládnout indiánům, shromažďovat je na mitu a vybírat tributy. Jednalo se prakticky o prostředníka mezi vládoucí vrstvou a řadovým obyvatelstvem. Byl placen přímo z peněz indiánů.

Ani v tomto okruhu však nebyla korupce či vykořisťování indiánů neznámým pojmem, i když oni sami byli občas terčem zneužívání Španěly.³⁶

---

³³ Roedl, Bohumír: *Dějiny Peru a Bolívie*. Praha: Lidové noviny, 2007. Str. 73-74.

³⁴ Ibid. Str.74.

³⁵ Caranci, Carlo A.: *Túpac Amaru*. Madrid: Historia 16,Quorum, 1987. Str. 17-18.

³⁶ Ibid.

1.2.8 Postavení církve

Pro kompletní popis koloniální společnosti je třeba zmínit i úlohu a postavení církve, která byla důležitá již při dobývání nových území.

Na základě papežské buly z roku 1493 mělo Španělské království povinnost šířit křesťanství v nově objevených zemích. V roce 1508 se církev stala státní institucí. Návrhy kandidátů na místa arcibiskupa a biskupa král postoupil papeži, který je pouze formálně schválil. Nově vybraní kandidáti pak skládali svůj slib přímo před králem jako státní úředníci. Ve třech případech dokonce byli jmenováni místokráli.³⁷

V případě vesnických farářů byly návrhy podávány místokráli, který si z nich mohl nebo nemusel vybrat. Později se církev snažila získat zpět svůj ztracený vliv v zámořských koloniích, a to přes misionářskou činnost.³⁸

Pro evangelizaci nových kolonií bylo třeba přijmout rozdílná opatření, a to vzhledem k rozdílným poměrům v zemích Hispánské Ameriky a v Evropě. Pro šíření křesťanství byly povoleny nativní jazyky, indiánská hudba či divadelní představení. Úkolem misionářů byla pacifikace indiánského obyvatelstva, jeho včlenění do koloniální společnosti, vzdělání indiánů a zachování mírového soužití dvou rozdílných kultur na koloniálním území. Ke konci 16. století působili v místokrálovství Peru jak františkáni, kteří na území dorazili jako první v roce 1531, tak i dominikáni, augustiáni a jako poslední od roku 1568 i jezuité. Všechny licence na vycestování do Nového Světa udělovala Koruna a činnost těchto misionářů podléhala její kontrole. Problém v evangelizaci nastal v méně dostupných oblastech And a pralesů, kde úspěchy v zakládání misí a jezuitských *reducciones* byly střídavé.³⁹

---

³⁷ Roedl, Bohumír: *Dějiny Peru a Bolívie*. Praha: Lidové noviny, 2007. Str.75-78.

³⁸ Ibid.

³⁹ Ibid.

První evangelické aktivity probíhaly za pomoci překladatelů, ale se značnými komplikacemi. Později byly zakládány školy na výuku indiánských jazyků. V roce 1577 založil místokrál Toledo katedru kečuánského jazyka na univerzitě v Limě. Díky soustavné práci misionářů máme k dispozici několik děl a slovníků různých indiánských jazyků, na území Peru se jednalo především o jazyky kečua a aymara. Jejich přínos ovšem nespočívá jen v náboženské a jazykové rovině, nýbrž po sobě zanechali i poznatky zeměpisného, botanického a zoologického charakteru, stejně tak zanechali zprávy historické, etnografické a ekonomické. Kromě kulturních aktivit se však misionáři, kromě františkánů, kteří preferovali život v chudobě, zabývali i podnikatelskými aktivitami. Vlastnili a spravovali například haciendy.⁴⁰

Běžnou záležitostí však byly také spory mezi představiteli církve a Koruny. Obě instituce se navzájem obviňovaly z nelegálních aktivit a vykořisťování domorodého obyvatelstva. Úředníci Koruny mimo to poukazovali na nemorální způsob života některých farářů, později i na klesající úroveň znalostí příchozích farářů.⁴¹

1.2.9 Inkvizice

I přes snahy církve zavést v koloniích křesťanskou víru, naráželi představitelé na odpor místního obyvatelstva, či na komplikace spojené s přetrvávajícím praktikováním pohanských zvyků. V zemích Hispánské Ameriky, stejně jako v mateřském Španělsku, byla zavedena inkvizice (Tribunal de Santo Oficio). Činnost zahájila s nástupem místokrále Toleda (svou funkci vykonával v letech 1569–1581) jako první v Limě roku 1570, následný rok v Mexiku a v roce 1610 v Cartageně. Nejdříve ji vykonávali biskupové, později se stanovil stálý tribunál. Jejich cílem bylo pronásledování protestantů a židů, či vymýcení skandálních zvyků, jako například bigamie.

---

⁴⁰ Roedl, Bohumír: *Dějiny Peru a Bolívie*. Praha: Lidové noviny, 2007. Str.75-78

⁴¹ Ibid. 78-82.

Obecně neexistovaly příliš vážné případy odsouzení, možná i díky přísným podmínkám pro cizince, kteří chtěli do těchto zemí vycestovat. Ve španělských koloniích inkvizice nebyla natolik přísná jako ve Španělsku. Během svého dvěstěpadesátiletého fungování odsoudila jedince k trestu smrti ve třiceti případech. Je třeba také zmínit, že indiáni nepodléhali inkvizičnímu řízení.⁴² Nejvíce případů pronásledování čarodějů bylo zaznamenáno v prvních třiceti letech fungování této instituce, a to nejspíše proto, aby tato instituce dala najevo svou moc. Později spíše projevovala zájem o ekonomické aktivity. Proto se inkvizice postupně proměňovala na jednu z finančních institucí poskytující podnikatelské úvěry. Bohumír Roedl v knize *Historie Peru a Bolívie* uvádí: „Většina spisů této instituce obsahuje případy dlužníků neschopných splácet půjčky poskytnuté inkvizicí a konkursy na jejich majetky.“⁴³ V letech 1634–1639 podnikl tribunál v Limě proces proti židovskému obyvatelstvu, zřejmě z ekonomických důvodů.

Od druhé poloviny 18. století se zájem komisařů obrátil na literaturu a v roce 1814 byla v Cádizu inkvizice zrušena.⁴⁴

1.2.10 Společnost v místokrálovství Peru

Společnost v koloniální době Hispánské Ameriky byla národnostně pestrá, nicméně existovaly a do dneška existují rozdíly v závislosti na jednotlivých zemích.

V případě Peru je třeba zmínit následující znaky. Po příjezdu Španělů na Nový kontinent se Evropané začali mísit s místními ženami. I přes snahu zavést mezi indiánské obyvatelstvo manželství pouze s jednou ženou, neoficiálně přežíval jakýsi model konkubinátu. Míšení Španělů s indiánskými ženami se stalo běžnou praxí. Takovýmto potomkům se říkalo *mestici*. Postupně se začalo rozlišovat i procentuální zastoupení bílé a indiánské

---

⁴² Chalupa, Jiří: *Historia y geografía de América Latina*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2007. Str. 42-43.

⁴³ Roedl, Bohumír: *Dějiny Peru a Bolívie*. Praha: Lidové Noviny, 2007. Str. 81.

⁴⁴ Roedl, Bohumír: *Dějiny Peru a Bolívie*. Praha: Lidové noviny, 2007. Str. 82.

krve. První generace těchto mesticů se do evropské společnosti začlenila bez větších problémů, nicméně s narůstajícím počtem mestických potomků se tato třída začala vyčleňovat a tvořit samostatnou skupinu nacházející se mezi bílým a indiánským obyvatelstvem.

V následujících letech do americké společnosti přibylo i černé obyvatelstvo z Afriky, a to z důvodu nedostatečné fyzické zdatnosti indiánského obyvatelstva k vykonávání náročnější práce jako např. na plantážích či v dolech. Tím se pestrost americké společnosti ještě zvýšila. Potomci bělocha a černošky či opačně jsou nazýváni *mulati*, potomci mongoloidní a ekvatoriální rasy jsou nazýváni *zambové*. Následovalo míšení mezi jednotlivými rasami, z čehož vznikla široká škála etnik, kterou bylo třeba rozčlenit a hierarchicky uspořádat, a to v závislosti na rasové příbuznosti s bílým obyvatelstvem.⁴⁵

Na samotném vrcholku pomyslné společenské pyramidy se nachází nepočtená skupina evropského obyvatelstva následovaná skupinou kreolů, což byli potomci Evropanů narození na americkém kontinentě.

Tato skupina obyvatel zajišťovala politické, ekonomické a kulturní dění v místokrálovství. Evropané tvořili nepatrnou část, pouze 0,5% z celkového počtu obyvatel. Zastávali vládnoucí, vojenské, církevní funkce. Jejich povědomí o dění v koloniální společnosti bylo jen okrajové, často redukováno na teoretické byrokratické a formální záležitosti.

Kreolové jsou potomci dobyvatelů a Evropanů, kteří se přistěhovali na nový kontinent v prvních vlnách, narození již v Latinské Americe. Tvořili relativně homogenní vrstvu, často reprezentovali ekonomickou moc kolonie, vlastnili statky, latifundie, doly, využívali indiány jako pracovní sílu, často v napůl otrockých podmínkách. Měli pod kontrolou velkou část obchodu na kontinentě a politický vliv, i když okrajový a nepřímý. Zastávali spíše druhořadé funkce.⁴⁶

---

⁴⁵ Moreno Cebrián, Alfredo: *Túpac Amaru, el cacique quo rebeló los Andes*. Madrid: Ediciones Anaya, S.A., 1988. Str. 32.

⁴⁶ Caranci, Carlo A.: *Túpac Amaru*. Madrid: Historia 16, Quorum, 1987. Str. 21-22

Další stupeň této pyramidy tvoří mesticové následování mulaty a zamby.

Mestické obyvatelstvo je společensky uznávanější než indiánské či černošské. Potomci, mající španělského otce, bývají považováni za Španěly. První mestická generace měla v americké společnosti významné místo, ale s narůstajícím počtem začali mestici pomalu ztrácet práva. Nemohli nosit zbraně, vstoupit do smíšeného manželství, vlastnit encomiendy, zastávat veřejné funkce jako kasik, nebo vstoupit do armády.⁴⁷

Zambové a mulati měli menší práva a jejich sociální postavení bylo jen o málo lepší, než sociální postavení zotročených černochoů. Často pracovali jako služebnictvo či vojáci, ale nebylo jim povoleno naučit se číst a psát.⁴⁸

Předposlední část patřila indiánskému obyvatelstvu a ta nejnižší společenská třída byla tvořena černošským zotročeným obyvatelstvem.

Indiáni tvořili většinu populace, a to kolem 60% v celém Peru, v Cuzcu procentuální hodnota dosahovala až 85%. Oproti bílým, černým a smíšeným, kteří se usídlili hlavně v pobřežní oblasti, indiáni obývali horskou část Peru – sierra. Jedná se o potomky indiánů podmaněných Španěli v 16. Století, převážně o indiány kmene quechua a aymara. A právě tito indiáni, obývající horskou a pralesní oblast, později v 18. století podnikali protesty a povstání. Nicméně mezi indiánskou elitou bylo časté, že se oblékali jako Evropané, psali a mluvili španělsky a snažili se provdat své dcery za bílé muže, aby jim tak zajistili o něco lepší podmínky.⁴⁹

Základní jednotkou indiánské obce byla ayllu. Indiáni byli právně svobodní, netýkala se jejich vojenská služba ani inkvizice. Hlavní problém spočíval v ekonomických podmínkách indiánského obyvatelstva, a to především v tributu, nucených pracích (mita), dílnách a repartu.

---

⁴⁷ Caranci, Carlo A.: *Túpac Amaru*. Madrid: Historia 16, Quorum, 1987. Str. 23.

⁴⁸ Ibid.

⁴⁹ Caranci, Carlo A.: *Túpac Amaru*. Madrid: Historia 16, Quorum, 1987. Str. 22-23.

Z profesního a hmotného hlediska je koloniální společnost uspořádaná následně:

Na vrcholu se nacházeli vysocí úředníci, po nich patří další stupeň statkářům, tedy encomenderům, následuje klérus, majitelé dílen a manufaktur, řemeslníci, námmezdní pracovníkům a drobným zemědělcům pak patřila příčka nejnižší.⁵⁰

Obr. 1: Pyramida mnohonárodnostní peruánské společnosti⁵¹

1.2.11 Mita – nucené práce

Již od prvního momentu, kdy španělští dobyvatelé vstoupili na americký kontinent, se projevovala jejich touha po drahých kovech. V místokrálovství Peru se tento španělský cíl projevoval o to více po objevení několika nalezišť. Tím stoupl ekonomický význam a přínos tohoto území pro španělskou Korunu. Nejdříve se k těžbě využívaly indiánské

⁵⁰ Klíma, Jan: *Přehled dějin Latinské Ameriky*. Hradec Králové: Gaudeamus. 1996. Str. 23.

⁵¹ Obrázek z internetové stránky: <http://creartehistoria.blogspot.com/2009/09/la-sociedad-indiana.html>

metody zvané *huayras*, ale po vytěžení nejdůležitějších rudných žil se tento systém začal jevit jako neefektivní a nedostačující. Od roku 1753 se zavedla metoda amalgamace stříbra merkurium, což v peruánském těžářství způsobilo doslova revoluci. Zavedené metody těžení se prakticky zachovaly až do konce koloniální doby. Bohumír Roedl ve svých *Dějínách Peru a Bolívie* uvádí, že se v Peru v 17. století nalézalo 18 nalezišť zlata a 17 nalezišť stříbra, přičemž svou významností převažovaly ty stříbrné. Nejvýznamnějším nalezištěm zlata byla Carabaya, v případě stříbra se jednalo především o stříbrnou horu Cerro Rico v Potosí objevenou roku 1545, která následně iniciovala stříbrnou horečku. „V letech 1590 – 1600 činila hodnota produkce zlata přibližně 800 000 pesos, u stříbra dosahovala 51 000 000 pesos.“⁵² Zhruba mezi lety 1570 a 1630 bylo v dolech v Potosí vytěženo neskutečné množství stříbra, které činilo 85 procent produkce v zemi, z čehož vyplývala jeho důležitost v místokrálovství. Samotné místokrálovství Peru se tak stalo velmi důležitým zdrojem příjmu pro královskou pokladnici. Nicméně bylo potřeba upravit organizační nedostatky, jako například těžení z rudných žil, které jsou náročněji dostupné, ale jako hlavní problém se začal jevit nedostatek pracovní síly.⁵³ Bylo evidentní, že španělská menšina práci v dolech nezastane, africkým černochům působilo značné problémy horské klima. Proto místokrál Toledo zavedl *mitu*, nucené práce založené na incké tradici.

Mita v jazyce quechua znamená pracovní směna. Jedná se o typ nucených prací, které mohly být různého druhu – například pastýřská nebo v dolech. Systém spočíval v tom, že v době mezi zasetím a sklizní byli rolníci nuceni vykonat práce ve prospěch státu. Toledo aplikoval tento systém na doly v Potosí a tím zajistil neustálý přísun pracovních sil. Počet pracovníků na těchto nucených pracích byl nastaven na sedm procent mužské populace ve věku mezi osmnácti a padesáti či padesáti pěti lety. Pracovalo se za minimální mzdu. Jeden týden byl pracovní, následující dva týdny byly vyhrazeny

---

⁵² Roedl, Bohumír: *Dějiny Peru a Bolívie*. Praha: Lidové Noviny, 2007. Str. 87.

⁵³ Moreno Cebrián, Alfredo: *Túpac Amaru, el cacique que rebeló los Andes*. Madrid: Ediciones Anaya, S.A., 1988. Str. 53.

k odpočinku. V případě Potosí se uvádí, že každý rok nastoupilo k výkonu mity 13 500 indiánů, týdně pracovalo vždy 4 500 z nich.⁵⁴ Realita ovšem bývala často odlišná od tohoto teoretického systému. Často docházelo ke zneužívání indiánů, pracovalo se více, než byla stanovená doba, často až šestnáct či osmnáct hodin denně, bohatí indiáni používali úplatky, aby za ně povinnou mitu odpracovali jiní, indiáni nedostávali potraviny, pracovní nářadí a infrastruktura byly nedostatečné. Špatná situace a zneužívání se staly běžnou záležitostí, která se navíc stupňovala s postupným vytěžováním. Indiáni s povinností mity často hromadně prchali do jiných vesnic nespádajících do oblasti s touto povinností, kde potom pracovali jako pomocná síla na statcích. Následkem této migrace obyvatel vyvstávaly další problémy. Vesnice se vyliďňovaly, obyvatelé, kteří v nich přece jen setrvali, měli zkrácenou dobu „odpočinku“ mezi jednotlivými roky s povinností mity, místo původního sedmiletého na dvouletý cyklus. Dalším důsledkem byly rostoucí daně – tributy pro jednotlivé indiány, kteří ve vesnicích zůstali, jako kompenzace za indiány uprchlé.

Všechny výše zmíněné problémy týkající se nucených prací – mity – přetrvávaly ještě dlouhou dobu. A právě mita byla jedním z bodů, jehož řešení se dovolávala skupina indiánského obyvatelstva v čele s José Gabrielem Condorcanquim ke konci 18. století.⁵⁵

1.2.12 Obrajes – dílny

Název *obraje* znamená menší manufakturní dílny na zpracování tkanin z vlny, bavlny, kůže, na výrobu nádobí a skleněných předmětů, klobouků a podobně. Původně vznikly za účelem zásobit indiánské obyvatelstvo látkami a jako místo pro řemeslníky. Brzy se tyto obraje těšily rozvoji, a to především na severu, v oblastech jako Cajamarca, Huamachuco, Huantas a v celém Quito. Většina obrajes byla v rukou soukromých osob, čas-

---

⁵⁴ Moreno Cebrián, Alfredo: *Túpac Amaru, el cacique que rebeló los Andes*. Madrid: Ediciones Anaya, S.A.1988. Str. 54.

⁵⁵ Moreno Cebrián, Alfredo: *Túpac Amaru, el cacique que rebeló los Andes*. Madrid: Ediciones Anaya, S.A., 1988. Str. 52-56

to statkářů, jiné byly vlastněny Korunou, těch však bylo minimum, či domorodými komunitami. V takovém případě stáli v čele kreolové.⁵⁶ Pracující byli indiáni s povinností mity, mezi nimi často také děti ve věku mezi devíti a sedmnácti lety, kteří měli podobné podmínky jako pracující dospělí, ovšem tvořili levnější pracovní sílu. Za práci dostávali mzdu, která však byla na minimální úrovni, ze které jim byly odečteny náklady na jídlo či medikamenty. Výsledná částka pokrývala pouze daně. Tím se také neustále prohlubovalo jejich zadlužení. Proto svou situaci museli řešit jiným způsobem, jako byla almužna či žádali správce o potravu, čímž se zavázali k dalšímu setrvání a práci v těchto dílnách. Úmrtí hlady nebyly výjimkou. Pracovalo se ve velkých a vlhkých místnostech, pracovní doba záležela převážně na denním světle, čili pracovalo se od úsvitu do setmění. Tím jim bylo znemožněno plnění dalších povinností jako domácí práce či zemědělské práce. Situace takto pracujících indiánů se mnoho nelišila od otroctví a údajně sami indiáni práci v obrajes považovali za horší než práci v dolech.⁵⁷

Obraje jsou zajisté jednou ze stinných stránek koloniální doby. I toho si byl José Gabriel Condorcanqui vědom, proto požadoval, mimo zrušení mity, také zrušení těchto obrajes.

1.2.13 Bourbonské reformy

Po smrti posledního krále z dynastie Habsburků Karla II. a následné válce o španělské dědictví ukončené mírem z Utrechtu nastoupili na trůn Bourboni. Prvním vládcem z této dynastie se stal Filip V. (1700–1746). Tato vleklá válka se dotkla i španělských kolonií. Anglie získává tzv. *asiento*, což je monopol na dovoz černochoů do zemí Latinské Ameriky, které do té doby měla Francie, Španělsko musí vrátit Portugalsku Colonia de Sacra-

---

⁵⁶ Moreno Cebrián, Alfredo: *Túpac Amaru, el cacique que rebeló los Andes*. Madrid: Ediciones Anaya, S.A., 1988. Str. 48.

⁵⁷ Ibid. Str. 48-51.

mento, území dnešní Uruguaye. Kromě toho mohla Anglie ročně vyslat jednu loď se zbožím o hmotnosti 650 tun k latinskoamerickým přístavům za účelem obchodování.⁵⁸

Úkol Filipa V. byl nelehký. Převzal po Habsburcích zruinovaný stát, v koloniích v Novém světě vládla korupce na všech úrovních a chaos. V prvních letech své vlády začal zavádět reformy pro zlepšení situace, nejdříve týkající se vnitřních záležitostí a upevnění své moci, následně týkající se situace v zámořských koloniích.

Stále větším problémem pro španělskou korunu se stávaly útoky francouzských a anglických pirátů na španělské obchodní lodě, či ilegální obchod Francouzů a Angličanů s koloniálními přístavy. Byl zaveden tvrdý boj proti kontrabandu. Problémy způsobovaly převážně anglické lodě, které pod záminkou dovozu černochoů tajně přivážely do Ameriky i své zboží k obchodování. Za účelem vytvoření konkurence ilegálnímu obchodu byly povoleny plavby privilegovaných společností, které realizovaly obchod na základě registrovaných plaveb.⁵⁹

Roku 1717 byla přestěhována Casa de Contración ze Seville do Cádizu. Rada pro Indie musela postoupit část svých pravomocí ve prospěch ministerstva námořnictví a pro Indii.⁶⁰

Bourbonské reformy byly inspirované osvícenskými myšlenkami. V letech 1760–1808 byly zavedeny reformy ve sféře obchodní, teritoriální, administrativní i vojenské. První kroky byly spíše váhavé, největších změn bylo pak dosaženo za vlády Karla III. (1759–1788), který se stal španělským králem po smrti svého bratra Ferdinanda VI., jenž zemřel bez potomků.

---

⁵⁸ Roedl, Bohumír: *Dějiny Peru a Bolívie*. Praha: Lidové Noviny, 2007. Str. 101.

⁵⁹ Ibid. Str. 102.

⁶⁰ Klíma, Jan: *Přehled dějin Latinské Ameriky*. Hradec Králové: Gaudeamus. 1996. Str. 35.

Karel III. byl schopný a osvícenský panovník, o vladaření měl zájem a obklopoval se schopnými spolupracovníky. Ty si nevybíral na základě urozeného původu, jako tomu bylo u jeho předchůdců, nýbrž na základě jejich schopností.⁶¹

Důležitým mezníkem pro koloniální Ameriku se stala takzvaná sedmiletá válka, která postihla Evropu v letech 1756–1763. Španělsko se snažilo zachovat neutrální postoj a do konfliktu se příliš nevměšovat, ale nakonec roku 1761 do sedmileté války vstoupilo, jelikož se jednalo o jeho kolonie. Anglie se během krátké doby zmocnila Havany, filipínské Manily, Floridy a Trinidadu.⁶² Na základě pařížské mírové smlouvy z roku 1763 sice Británie území s výjimkou Floridy Španělsku vrátila, ale události během sedmileté války přinutily Španěly zamyslet se nad situací ve svém zámořském území a uskutečnit nezbytná opatření především v administrativě a obraně, aby se podobná situace již neopakovala. Koruna vyslala do svých zámořských kolonií vizitátory, kteří měli za úkol zmapovat a následně vyhodnotit situaci. Získané výsledky pak spustily ve španělských koloniích v Novém světě rozsáhlé reformy.⁶³

1.2.13.1 Reformy v obchodní sféře

Důležitým krokem se stalo uvolnění obchodu mezi Španělskem a americkými zeměmi na základě tzv. *Reglamento de comercio libre* – Nařízení o svobodném obchodu. Roku 1765 devět španělských přístavů získalo právo obchodovat s Amerikou, jejich počet se následně roku 1778 rozrostl na třináct.⁶⁴ Tyto přístavy dostaly právo přímo obchodovat s americkými koloniemi, čímž se ovšem zredukovala důležitost Cádizu. Jednalo se o španělské zboží, v případě zboží dopraveného do Španělska existovala omezení. Tím Španělsko očekávalo větší odbyt evropského zboží v Americe, a naopak z kolonií přísun surovin. Španělsko se snažilo omezit průmysl ve svých amerických koloniích, protože

---

⁶¹ Roedl, Bohumír: *Dějiny Peru a Bolívie*. Praha: Lidové Noviny, 2007. Str. 113-114.

⁶² Chalupa, Jiří: *Stručná historie států – Španělsko*. Praha: Libri, 2005. Str. 101-102.

⁶³ Roedl, Bohumír: *Dějiny Peru a Bolívie*. Praha: Lidové Noviny, 2007. Str. 114.

⁶⁴ Ibid. Str. 102-103.

pro ně představoval konkurenci. „Podíl registrovaného exportu byl za období 1782–1796 čtyřikrát větší, než tomu bylo v roce 1771. Největším odběratelem se stalo Nové Španělsko s podílem 35 procent, následovalo Peru s 22 procenty. Vývoz z Ameriky do Španělska stoupl ve stejném období oproti roku 1778 desetkrát. Mexiko se podílelo 36 procenty, Kuba 23 procenty, Peru 14 procenty.“⁶⁵ Uvádí Roedl v knize *Dějiny Peru a Bolívie*.

Liberalizace navíc přivedla do kolonií přistěhovalce, kteří tvořili konkurenci kreolským obchodníkům, čímž ovšem rostla i nevraživost mezi španělským a americkým obyvatelstvem.

Kromě zámořského obchodu, který převažoval, existoval i obchod uvnitř Ameriky.

1.2.13.2 Reformy teritoriální

Do 18. století existovaly na území Hispánské Ameriky pouze dvě místokrálovství – Nové Španělsko zahrnující území dnešního Mexika, část dnešních jižních států USA a oblast Karibiku, a Místokrálovství Peru, zahrnující území od Panamy k Magalhãesovu průlivu. Dalším krokem Bourbonské dynastie k ochraně španělského území v zámoří bylo vytvoření nového, v pořadí třetího místokrálovství. Roku 1717 vzniklo provizorně místokrálovství Nová Granada, které se pevně ustanovilo až v roce 1739, s hlavním městem v Bogotě. Zahrnovalo severní území místokrálovství Peru – dnešní Ekvádor, Kolumbii, Panamu a Venezuelu, která do té doby spadala pod audiencii v Santo Domingu. Hlavním úkolem nového místokrále bylo chránit panamskou šíji před anglickou expanzí a zamezit obchodu Angličanů a Holanďanů na území dnešní Venezuely.⁶⁶

Roku 1776 došlo k oddělení další části místokrálovství Peru, tentokrát jižní. Tím vzniklo čtvrté a poslední místokrálovství Río de la Plata, jehož hlavním městem se stalo Buenos

---

⁶⁵ Roedl, Bohumír: *Dějiny Peru a Bolívie*. Praha: Lidové Noviny, 2007. Str. 116.

⁶⁶ Roedl, Bohumír: *Stručná historie států-Peru*. Praha: Libri.2003. Str. 43.

Aires. Mělo čelit vlivu Portugalců.⁶⁷ K tomuto teritoriu bylo později připojeno i území Potosí, dnešní Bolívie, a to na základě argumentace, že doprava mezi Potosí a Atlantikem představuje menší náklady, než by tomu bylo v případě dopravy do Limy.

Dalším administrativním krokem bylo povýšení Venezuely a Chile na generální kapitánáty, v roce 1777. Formálně sice tato území spadala pod svá místokrálovství, v případě Venezuely se jednalo o Novou Granadu a v případě Chile o Místokrálovství Peru, ale získala větší autonomii.

Tyto územní reformy měly za cíl posílit vojenskou moc kolonií – na severu v oblasti Karibského moře, na jihu převážně proti útočícímu Portugalsku a Anglii.⁶⁸

1.2.13.3 Reformy administrativní

Koloniální správa byla neefektivní a ovlivněná korupcí. Proto bylo třeba učinit kroky k nápravě. Úředníci ignorovali královská nařízení, která se jim nezamlouvala, či pro ně byla nepřijatelná. Soudci za svá pochybení nebyli trestáni. Situace byla nejhorší na regionální úrovni, kde docházelo k největšímu zneužívání moci a korupce byla na denním pořádku. Důležitou úlohu přitom sehráli *corregidoři*. Řešením mělo být, po francouzském vzoru, zavedení takzvaných *intendantur*. Jednalo se o administrativní celek. Hlavním cílem *intendantur* bylo zlepšit koloniální správu a zajistit větší efektivnost.⁶⁹

Intendanty byli přímo podřízeni Koruně, která je jmenovala. Území místokrálovství Peru bylo rozděleno na sedm částí – *intendancií*. Intendanty měli zajistit výkonnou moc, měli soudcovské pravomoci, byli vojenskými veliteli ve svém regionu, dohlíželi na vybírání daní, řídili veřejné práce a dohlíželi na hospodářství. Provincie – *intendancie* pak byly dále rozděleny na menší územní jednotky spravované subdelegáty, kteří nahradili corre-

---

⁶⁷ Klíma, Jan: *Přehled dějin Latinské Ameriky*. Hradec Králové: Gaudeamus. 1996. Str. 35.

⁶⁸ Roedl, Bohumír: *Dějiny Peru a Bolívie*. Praha: Lidové Noviny, 2007. Str. 115.

⁶⁹ Opatrný, Josef: *Amerika v proměnách staletí*. Praha: Libri. 1998. Str. 233.

gidory. Ti byli na rozdíl od corregidorů i lépe placeni. V čele celého systému stál superintendant, který sídlil v hlavním městě místokrálovství. Tato nově vytvořená místa byla obsazována Novými úředníky ze Španělska, dosud nezkorumpovanými místními elitami.

Intendantury byly nejdříve zavedeny na Kubě, a to v roce 1764, po vizitaci právníka José Gálveze na dalších územích byl vypracován plán na zavedení stejného systému – intendantur i ve zbytku kolonií.⁷⁰ Výjimkou zůstalo místokrálovství Nová Granada.

Intendantury sice občas způsobovaly konflikty jak s audiencemi, tak s místokráli, kterým se zredukovaly pravomoci, ovšem splnily očekávaný účel.⁷¹

1.2.13.4 Reformy vojenské

Jak již bylo řečeno, po obsazení Havany anglickým vojskem v průběhu sedmileté války, si Španělé uvědomili nutnost reformovat určité sféry, a to především administrativní a vojenskou. Proto bylo zahájeno opevňování strategických přístavů, jako byly například kubánská Havana, kolumbijská Cartagena, či peruánské Callao.

Následovalo posílení vojsk, která se skládala jak z Evropanů, tak i z místních obyvatel. K doplnění sloužily místní milice o počtu zhruba 40 000 mužů, složené převážně z mesticů a kreolů. Ty ovšem způsobovaly častou nespokojenost, a to hlavně díky své malé disciplíně, nedostatečnému výcviku i špatné výbavě, jelikož byly svolávány jen občas. Sloužily k potlačení menších povstání.⁷²

---

⁷⁰ Roedl, Bohumír: *Stručná historie států-Peru*. Praha: Libri. 2003. Str. 46-47.

⁷¹ Roedl, Bohumír: *Dějiny Peru a Bolívie*. Praha: Lidové Noviny, 2007. Str.114-115.

⁷² Ibid. Str. 117-118.

1.3 Co předcházelo povstání Túpaca Amarua

Jako odezva na politickou a ekonomickou situaci v zemi v 18. století často vznikala povstání a nepokoje, které oproti následnému povstání Túpaca Amarua nenabývala takové důležitosti a významu, nicméně nelze je opomenout.

1.3.1 Politická situace v 18. století

Povstání a nepokoje probíhaly v průběhu celé španělské koloniální nadvlády s větší či menší důležitostí. V 18. století se ovšem situace začínala vyhrocovat, a to jako odezva na politickou, sociální i ekonomickou situaci v zemi, v závislosti na reformách nově aplikovaných bourbonskou dynastií, které vyvolaly vlnu nevolí.

Mezi povstání, kterým se dnes přikládá největší důležitost, patří bezpochyby povstání vedené José Gabrielem Tupacem Amaruem, které je charakterizované jako největší v Latinské Americe. Toto povstání je považováno za jakýsi spouštěcí mechanismus války za nezávislost zemí Latinské Ameriky, jež následovaly v 19. století. Tomu ovšem předcházely menší a méně významné rebelie, které jistě nelze opomenout a je na místě se o nich zde zmínit.

Krise poznamenávající 18. století prakticky začíná už za dob conquisty, v 18. století se však prohlubuje, a to i díky zaváděným reformám. Od prvního momentu existoval u evropských Španělů, příchozích do amerických kolonií, pocit nadřazenosti. Stejně tak požívali výsady, jako například právo na půdu a jiné, které si vydobyli vlastní snahou bez větší pomoci Koruny. Také proto s nelibostí vzhlíželi na ochránce indiánů, úředníky a jiné, kteří se snažili hájit zájmy státu. Napjatá situace panovala především mezi Španěly a kreoly. Ještě více se prohloubila v druhé polovině 18. století, kdy na americké území začali přicházet další přistěhovalci z Iberského poloostrova. Kreolové se cítili být odsunuti ze své významné pozice na vrcholku pomyslné společenské pyramidy. Na peninsulares pohlíželi s despektem, ti zase poukazovali na „nečistou rasu“ kreolů.

Zavedením bourbonských reforem se usilovalo o zlepšení kontroly situace v hispánské Americe, což mělo za následek větší intervenci španělského státu. To způsobilo nelibost hlavně ze strany kreolů, kteří měli pocit ohrožení svých ambicí. Po omezení cabilda se cítili odstrčeni i na politické úrovni. Taktéž uvolnění obchodu způsobovalo, že se obchodníci a statkáři cítili ohrožení nově příchozí konkurencí.⁷³

Dalším důvodem k všeobecné nespokojenosti obyvatel španělských kolonií se stalo zvýšení daně z koupě a prodeje, takzvané alcabaly, a zřízení celních úřadů. Těmito kroky si Koruna chtěla zajistit vyšší příjem do své pokladny, na čemž následně závisely další státní aktivity. Původní dvouprocentní daň, jež se nevztahovala na produkty základní potřeby, a neplatili ji indiáni obchodující se zbožím z vlastní produkce, se v průběhu několika let zvýšila na šest procent, v případě kořalky daň stoupla až na dvanáct a půl procenta. Od roku 1779 byla navíc do této daňové povinnosti zahrnuta i koka a obilí. Celnice začaly přísně kontrolovat indiánské zboží, jestli se opravdu jedná o vlastní produkci. Majitelé haciend totiž často využívali indiány k přepravě svých produktů.⁷⁴

Tyto kroky negativně ovlivnily všechny vrstvy obyvatel a vyvolaly vlnu nespokojenosti a protestů.

1.3.2 Indiánská renesance

Fenoménem objevujícím se v 18. století je jakási indiánská renesance. Obyvatelé amerických kolonií začali vzhlížet k období incké říše jako k ideálu. Někteří, jako například i samotný José Gabriel Túpac Amaru, začínají inklinovat k inckým tradicím, obrací se do minulosti s jakousi nostalgií. Indiánské oblečení se stane módní záležitostí, znovu se začne objevovat incká umělecká výroba i záliba v indiánských potravinách.

---

⁷³ Perez, Joseph: *Los movimientos precursores de la emancipación en Hispanoamérica*. Madrid: Alhambra, 1982. str.13-18.

⁷⁴ Roedl, Bohumír: *Ve jménu Inky Túpac Amaru*. Praha: Scriptorium, 1998. Str. 49.

Inspirovaní dílem Inky Garcilasa de la Vegy (1538–1616) – *Comentarios reales* – *Královské komentáře*, vydané v 17. století, ve kterých idylicky popisuje prosperitu incké říše, se obyvatelé obracejí do minulosti, v níž spatřují ideál společnosti. Nicméně se uvádí, že vyprávění o říši Inků v podání Garcilasa de la Vegy se zakládá na nereálných informacích, které autor slýchal v dětství z vyprávění svých inckých příbuzných. Jeho dílo ovlivnilo vznik indiánského nacionalismu.⁷⁵ Uvádí se, že samotný Túpac Amaru si ze své cesty do Limy přivezl právě toto dílo.

Roku 1782, po potlačení povstání, se představitelé španělské autority rozhodli zakázat v celé Hispánské Americe četbu *Královských komentářů* Garcilase de la Vegy, protože se domnívali, že domorodci byli tímto dílem negativně ovlivněni.⁷⁶

V 18. století se objevuje i významné peruánské dílo - Apu Ollantay, epické drama napsané v jazyce quechua popisující lásku hrdiny k incké princezně. Jeho autorství je sporné, avšak bývá přisuzováno Antoniu Valdezovi.

Mimo toto dílo lze zmínit i básníky píšící v quechua, jež umocňují indiánské uvědomění.⁷⁷

Felipe Guaman Poma de Ayala byl dalším spisovatelem, co se ve svém díle zabýval španělskou invazí na americkém území. Svou kroniku se rozhodl věnovat španělskému králi. Jedná se o dílo doplněné ilustracemi s názvem „*El primer nueva crónica y buen gobierno*“. Ve svém díle kritizuje Španěly a dovolává se jejich návratu do Evropy, stejně jako černochů do Afriky. Používá sarkasmus ke srovnání úředníků se zvířaty: corregidora s hadem, encomendera s pumou, faráře s liškou a kasika s myší, co ohlodává indiány.

---

⁷⁵ Roedl, Bohumír: *Ve jménu Inky Túpac Amaru*. Praha: Scriptorium, 1998. Str. 39.

⁷⁶ Laviana Cuetos, Mª Luisa: *Túpac Amaru, Forjadores de America*. Sevilla: Don Quijote, Editoriales andaluzas Midas, 1990. Str. 26.

⁷⁷ Caranci, Carlo A.: *Túpac Amaru*. Madrid: Historia 16, Quorum, 1987. str. 34-35.

Nicméně Felipe Guaman Poma de Ayala svým počínáním nepředstavoval pro úřady žádné větší nebezpečí.⁷⁸

1.3.3 Povstání v 18. století

Pokud bychom chtěli zmínit některá z menších povstání, která proběhla v průběhu 18. století v andské oblasti, tedy povstání v Alto Peru, čili dnešní Bolívii, Peru nebo v Ekvádoru, jednalo by se o následující:

1.3.3.1 Bolívie

V oblasti Bolívie by se za nejdůležitější povstání dalo považovat povstání v Oruru z roku 1739. Vélez de Córdoba, který se považoval za potomka Inků, pokusil se o vypuzení Španělů z území Alto Peru. Jeho snaha se však týkala pouze Evropanů, nikoliv mes-ticů a kreolů. Jeho cílem pak bylo znovuoobnovení incké říše. Ve svém úmyslu však neměl podporu kreolů, kvůli čemuž jeho pokus ztroskotal.⁷⁹

1.3.3.2 Ekvádor

Na území Ekvádoru bylo zaznamenáno několik povstání, například v letech 1730, 1760, 1766, 1768 a v roce 1771. Za nejdůležitější je považováno povstání uskutečněné roku 1764 v Riobambě. To vzniklo proti pracovním podmínkám na obrajes, tributům a zneužívání indiánů *corregidory*.⁸⁰

---

⁷⁸ Roedl, Bohumír: *Ve jménu Inky Túpac Amaru*. Praha: Scriptorium, 1998. Str. 40-41.

⁷⁹ Caranci, Carlo A.: *Túpac Amaru*. Madrid: Historia 16, Quorum, 1987. str. 37.

⁸⁰ Caranci, Carlo A.: *Tupac Amaru*. Madrid: Historia 16, Quorum, 1987. str. 37.

1.3.3.3 Peru

V Peru v roce 1737 se Ignacio Torote, catalipangský kasik, stal vůdcem indiánů z Gran Pajonalu a z oblasti Río Perené, severně od Cuzca, kteří protestovali proti misionářům a zavedení španělské kultury.

Roku 1750 vznikl protišpanělský odboj v Limě vedený Antoniem Cabo a zřejmě chtěl znovu obnovit inckou říši. Toto povstání skončilo neúspěchem z důvodu zrady indiánů, kteří dali přednost spolupráci se Španěly.⁸¹

Mezi významnější povstání před Túpacem Amaruem se řadí rebelie Juana Santose Atahualpy. Juan Santos byl indiánského původu, vzdělával se na jezuitské škole. Cestoval po Evropě a Africe, kde působil jako misionář. Ve 20. letech 18. století se vrátil do Peru a roku 1742 zahájil povstání. Existují spekulace o jeho možném spojení a spolupráci s již zmíněným Vélezem.

Soustředil se na pralesní horskou oblast, ale po předchozích povstáních byli Španělé ve střehu. Do svého povstání později zahrnul i černé a bílé obyvatele. Začal si říkat Atahualpa, na důkaz příbuznosti s Inky, a prohlásil se inckým králem. Jeho cílem bylo opětovné obnovení incké říše, jíž by vládl, a vypuzení Španělů z území místokrálovství. Prosazoval zrušení otroctví a španělské bohatství chtěl rozdělit mezi své stoupence. Ve svých ideách nevystupoval proti křesťanství, ale bojoval o zachování některých tradičních indiánských rituálů. Proto by se jeho povstání dalo charakterizovat jako politické. Josému Santos Atahualpovi se podařilo v pralesní oblasti vytvořit nezávislý stát, do kterého se Španělé dlouho marně snažili proniknout.⁸²

Historici dávají často do spojitosti toto povstání s povstáním José Gabriela Túpaca Amaru, a to jak na základě požadavků na sociální změny, tak spektrem zúčastněného obyva-

---

⁸¹ Caranci, Carlo A.: *Tupac Amaru*. Madrid: Historia 16, Quorum, 1987. str. 38.

⁸² Caranci, Carlo A.: *Tupac Amaru*. Madrid: Historia 16, Quorum, 1987. str. 38-39.

telstva a geografickým rozšířením. Předpokládá se, že právě toto povstání se stalo José Gabrielovi inspirací v jeho následných krocích.

Následujících léta byla ve znaku častých povstání a rebelií, z nichž většina se uskutečňovala v oblasti hor - sierry. Většinou se jednalo o spontánní povstání kratšího trvání, proto nám často chybí bližší údaje o těchto rebeliích, stejně tak i o jejich vůdcích. Ale existovaly i povstání většího rázu, které již ekonomicky i sociálně zasáhly život v daném regionu. Alberto Flores Galindo uvádí data takovýchto rebelií např. v letech 1750 a 1783, jež se odehrály v Huarochirí.⁸³

Nejčastější motivy protestů byly namířeny proti vybírání tributů, špatným pracovním podmínkám v obrajes, či zneužívání obyvatelstva corregidory. Od roku 1776 se pak jako odezva na větší tlaky Koruny v oblasti fiskální politiky protestní povstání ještě zintenzivnila.⁸⁴ Roku 1777 vzniklo povstání namířeno proti Španělům ve vesnici Urubamba, jež vedl potomek Huayna Capaca – José Gran Kiske Tito Inga, téhož roku následovala povstání v Quitu a na různých místech v Alto Peru. Roku 1780 pak proběhla série povstání v Arequipě, kde povstalci zničili celnici, v La Pazu opět proti celnici – v tomto případě se povstalcům podařilo dosáhnout snížení *alcabaly* na čtyři procenta, následovala povstání v Cochabambě, Cuzcu, Huarazu, Pascu, Chayantě, Otuzcu atd.⁸⁵

1.3.4 Generální vizitátor Areche

Roku 1777 byl do místokrálovství Peru ministrem José de Gálvezem vyslán José Antonio Arech, ambiciózní právník a soudce původem z Bilbaa, aby provedl vizitaci a ná-

---

⁸³ Galindo, Alberto Flores: *Buscando un Inca: identidad y utopía en los Andes*. La ciudad de la Habana: Casa de las Américas, 1986.

⁸⁴ Laviana Cuetos, Mª Luisa: *Túpac Amaru, Forjadores de America*. Sevilla: Don Quijote, Editoriales andaluzas Midas, 1990. str. 62-63.

⁸⁵ Laviana Cuetos, Mª Luisa: *Túpac Amaru, Forjadores de America*. Sevilla: Don Quijote, Editoriales andaluzas Midas, 1990. str. 63.

sledně připravil podmínky pro zavedení interdatur. Areche již dříve působil v Mexiku, kde za svou vykonanou práci získal ocenění Karla III. Pro úspěšnost tohoto kroku bylo třeba nejdříve se vypořádat se všudypřítomnou korupcí. Jako základní krok si stanovil zrušení repartimienta, jehož podmínky, stanovené již dříve, corregidoři nedodržovali. Proto viděl jediné řešení v eliminaci tohoto druhu obchodu.

Dalším krokem nařízeným Arechem bylo vytvoření nového seznamu plátců tributu, aby nedocházelo k podvodům v jeho vybírání. Ten stávající byl starý přibližně padesát let a mnoho údajů se neshodovalo se skutečností. Corregidoři tak měli možnost využívat nesrovnalostí ve svůj prospěch a vlastní obohacování z přebytku vybraných financí. Sčítání obyvatel prováděla speciálně ustanovená skupina úředníků. Počet zaznamenaných obyvatel se oproti minulým letům zvýšil. Za možným důvodem tohoto nárůstu, jak cituje Bohumír Roedl ve své knize *Dějiny Peru a Bolívie* Tadeáše Haenkeho, lze považovat vylepšenou metodu sčítání⁸⁶, i když Carlo A. Caranci ve své publikaci *Tupac Amaru* uvádí, že 18. století je charakteristické také zlepšením demografické situace - „recuperación demográfica“.⁸⁷

„Po svém nástupu oznámil Areche zahájení revize audiencie, finančních úřadů, mincovny, dolů v Huancavelice, všech důchodů vyplácených státem a indiánského tributu, státních manufaktur, administrativy tabákového monopolu a vybírání alcabaly. Současně vyzval obyvatelstvo, aby oznámilo každého, kdo se podezřele obohacoval nebo jednal v rozporu se zákonem“.⁸⁸ Toto Arecheho počínání prakticky ovlivnilo všechny pozice a vrstvy, od těch nejvyšších, čili místokrále, přes úředníky až po obchodníky. Na uvolněná místa byli následně dosazováni noví a doposud nezkorumpovaní úředníci přicházející ze Španělska, u nichž záleželo oproti minulým letům především na jejich schopnostech, nikoli na titulu, jako tomu bylo doposud.

---

⁸⁶ Roedl, Bohumír: *Dějiny Peru a Bolívie*. Praha: Lidové Noviny, 2007. Str. 122.

⁸⁷ Caranci, Carlo A.: *Tupac Amaru*. Madrid: Historia 16, Quorum. 1987. Str. 15.

⁸⁸ Roedl, Bohumír: *Dějiny Peru a Bolívie*. Praha: Lidové Noviny, 2007. Str. 122.

Jeho misi v místokrálovství Peru doprovázely neustálé konflikty s místokrálem Guiriorem. Místokrál Guirior neváhal neplnit příkazy nařízené Korunou, pokud je nepovažoval za rozumné, i když důvody k takovému počínání je možné hledat i ve vlivu a tlacích místních elit. Tímto si vysloužil od vizitátora Arecheho kritiku, že jediným místokrálovým cílem je být oblíben mezi obyvateli, jimž vládne. Oproti tomu Areche byl ambiciózní a nekompromisní úředník odhodlaný plnit jemu udělené úkoly. Svým postojem ovšem nevyjadřoval jen nespokojenost konkrétně s Guiriorem samotným, ale obecně se zavedeným úřadem místokrále. Jejich dlouhodobě vleklý spor vyvrcholil odvoláním Guiriora, a to díky Arecheho podpoře ministra Gálveze. Guirior byl ve své funkci nahrazen dosavadním generálním kapitánem Chile Augustínem de Jáuregui y Aldecoa.⁸⁹

---

⁸⁹ Roedl, Bohumír: *Dějiny Peru a Bolívie*. Praha: Lidové Noviny, 2007. Str. 121-123.

1.4 Túpac Amaru II.

Nepohodlným pro Arecheho a jeho reformy se stalo známé povstání Josého Gabriela Condorcanquiho, které se odehrávalo na počátku 80. let 18. století, přesně v letech 1780–1781, a bývá označováno za největší v Latinské Americe od dob dobytí tohoto území.

Týkalo se území Peru a z části i dnešní Bolívie, nazývané také Bajo Peru a Alto Peru.⁹⁰ Zaslouhuje si pozornost i proto, že často bývá označováno jako mezník v dějinách Peru i celé Latinské Ameriky, a to z důvodu následných válek za nezávislost. Nicméně historici se neshodují v pohledu na úmysl José Gabriela Condorcanquiho při organizování tohoto povstání a povstání dodnes představuje jistou polemiku. Jedni tvrdí, že „šlo o projev legitimního nesouhlasu s politickým a hospodářským stavem v zemi při zachování věrnosti španělské monarchii“⁹¹, druzí v tomto povstání vidí počátek válek za nezávislost, která následovala v dalších letech. Podle historika Bohumíra Roedla záleží na tom, zda v povstání Túpaca Amaru II. spatřujeme konec starého nebo počátek nového.⁹²

1.4.1 José Gabriel Condorcanqui Noguera

José Gabriel se narodil v malé vesnici jménem Santa Bárbara v Surinamě v provincii Tinta. Přesný rok jeho narození je však tématem sporů. Udává se rozmezí let 1738–1742. Rok 1742 je považován za nejméně pravděpodobný, jelikož se uvádí, že matka Josého Gabriela zemřela již roku 1741. Někteří historikové, jako například Joseph Pérez

---

⁹⁰ Céspedes, Guillermo: *La independencia de Iberoamérica – la lucha por la libertad de los pueblos*. Madrid: Anaya, 1988.str. 15.

⁹¹ Roedl, Bohumír: *Dějiny Peru a Bolívie*. Praha: Lidové Noviny, 2007. Str. 126.

⁹² Roedl, Bohumír: *Dějiny Peru a Bolívie*. Praha: Lidové Noviny, 2007. Str. 126.

či Boleslao Lewin, uvádí jako nejpravděpodobnější rok 1740⁹³, kdežto Bohumír Roedl v knize *Ve jménu Túpac Amaru* uvádí datum 8. března 1738.⁹⁴ José Gabriel se narodil jako druhorozený syn ze čtyř dětí, po smrti staršího bratra Clementa zůstává nejstarší. Jeho mladší bratr Juan Bautista je syn pozdější macechy.⁹⁵

Jeho otec Miguel Condorcanqui del Camino byl kasikem v Surinamě Tungasuce a Pampamarce, matka Rosa Noguera Valenzuela byla mestickou ženou, jejíž příslušnost k incké šlechtě v budoucnu ovlivnila José Gabriela.

V roce 1741 Rosa Noguera umírá. Macechou se Josému Gabrielovi stala po její smrti kreolská žena Ventura Monjarrás. Roku 1750 přišel o otce i staršího bratra, proto se jeho výchovy ujali strýcové jak z matčiny, tak z otcovy strany – Marcos Condorcanqui a José Noguera, kteří mu zajistili i vzdělání. Číst a psát se naučil na faře, vyučovali jej faráři z blízkých vesnic Antonio López de Sosa, kněz z Pampamarcy a Carlos Ridríguez de Avila, kněz z Yanoacy. Ve věku deseti, podle Mª Luisy Laviany Cuetos ve věku dvanácti let, byl José Gabriela poslán ke studiu na jezuitskou kolej de San Francisco de Borja v Cuzcu⁹⁶, což byla škola určená pro děti kasiků a šlechticů, kde se kromě náboženství naučil i základům latiny a dějepisu, včetně historie Incké říše⁹⁷, přičemž oba strýcové mezitím zastávali funkci kasika po jeho otci, až do doby, než dosáhl José Gabriel požadovaného věku k vykonávání této funkce. Po ukončení vzdělání převzal funkci kasika po svém otci a zároveň si vzal na starost obchod započatý jeho otcem – přepravu zboží

---

⁹³ Caranci, Carlo A.: *Tupac Amaru*. Madrid: Historia 16, Quorum, 1987. Str. 8.

⁹⁴ Roedl, Bohumír: *Ve jménu Inky Túpac Amaru*. Praha: Scriptorium, 1998. Str. 62.

⁹⁵ Caranci, Carlo A.: *Tupac Amaru*. Madrid: Historia 16, Quorum, 1987. Str. 10.

⁹⁶ Laviana Cuetos, Mª Luisa: *Tupac Amaru, Forjadores de America*. Sevilla: Don Quijote, Editoriales andaluzas Midas, 1990. Str. 24.

⁹⁷ Roedl, Bohumír: *Ve jménu Inky Túpac Amaru*. Praha: Scriptorium, 1998. Str. 63.

pomocí lam a mul mezi Potosím, Cuzcem, Huamangou a Limou a dalšími obchodními místy, a to díky výhodné poloze Tinty, jež se nacházela na obchodní stezce.⁹⁸

Co se týče fyzického vzhledu, žádný dochovaný portrét José Gabriela Condorcanquiho není k dispozici. Pouze z dochovaných popisů známých z jeho okolí můžeme usuzovat, jak vypadal. Dochoval se nám popis Pabla Astete, který o Túpacovi Amaruovi hovoří následovně: „ Un hombre de cinco pies y ocho pulgadas de alto; delgado de cuerpo, con una fisonomía buena de indio: nariz aguileña, ojos vivos y negros, más grandes que por lo general lo tienen los naturales. En sus maneras era un caballero, era cortesano; se conducía con dignidad con sus superiores y con formalidad con los aborígenes. Hablaba con perfección la lengua castellana y con gracia la quechua; vivía con lujo y cuando viajaba siempre iba acompañado de muchos sirvientes del país y algunas veces de un capellán. Cuando residía en el Cuzco, generalmente su traje consistía en una casaca, pantalones cortos de terciopelo, que estaban entonces en moda, medias de seda, hebillas de oro en las rodillas y en los zapatos, sombrero español de castor que entonces valía veinticinco pesos, camisa bordada y chaleco de tisú de oro, de un valor de setenta a ochenta pesos. Usaba el pelo largo y erizado hasta la cintura. Era muy estimado por todas las clases de la sociedad, era generoso.”⁹⁹

Bohumír Roedl popisuje Túpaca Amaru ve své knize, na základě popisu současníků José Gabriela, jako „menšího, podsaditého mestice s dlouhými vlasy, orlím nosem, velkých tmavých očí. Má pověst zdvořilého muže, nápadného uhlazeným chováním a vybranou španělštinou. Působí důstojně, uzavřeně, nejraději mlčí a nedává najevo, co si myslí. Usmívá se zřídka, a to jen ze zdvořilosti. Přátelé, kterých neměl mnoho, o něm říkají, že je srdečný a upřímný. Jeho nepřátelé přiznávají, že dokáže být tolerantní a že

---

⁹⁸ Moreno, Ceballos, Alfredo: *Túpac Amaru, el cacique que rebeló los Andes*. Madrid: Ediciones Anaya, S.A., 1988. Str. 60-62.

⁹⁹ Laviana Cuetos, Mª Luisa: *Túpac Amaru, Forjadores de America*. Sevilla: Don Quijote, Editoriales andaluzas Midas, 1990.str. 27.

se nemstí.¹⁰⁰ Nicméně v té samé publikaci Bohumír Roedl vzápětí cituje výpověď ženy Micaely při soudním procesu, ve které uvádí, že byla svým mužem bita holí a bičována. Túpac Amaru údajně tyto informace potvrdil, prý se tak dělo pouze před povstáním.

1.4.2 Provincie Tinta

Městečko Surimana, ve kterém se José Gabriel narodil, leží v provincii Tinta, zhruba 120 km jižně od Cuzca. Tato oblast se nachází v údolí mezi Andami a Španěli, byla obsazena v první polovině 16. století a tvořila jedno ze čtrnácti biskupství Cuzca. Hlavní město se jmenuje Tinta stejně jako celý region. Oblast je charakteristická svou vysokou nadmořskou výškou s extrémním a chladným podnebím o něco příznivějším v údolí, kterými protékají řeky, jako například Apurímac. Tato oblast se nachází v historickém centru incké říše, kterou připomínají trosky chrámu Viracocha. Ze zemědělské produkce je zastoupeno pěstování brambor, pšenice, ječmene, kukuřice, merlíku a bobů.¹⁰¹

Statistiky z roku 1786 uvádí, že celkový počet haciend v této oblasti byl třicet devět. Na jihu této provincie pak převládá chov dobytka.¹⁰² Ekonomický význam této oblasti spočíval v její poloze, jelikož se nacházela na důležité cestě španělské Ameriky, mezi Limou a Buenos Aires, tedy mezi dvěma místokrálovstvími, jež spojovala. Uvádí se, že v polovině 18. století obývalo toto údolí Tinty zhruba dvacet tisíc obyvatel, převážně indiánského původu.¹⁰³

V této oblasti v nadmořské výšce přes tři tisíce metrů se nacházejí i tři vesnice, jež byly spravovány rodinou Condorcanquiů – Surinama, Pampamarca a Tungasuca.

V roce 1760 se José Gabriel Condorcanqui oženil s osmnáctiletou Micaelou Bastidas z Pampamarcy. Pravděpodobně se narodila roku 1742 jako nelegitimní dcera faráře

---

¹⁰⁰ Roedl, Bohumír: *Ve jménu Inky Túpac Amaru*. Praha: Scriptorium, 1998. Str. 67.

¹⁰¹ Ibid.

¹⁰² Roedl, Bohumír: *Ve jménu Inky Túpac Amaru*. Praha: Scriptorium, 1998. Str. 59.

¹⁰³ Caranci, Carlo A.: *Túpac Amaru*. Madrid: Historia 16, Quorum, 1987. Str. 8-9.

a mesticky nebo indiánky. Jejich svatba se konala v Surinamě a během manželství spolu měli tři syny – Hipólita, Mariana a Fernanda.¹⁰⁴

José Gabriel nastoupil do úřadu kasika roku 1766, kdy zažádal corregidora Pedra Muñoze de Atjonu o potvrzení právoplatnosti této jeho funkce. Po svém otci tedy získal post kasika v Surinamě, Tungasuce a Pampamarce a dostal pověření k vybírání tributu a dohlížení nad plněním pracovních povinností. Prakticky kasik musel často uhradit dluhy za své zadlužené indiány, či zaplatit pokutu, pokud jeho svěřenci nenastoupili k výkonu pracovní povinnosti. Čili mezi kasikem a vesničany existovalo propojení. Kasik tak měl možnost buď se situaci podřídít, nebo proti ní bojovat. José Gabriel si byl vědom situace v zemi i páchaných nespravedlností, proto se rozhodl pro druhou variantu.¹⁰⁵

1.4.3 José Gabriel Túpac Amaru

José Gabriel, jež používal přízvisko Túpac Amaru jako důkaz své příslušnosti k inckému rodu ze strany své matky, si stanovil za cíl docílit zrušení mity v oblasti Tinta. Získal pověření potřebná k zastupování v tomto jednání, ovšem jeho plán byl narušen záležitostí osobního charakteru, jež ohrožovala jak jeho čest, tak jeho pozici kasika. Kdyby spor prohrál, nemohl by dále vykonávat funkci kasika, přišel by o část svého majetku, navíc by byl povinen platit tribut, od kterého byli kasikové osvobozeni, a pracovat v dole. Městská rada v Cuzcu projednávala žádost mestice Diega Felipa Betancourta o jeho uznání jako jediného potomka syna posledního Inky Felipa Túpaca Amarua.¹⁰⁶ V případě úspěchu by byl José Gabriela Túpac Amaru považován za podvodníka. Odhodlán uhájít své incké kořeny se vydal do Limy.

Genetická příbuznost jeho rodiny s posledním Inkou ze strany báby Juany Pilcohuaco, která byla dcerou Túpaca Amarua I. (viz genetický strom), byla uznávána corregidory od roku 1609. Význam příjmení Túpac Amaru znamená „amaru – serpiente; túpac – re-

---

¹⁰⁴ Roedl, Bohumír: *Ve jménu Inky Túpaca Amarua*. Praha: Scriptorium, 1998. Str. 66-67.

¹⁰⁵ Ibid. Str. 71-72.

¹⁰⁶ Roedl, Bohumír: *Ve jménu Inky Túpaca Amarua*. Praha: Scriptorium, 1998. str. 73-75

splandeciente¹⁰⁷, což lze přeložit jako zářící had. José Gabriel vkládal toto incké příjmení za jméno José Gabriel a před příjmení Condorcanqui, aby zdůraznil svou inckou urozenost, na kterou byl náležitě hrdý.

1.4.4 První kroky k revoluci

José Gabriel Condorcanqui dorazil do Limy na jaře roku 1777 s několika doporučeními vlivných obyvatel z Cuzca a okolí a rozsáhlým spisem o svém rodokmenu, v samotné Limě se seznámil s dalšími lidmi, často okupujícími vyšší pozice a přáteli místokrále Guiriora, kteří ho podporovali ve svých krocích. Hlavní město bylo v té době již částečně ovlivněno osvícenskými myšlenkami, díky kterým začal převažovat názor, že španělský systém vlády je zkorumpovaný a je na čase jej modernizovat dle evropského modelu. Osvícenské myšlenky inspirované Francií, Anglií a Spojenými státy zastávala převážně vrstva peruánských kreolů. Začali se zajímat o lidskou svobodu, o svobodu obcí, uvědomovali si svou sílu a byli odhodláni obhájit své názory a svá práva. Alfredo Moreno ve své publikaci zmiňuje jméno kněze a humanisty Ignacia de Castro, jež podle něj silně ovlivnil politické uvědomění kreolů i samotný následný vývoj situace v zemi, včetně povstání Túpaca Amarua.¹⁰⁸

Kromě myšlenkového posunu způsobeného již zmíněnými faktory a mimo sociální poměry způsobené politickou angažovaností kreolů v Peru, dalším impulzem k uvědomění americké identity patří i emancipace kolonií v severní Americe.

1.4.5 První impulzy k povstání

Během své návštěvy Limy se Túpac Amaru setkal i s několika osobami, se kterými diskutoval i o možnosti povstání. Dalším krokem, ke kterému v Limě přistoupil, bylo po-

---

¹⁰⁷Caranci, Carlo A.: *Túpac Amaru*. Madrid: Historia 16, Quorum, 1987

¹⁰⁸Moreno Cebrián, Alfredo: *Túpac Amaru, el cacique que rebeló los Andes*. Madrid: Ediciones Anaya, S.A., 1988. Str. 22-29.

dání žádosti o zrušení mity v oblasti Tinta, která se negativně dotýká „jeho“ indiánů. Z důvodu útěku indiánského obyvatelstva z oblasti s povinností této nucené práce museli obyvatelé, jež zůstali ve vesnici, často nastupovat k výkonu mity s větší frekvencí, než je státem stanoveno. Dalším následkem pak bylo, že kasik býval nucen za uprchlé indiány doplatit chybějící částku.

Jeho žádost byla projednána a přezkoumána, své stanovisko k ní podal i vizitátor Areche, jež s údaji uvedenými v žádosti souhlasil a dal tak najevo, že si je vědom vykořisťování indiánského obyvatelstva touto formou práce. Nicméně žádost byla dále postoupena k projednání audiencii a José Gabriel byl vybídnut, aby na vyjádření vyčkal ve svém rodném městě. José Gabriel po několika měsících svou žádost zopakoval, nyní však ve jménu všech kasiků. Tentokrát ji zaslal přímo místokráli, čímž obešel vizitátora. Ani tehdy se však nedočkal vyřešení této záležitosti. Španělské úřady argumentovaly tím, že mita se zakládá na incké tradici, tedy existovala již před příchodem Evropanů. Nicméně byla opět postoupena k dalšímu projednání vyššími úřady. José Gabriel byl pro tentokrát nařčen, že vystupuje ve jménu všech kasiků, k čemuž nemá oprávnění.¹⁰⁹ V té době si Condorcanqui zřejmě poprvé uvědomil, že zákony tímto způsobem změnit nelze.¹¹⁰ Údajně zvažoval dokonce cestu do Španělska, aby se setkal přímo s králem, nicméně z finančních důvodů ji nakonec neuskutečnil.

Jeho cesta do Limy bez přínosu nezůstala. Nakonec se mu podařilo uhájit titul potomka posledního Inky a tím také své postavení kasika. Právě jeho pobyt v Limě se považuje za důležitý mezník v jeho dalším rozhodování, a to jak z hlediska ideologického, tak politického. V hlavním městě nabyl nové informace a také se mu podařilo získat užitečné kontakty i podporu. Jeho žena Micaela tvrdila, že „José Gabrielu Túpacovi Amaruovi otevřeli v Limě oči.“¹¹¹

---

¹⁰⁹ Caranci, Carlo A.: *Túpac Amaru*. Madrid: Historia 16, Quorum, 1987. Str.m 41.

¹¹⁰ Roedl, Bohumír: *Ve jménu Inky Túpac Amaru*. Praha: Scriptorium, 1998. Str. 76-78.

¹¹¹ Caranci, Carlo A.: *Túpac Amaru*. Madrid: Historia 16, Quorum, 1987. Str.m 42.

Mezitím co pobýval v Limě, došlo v provincii Tinta ke změně corregidora. Na tuto funkci nastoupil Antinio de Arriaga y Gurbista, synovec bývalého ministra pro Indie. Pocházel z drobné šlechtické rodiny ze severu Španělska – Baskicka. Velkou část života strávil na obchodních lodích plujících mezi Španělskem a hispánskou Amerikou, následně zastupoval španělské úřady na území kolonií v Novém světě. Po napadení lodě i s nákladem Portugalci, ho jako rekompensaci škody král jmenoval následníkem stávajícího corregidora v Tintě.¹¹² José Gabriel Túpac Amaru v prvních letech s novým corregidorem vycházel bez větších komplikací. Ty však nastaly z důvodu neustále narůstajících dluhů kasika z Tinty. Peníze dlužil jak v Limě, tak lidem z Tinty včetně Arriagy. Věřitelé požadovali exekuci, toto rozhodnutí podepsal dokonce sám místokrál Guirior. Situace se vyhrotila během jedné oslavy, kdy Arriaga nekompromisně požadoval navrácení půjčených peněz pod výhrůžkou útoku na kasikovu rodinu a jeho deportace do Španělska. José Gabriela Túpac Amaru toto prohlášení urazilo a deklaroval pomstu.¹¹³

1.4.6 Povstání vedené José Gabrielem Túpacem Amaruem

Následným krokem José Túpac Amaru byla organizace povstání. Již v Limě se setkal s oporou ze strany osvícenců, během své cesty zpět do Tinty si ověřil, že má případnou podporu sousedních kasiků, farářů i indiánů, což jej v jeho plánech ještě více utvrdilo. Po příchodu vizitátora Arecheho v zemi panovalo napětí a obavy z nových reforem Karla III., a to převážně na straně vyšších vrstev – mezi latifundisty, velkoobchodníky, vysoce postavenými úředníky – ti všichni měli strach ze ztráty svého vlivu a postavení. Proto se snažili všemi možnými způsoby zabránit zavedení reforem.

José Gabriel Túpac Amaru uvěřil, že přišla přesně pravá chvíle pro počátek rebelie. Jeho cílem bylo spojení lidí několika tříd a ras, a to kreolů, mesticů a indiánů, pod záminkou oslabení společného nepřítele, tedy Španělů. Považoval to za možné vzhledem

---

¹¹² Roedl, Bohumír: *Ve jménu Inky Túpac Amaru*. Praha: Scriptorium, 1998. str. 79.

¹¹³ Roedl, Bohumír: *Ve jménu Inky Túpac Amaru*. Praha: Scriptorium, 1998. str. 80.

k předchozí vlně nespokojenosti, jež proběhla právě mezi kreoly a mestici.¹¹⁴ Mezi indiány propagoval již zmíněné dílo Appu Ollantay, které posloužilo jako prostředek nacionalistické ideologie, jež spočívala převážně v protestu proti despotizmu a realitě. V očích indiánů tím po předchozím nezdařeném povstání Juana Santose Atahualpy probudil naději na odboj a vyhnání Španělů z jejich území.¹¹⁵ Uvádí se i možná pomoc povstalcům ze strany Anglie, ta je ovšem málo pravděpodobná vzhledem k množství vlastních problémů, které Anglie musela na svém teritoriu řešit. A z dostupných zachovaných dokumentů vyplývá, že sám José Gabriel Túpac Amaru s podporou Anglie nijak nepočítal. Věřil ovšem ve spojenectví většiny kreolů a mesticů, kteří jej nakonec v konfliktu nepodpořili.¹¹⁶

Povstání mělo své ohnisko v horské oblasti sierry, v okolí Cuzca, tedy oblasti historicky důležité za období vlády Inků. V této zóně bydlela početná skupina indiánského obyvatelstva na rozdíl od pobřeží, kde se usídlili Evropané a mestici. Mezi obyvateli stále převažovala vzpomínka na minulost a prakticky se pro ně situace v každodenním životě, s výjimkou zavedení nového náboženství – křesťanství, když i v něm nechali zachovány jisté prvky svého původního náboženství, od dob příchodu Španělů příliš nezměnila. Nadále si oblékali své tradiční oblečení, používali stejný jazyk – tedy quechua a aymara, stejně tak zůstala zachována sociální struktura. Jednotkou byla aulu, jakýsi rod, v jehož čele stál kasik z řad urozených, jehož post se Španělé rozhodli zachovat, aby tvořili jakési pojítko mezi indiánským obyvatelstvem a nově zavedenými koloniálními institucemi. Indiáni byli nuceni odvádět daň a vykonávat nucené práce, již zmíněnou mitu a obrajes.¹¹⁷

---

¹¹⁴ Roedl, Bohumír: *Ve jménu Inky Túpac Amaru*. Praha: Scriptorium, 1998. str. 83.

¹¹⁵ Caranci, Carlo A.: *Túpac Amaru*. Madrid: Historia 16, Quorum, 1987. Str. 44.

¹¹⁶ Roedl, Bohumír: *Ve jménu Inky Túpac Amaru*. Praha: Scriptorium, 1998. str. 84.

¹¹⁷ Perez, Joseph: *Los movimientos precursores de la emancipación en Hispanoamérica*. Madrid: Alhambra, 1982. str. 109.

Území sierry bylo od dobytí Peru známo svými častými odboji proti evropské nadvládě, proto ani tomuto povstání, ze kterého se nakonec vyvinulo největší povstání na území Latinské Ameriky, nebylo zprvu věnováno příliš pozornosti.

José Gabriel Túpac Amaru dospěl k závěru, že klíčem k jeho plánu je právě „nový“ corregidor Arriaga. Využil konfliktu vzniklého mezi biskupem Juanem Manuelem Moscosem a corregidorem Arriagou, který spočíval v nesplnění požadavku biskupa Moscose a výhrůžkami z jeho strany, na které Arriaga reagoval stížností u královského dvora. Konflikt byl zakončen uvalením klatby na Arriagu, který již nemohl dále vykonávat svou funkci a tedy odešel z Tinty. I přes zklidnění této situace však převládalo mezi oběma muži napětí.

Toho využil José Gabriel Túpac Amaru a 4. listopadu roku 1780 se corregidor Arriaga stal zajatcem Túpaca Amarua. Stalo se tak v den slavnostního oběda místního faráře, kterého se zúčastnil jak José Gabriel, tak corregidor Antonio Arriaga.¹¹⁸ Je možné, že tato slavnostní sešlost byla uspořádána za účelem usmíření obou mužů. Po slavnosti se corregidor vydává do okolních vesnic vyřídit jisté neodkladné záležitosti. Během cesty je však on i se svým nepočetným doprovodem přepaden Túpacem Amaruem II., je zajat a odveden do kasikova domu, kde jej i jeho písaře a dva doprovodné otroky dočasně uvězní. Druhý den Túpac Amaru oznámí Arriagovi, že byl zatčen na pokyn krále, ovšem bez uvedení jakýchkoliv dalších informací. Naléhá, aby svolal ostatní corregidory do Tungasuky. Túpac Amaru přinutí corregidorova písaře napsat dopis s napodobeninou Arriagova podpisu, ve kterém nařizuje pokladníkovi dostavit se s klíči corregidorova domu. Pokladníka uvězní a zmocní se Arriagových peněz a jeho majetku. Arriaga si nejprve neuvědomuje vážnost situace, nicméně s postupujícími kroky Túpaca Amarua mu je

---

¹¹⁸ Moreno, Cebrián, Alfredo: *Túpac Amaru, el cacique que rebeló los Andes*. Madrid: Ediciones Anaya, S.A., 1988. Str. 83.

jasné, že mu jde o život. 10. listopadu téhož roku je corregidor Arriaga za přítomnosti svolaných obyvatel pověšen.¹¹⁹

Túpac Amaru následně u výslechu vedl, že ho údajně Arriaga přinutil, aby se vzdal funkce kasíka a do dvaceti čtyř hodin mu vrátil všechny peníze, které mu kasík dlužil za výběr tributu a další. V opačném případě mu Arriaga údajně vyhrožoval pověšením, a to nejen jeho, Josého Gabriela, ale i jeho ženy a dětí.¹²⁰

Zprávy o povstání Túpaca Amaru II. způsobily v Cuzcu, starém inckém městě, ve kterém žilo kolem dvaceti pěti tisíc obyvatel převážně indiánského a mestického původu, kde hlavní obchodní aktivitou byl prodej a výroba látek vzniklých v obrajes, velký rozruch. Úřady se ze strachu z dalšího útoku rozhodly pro zorganizování obranných opatření. Túpac Amaru II. si mezitím zavedl stanoviště svého odboje v Tungasuca. Jeho skupina dosahovala počtu šesti tisíc vzbouřenců, nicméně její vybavení bylo nedostačující. José Gabriel vytyčil jako cíl zlikvidovat všechny obrajes a zabít Španěly a corregidory. 16. listopadu navíc podepsal dokument, kterým zajistil svobodu všem otrokům. O tuto skupinu osvobozených černých otroků a mulatů se následně rozrostlo jeho vojsko.¹²¹

Povstání vedené Inkou Túpacem Amaruem II. bylo zahájeno jižně od Cuzca - v Tintě. Povstání lze rozdělit na dvě fáze. Tou první je povstání vedené samotným José Gabrielem Túpacem Amaruem, za druhou část je považován odboj, jež pokračoval po odsouzení a popravení Túpaca Amaru i s jeho rodinou. Velitelem během této druhé části povstání se stal bratranec José Gabriela.

---

¹¹⁹ Roedl, Bohumír: *Ve jménu Inky Túpaca Amaru*. Praha: Scriptorium, 1998. Str. 89-96.

¹²⁰ Moreno Cebrián, Alfredo: *Túpac Amaru, el cacique que rebeló los Andes*. Madrid: Ediciones Anaya, S.A., 1988. Str. 83-84.

¹²¹ Perez, Joseph: *Los movimientos precursores de la emancipación en Hispanoamérica*. Madrid: Alhambra, 1982.str. 117.

1.4.7 První část povstání

Po popravě corregidora Arrecheho, jež se považuje za moment zahájení tohoto povstání, se Túpac Amaru vypravil za corregidores z vedlejšího města Fernandem Cabreru, ale tentokrát se mu plán nezdařil. Corregidor utekl již předchozí noc do Cuzca.¹²² Snažil se získat také co největší podporu ostatních kasiků, se kterými se sešel. I přes jeho snahu se k němu kasikové později nepřidali v takové míře, jakou by očekával.¹²³

Významnou roli v povstání Túpaca Amarua sehrála i jeho žena, Micaela Bastidas, o níž se říkalo, že byla odvážnější a obávanější než její muž. Bývá charakterizována jako odvažná, velmi chytrá a energická žena, jež byla jistě nepostradatelnou pomocnicí v organizování záležitostí týkající se povstání jejího muže José Gabriela.¹²⁴

Další důležité funkce v organizaci povstání zajišťovali písaři a sekretáři, které Túpac Amaru získával do svých služeb na základě různých okolností. Navzájem si tyto pomocníci nedůvěřovali a donášeli jeden na druhého, jejich hlavní snahou bylo nějak proplout povstáním.¹²⁵

Hlavní střet nastal 18. listopadu. Menší skupina vedená corregidorem Cabrerou, jež si byl jistý svou možností porazit skupinu povstalců, se vydala k Tungasuco. Túpac Amaru byl ale dobře informován a o této výpravě se včas dozvěděl. Tato skupina ovšem padla do léčky. Při útěku se snažila schovat v místním kostele, kde byla zničena. Mestici a kreolové se měli připojit ke skupině povstalců, Španěly ovšem Túpac Amaru nehodlal ušetřit. Tato zpráva vyvolala ve městě Cuzco paniku, protože bylo zřejmé, že by se sku-

---

¹²² Lewin, Boleslao: Tupac Amarú. Elaleph.com.1999. str. 83.

¹²³ Roedl, Bohumír: *Ve jménu Inky Túpaca Amarua*. Praha: Scriptorium, 1998. Str. 90-96.

¹²⁴ Lewin, Boleslao: Tupac Amarú. Elaleph.com.1999. str. 33.

¹²⁵ Roedl, Bohumír: *Ve jménu Inky Túpaca Amarua*. Praha: Scriptorium, 1998. Str. 101-103.

pina vedená Túpacem Amaruem mohla zmocnit také Cuzka. Někteří bílí obyvatelé raději zvolili útěk z města.¹²⁶

I přes rady své ženy zamířit na Cuzco, se Túpac Amaru II. rozhodl táhnout na jih, směrem na Arequipu, aby upevnil svou moc v tomto regionu ještě před vpádem do Cuzca. Do Tungasuky se vrátil až 17. prosince a tehdy se rozhodl pokračovat ve své výpravě směrem na Cuzco.¹²⁷ Město Cuzco, jež se stalo administrativním a duchovním centrem s dvaceti pěti tisíci obyvateli, se mezitím stalo místem, kde se snažili spojit síly vlivní úředníci, biskup a další významné osobnosti v boji proti Túpacovi Amaruovi. Uvádí se, že cuzský corregidor svolal vojenskou juntou a začal zajišťovat zbraně, biskup Moscoso přispěl částkou 25 000 pesos na účely proti Túpacu Amaruovi.¹²⁸

Když Túpac Amaru dorazil do Cuzca, 2. ledna 1781, uviděl město, které bylo odhodláno ubránit se vzbouřencům. Túpac Amaru i přes stanovené ultimátum nedostal žádnou odpověď na výzvy, aby mu a jeho lidem bylo umožněno vstoupit do města, proto se rozhodl pro zmocnění Cuzca silou. Rozhodl se pro taktiku vstupu do města ze dvou stran – z jedné sám Túpac Amaru, z druhé pak jeho bratranec Diego Cristóbal. Diegova skupina však utrpěla porážku. 8. ledna se do Cuzca dostavily posily královského vojska. Túpac Amaru se nedočkal ani očekávané pomoci indiánů žijících v Cuzcu. Vzhledem k jeho neočekávanému neúspěchu se nakonec 9. ledna 1781 rozhodl vrátit zpět do Tungasuky.¹²⁹

Po porážce u Cuzca nastaly v mískrálovství Peru, přesněji v oblasti Bolívie, další povstání indiánů namířená proti bílému obyvatelstvu.¹³⁰ Tato povstání sice spojovala ikona

---

¹²⁶ Lewin, Boleslao: *Tupac Amaru*. Elaleph.com.1999.str. 87.

¹²⁷ Perez, Joseph: *Los movimientos precursores de la emancipación en Hispanoamérica*. Madrid: Alhambra, 1982. Str. 118.

¹²⁸ Lewin, Boleslao: *Tupac Amaru*. Elaleph.com.1999. str. 83-85.

¹²⁹ Perez, Joseph: *Los movimientos precursores de la emancipación en Hispanoamérica*. Madrid: Alhambra, 1982. Str. 118 – 119.

¹³⁰ Caranci, Carlo A.: *Tupac Amaru*. Madrid: Historia 16, Quorum, 1987. Str. 99-100.

Túpaca Amarua II., ovšem myšlenky a informace šířili během svých cest hlavně mezkari. Žádné z nich však neslaví úspěch, jaký zažili povstalci například v Sangaraře, většina naopak utrpěla porážku. Celkově se mezi indiány začalo objevovat zklamání z neúspěchu u Cuzka a jejich odhodlání ubíralo na intenzitě.¹³¹

Do Cuzca dorazily další posily z Limy, díky kterým se královské vojsko v oblasti Cuzca rozrostlo na téměř 20 000 mužů, jímž velel José de Valle. Z tohoto počtu zhruba 14 000 tvořili indiáni přidělení kasikům. Španělé si uvědomovali, že z důvodu narůstajících nepokojů vyprovokovaných povstáním Túpaca Amarua, musí tohoto vůdce rebelů dopadnout co nejdříve. V Cuzcu zůstalo 1 000 mužů, zbytek táhl na Tintu, kde se nacházel José Gabriel se svými povstalci. I přes nedokonalou vybavenost a organizaci však mělo vojsko nad povstalci převahu.¹³²

Poslední tažení první fáze povstání se odehrálo u Tinty, kde se Túpac Amaru zabarikádoval. I přes výzvy inky a jeho ženy požadující oporu dalších obyvatel, pomoc nepřicházela. Dalším problémem sužujícím povstalce byl nedostatek jídla, pití i koky, jež měla povstalcům dodávat odvahu.

Když Túpac Amaru viděl bezvýchodnou situaci, do jaké se dostal, rozhodl se odjet do Langui, místa vzdáleného zhruba 50 km od Tinty. Místo útočiště tam ovšem narazil na zradu svých mužů. Tamní obyvatelé se jej snažili co nejdéle zdržet na místě, následně je on i se svou rodinou v Langui uvězněn. Dalšího dne byl Túpac Amaru s rodinou a dalšími stoupenci povstání odveden a uvězněn v Cuzcu, kde čekali na rozsudek. Proces usvědčení rebelů se táhl několik měsíců, musely být přezkoumány všechny důkazy, vyslechnuti všichni chycení aktéři. Arecheho úmyslem bylo obvinít Túpaca Amarua z organizování nepokojů, snahy svrhnout španělskou vládu a za smrt corregidora Arria-

---

¹³¹ Caranci, Carlo A.: *Túpac Amaru*. Madrid: Historia 16, Quorum, 1987. Str. 102-103.

¹³² Ibid. Str. 101.

gy. Na případu pracoval mladý soudce z Limy jménem Benito de la Mata Linares. Nicméně největší moc měl v rukou vizitátor Areche a hodlal ji náležitě uplatnit.¹³³

I přes veškeré snahy dostat se ven z vězení a uniknout rozsudku si Túpac Amaru, jeho rodina a přívrženci, kteří byli považováni za hlavní viníky, dne 15. května 1781 vyslechli rozsudek. „Všichni byli shledáni vinnými a odsouzeni k trestu smrti. Ortel Túpaca Amaru byl zdůvodněn tím, že mu byl prokázán zločin vzpoury, že usiloval o královskou korunu a lákal nešťastné a utlačené indiány a otroky slibem svobody“¹³⁴, uvádí Bohumír Roedl. Vykonání trestu bylo pro všechny viníky podobné a konalo se na veřejném prostranství – na hlavním náměstí, přičemž publiku byly zakázány jakékoliv projevy emocí soucitu s odsouzenými. Vyříznutí jazyka, uškrcení či oběšení byl trest pro Micaelu Bastidas, pro oba její syny – Hipólita a Fernanda, strýce Túpaca Amaru Francisca, švagra Antonia Bastidas a další spojence povstání. Túpacu Amaruovi, jež do poslední chvíle odmítal jakýkoliv pokus o svržení španělské vlády s argumentem, že žádal pouze humánnější podmínky pro indiány, kteří byli neustále utlačováni corregidory, byl nejprve vyříznut jazyk a následně byl přivázan za čtyři koně, kteří tahem do čtyř stran měli docílit rozčtvrcení rebelova těla. Jeho hlava pak byla poslána do Tinty, ruka do Tungasucy, kde José Gabriel vykonával práci kasika a druhá do hlavního města provincie Carabaya. Nohy José Gabriela Túpaca Amaru pak dostalo městečko Livitaca a Santa Rosa. Domy tohoto kasika měly být zničeny, měl být zkonfiskován jeho majetek a spisy jeho rodu měly být veřejně spáleny, aby byl navždy vymazán z paměti všech.¹³⁵

Další kroky, které Areche hodlal uplatnit, se týkaly potomků celého inckého národa. Nástrojem k nucenému zapomnění na inckou říši měla být série nařízení a zákazů, ať už se jednalo o nařízený hispánský životní styl, zákaz nošení oblečení připomínající inckou minulost, zákaz praktikování zvyků původního obyvatelstva, snaha o eliminaci jazyků

---

¹³³ Roedl, Bohumír: *Ve jménu Inky Túpaca Amaru*. Praha: Scriptorium, 1998. Str. 217- 235.

¹³⁴ Ibid. Str. 231.

¹³⁵ Laviana Cuetos, Mª Luisa: *Túpac Amaru, Forjadores de America*. Sevilla: Don Quijote, Editoriales andaluzas Midas, 1990. Str. 108.

indiánů ve snaze nahradit je španělštinou, či zákaz samotných vzpomínek na období existence incké říše. Jediným panovníkem je španělský král. Co se týče kasiků, jejich úřad je nahrazen každoročně volenými starosty - *alcaldes*, a to z důvodu, aby se incká šlechta nemohla dále podílet na vládních záležitostech. Podmínkou vykonávání tohoto úřadu byla znalost španělského jazyka a věrnost králi tak, jako ji zachovali kasikové, jež se postavili rebelům na odpor.¹³⁶

1.4.8 Druhá část povstání

Další vlna povstání však následovala i přes zpřísněná opatření vizitátora Arecheho. Již v březnu roku 1781 se vzbouřila skupina zhruba tři sta tisíc indiánů kmene Aymara pod vedením obchodníka Juliána Apazy la Laz, jež si začal říkat Túpac Katari. Vystupoval především proti mitě a repartimentu. Toto povstání nemělo však dlouhého trvání a brzy bylo potlačeno. Dalším nebezpečím pro španělskou vládu znamenalo povstání v Oruru z počátku roku 1781. I toto však bylo brzy rozmeteno. Vlna nepokojů se šířila peruánským územím, všechny měly společný vzor, tím byl José Gabriel Túpac Amaru II.¹³⁷

Za druhou část povstání, která je pokládána za důležitější a byla prakticky pokračováním té první, je pak považována rebelie Túpaca Amarua, je pak považována rebelie vedená Diegem Cristóbalem Túpacem Amaruem, bratrance José Gabriela Condorcanquiho, jehož podpořil zbytek povstalců. Právě v této části povstání, které se taky nazývá avarské, podle území, které zasáhlo v největší míře, došlo k velkým bojům. Důležitým rozdílem mezi aymary a mestici bylo radikálnější postavení se k bílé rase právě první ze skupin.

---

¹³⁶ Laviana Cuetos, Mª Luisa: *Túpac Amaru, Forjadores de America*. Sevilla: Don Quijote, Editoriales andaluzas Midas, 1990. Str. 109- 111.

¹³⁷ Roedl, Bohumír: *Dějiny Peru a Bolívie*. Praha: Lidové Noviny, 2007. Str. 131.

Zatímco mestici byli ochotni vytvářet aliance například s kreoly, aymarové zásadně odmítali jakékoliv obyvatelstvo bílé barvy pleti.¹³⁸

Vzhledem ke složité situaci v místokrálovství království Peru, zejména ze strachu ze sociálních nepokojů, byla místokrálem vyhlášena amnestie. Dne 26. ledna 1782 podepsal v Sicuani Diego Cristóbal Túpac Amaru kapitulaci. I přes příslib, že povstalci nebudou pronásledováni, pokud se vzdají, se po několika málo letech přece jen na příkaz Madridu, který s amnestií příliš nesouhlasil, dočkali zatčení. Diego Cristóbal Túpac Amaru byl v květnu roku 1783 zatčen kvůli podezření z přípravy dalšího povstání a spolu s dalšími muži byl, stejně jako jeho bratranec, popraven na náměstí v Cuzcu.¹³⁹

1.4.9 Následky povstání

Nelze zpochybnit, že toto indiánské povstání bylo jakýmsi vyústěním sociální situace, následkem dusivé atmosféry v jihoamerické kolonii, způsobené útlakem a nelegálními obchodními praktikami ze strany zkorumpovaných corregidorů, a každodenním utrpením indiánského obyvatelstva pracujícího v nelidských podmínkách v obrajes a mitách, které jim způsobovaly jak finanční problémy, tak fyzické vyčerpání. Túpac Amaru v tomto prostředí pak fungoval jako hnací síla, která spojila obyvatelstvo v úsilí vzepřít se jejich údělu a pokusit se dovolat nápravy.

Jedním ze znaků povstání José Gabriela Túpaca Amaru II. bylo násilí. Po ukončení rebelie se udávají ztráty na životech následujícím způsobem: během největšího povstání v hispánské Americe zemřelo kolem sta tisíců indiánského obyvatelstva a kolem deseti tisíc Španělů. Vzhledem k celkové populaci v Peru a Bolívii, která v 18. století sotva dosahovala dvou milionů obyvatel, se jedná o velké procento. Nicméně Alberto Flores upozorňuje na pravděpodobnou nepřesnost těchto údajů vzhledem k nedostatečně vyvi-

---

¹³⁸ Roedl, Bohumír: *Dějiny Peru a Bolívie*. Praha: Lidové Noviny, 2007. Str. 132.

¹³⁹ Ibid. Str. 132.

nuté statistice a velké rozloze území. Někteří historici tato čísla považují za příliš vysoká a tedy málo pravděpodobná.¹⁴⁰

V průběhu povstání jak v Peru, tak ve Španělsku, přetrvávalo přesvědčení o snaze Túpac Amaru získat pro Peru nezávislost. Na tomto názoru bylo postaveno i obvinění Túpac Amaru vizitátorem Arechem. Historici se v tomto ohledu ovšem jednohlasně neshodují. V 19. století se touto problematikou zabýval peruánský historik Mariano Felipe Paz Soldán, který označil za rok počátku válek za nezávislost v Latinské Americe až rok 1819. Argentinský historik polského původu Boleslao Lewin oproti tomu nepochyboval o úmyslu José Gabriela Túpac Amaru zbavit peruánský stát španělské nadvlády.¹⁴¹ Sám Túpac Amaru během výslechu před svým odsouzením k smrti, i přes výhrůžky a mučení, odmítal snahu povstat proti španělskému králi, jeho povstání bylo motivované snahou pomoci indiánům utlačovaným *corregidores*. Jisté je, že povstání Túpac Amaru II. bylo jakýmsi vyvrcholením sociální nespokojenosti v latinskoamerických koloniích. Túpac Amaru se následně stal celosvětově známým rebem, inspirací v následných válkách za nezávislost, jež začaly rozbíjet koloniální panství Španělska na počátku 20. století. Násilné rozmetení tohoto povstání nicméně ovlivnilo také to, že se Peru domohlo své nezávislosti jako jeden z posledních států Nového světa, a to roku 1821, i když právě v Peru byl vydán první impulz k tomuto kroku.¹⁴²

Pro stát Peru však Túpac Amaru znamená především ikonu peruánského nacionalismu.

Jeho odvážný čin vzepřít se proti nespravedlnostem páchaným na indiánech následně ovlivnil mnoho pozdějších hnutí i skupin. Nutno říci, že v následujících letech jakoby upadl do zapomnění.

---

¹⁴⁰ Galindo, Alberto Flores: *Buscando un Inca: identidad y utopía en los Andes*. La ciudad de la Habana: Casa de las Américas, 1986. Str. 119.

¹⁴¹ Roedl, Bohumír: *Dějiny Peru a Bolívie*. Praha: Lidové Noviny, 2007. Str. 126-127.

¹⁴² Romero, Patricio Rubio: *Perú*. Madrid: Anaya. 1988. Str. 43.

Jeho připomenutí nastává během 20. století, kdy je tomuto rebelovi věnováno mnoho prostoru. Roku 1964 byl v Yanoace vystavěn pomník Túpaca Amarua, což bylo místo zahájení povstání. Při dvoustém výročí osvobozené revoluce byly vystavěny jak pomníky José Gabriela Condorcanquiho, tak jeho ženy Micaely Bastidas v místech, kudy se svou výpravou procházeli. Následně byl jeho portrét použit i na bankovkách, mincích či známkách, nebo na plakátech k propagaci reform.¹⁴³

---

¹⁴³ Roedl, Bohumír: *Ve jménu Inky Túpaca Amarua*. Praha: Scriptorium. 1998. Str. 319 – 322.

2 TÚPAC AMARU V LITERATUŘE

Túpac Amaru, který svým způsobem inicioval zájem o indiánské obyvatelstvo, se však sám stal významnou osobností, o které se dochovaly zmínky v krásné literatuře, a to díky jeho povstání, tedy činu, který ovlivnil následný vývoj v bývalých koloniích Latinské Ameriky, i díky jeho uváděné snaze zlepšit podmínky utlačovaných amerických domorodců.

Túpac Amaru se neobjevuje pouze v peruánské literatuře, jak by se dalo očekávat na základě faktu, že šlo a peruánského kasika a následně peruánského hrdinu, ale stejnojmenné postavy můžeme najít v literárních dílech ve většině zemí Latinské Ameriky. Nejedná tedy pouze o peruánského národního hrdinu, nýbrž o latinsko-amerického hrdinu.

Co se týče žánrů, s postavu Túpaca Amaru se lze setkat jak v poezii, próze, tak i v dramatu. V roce 1984 byl příběh tohoto povstání dokonce zpracován ve filmové podobě.

Ve všech dílech má však jeden společný rys, a to, že je představen jako bojovník za indiánskou obec.

2.1 Indigenismus

Jedním z hnutí, které bylo spojeno s tématem indiánského obyvatelstva, je indigenismus. Otázka indiánského obyvatelstva byla řešena od prvních momentů dobytí území Nového světa. Za možné předchůdce tohoto myšlenkového směru může být považován např. Bartolomé de las Casas, jež je známý svým postojem na obranu indiánů. V 18. a 19. století se pak toto téma otvírá spolu s četnými povstáními, která vznikala na základě sociálního utlačování a vykořisťování indiánů. Mimo jiné lze za jistou událost předcházející vzniku tohoto směru považovat i povstání Josého Gabriela Túpaca Amaru, který svým

činem upozornil na špatnou sociální situaci, ve které se indiáni ve španělských koloniích nacházeli.¹⁴⁴

Název indigenismus je odvozen od slova indígena, což v překladu znamená domorodý obyvatel. Jedná se o ideologický směr, jež zahrnuje literaturu, výtvarné umění i hudbu. Indigenismus spočívá v posunu vnímání indiánského obyvatelstva společností. Původně marginální kultura se dostává do popředí a stává se objektem zájmu. Tento směr zažívá svůj vrchol ve dvacátých až třicátých letech 20. století.¹⁴⁵

Indigenismus vzniká na základě zájmu o indiánský svět ze strany avantgardních umělců o domorodé kultury. Snahou bylo včlenění indiánské tematiky do národní kultury a tímto způsobem dodatečně sjednat nápravu předchozích nespravedlností páchaných na těchto kulturách, začlenění indiánů jako rovnoprávných občanů do společnosti a zlepšení životních podmínek původního obyvatelstva Ameriky. Literatura a umění indigenistického směru se inspiruje životem indiánů.

V jednotlivých zemích se tento proud projevoval různě. Jako příklad mohou posloužit dvě hispánsko-americké země Mexiko a Peru. V prvním případě, v Mexiku, se indigenistický proud projevuje především v malířství a to převážně v případě muralistů, kdežto v Peru se indigenismus stává nejvýraznějším v literatuře.¹⁴⁶ Podle Tomáše Escjadilla má indogenismus v literatuře své specifické znaky. Patří mezi ně „rozchod s exotickým viděním indiánského světa, sociální obžaloba a „dostatečná blízkost“ andskému světu.“¹⁴⁷

Mezi nejvýznamnější latinsko-americké spisovatele, v jejichž dílech lze najít prvky indigenismu, patří například Jorge Icaza, Ciro Alegria, José María Arguedas, Alcides Arguedas, Clorinda Matto de Turner.

---

¹⁴⁴ <http://www.ucm.es/info/eurotheo/diccionario/I/indigenismo.htm>

¹⁴⁵ Housková, Anna: *Imaginace Latinské Ameriky*. Praha: Torst. 1998. Str. 162-163.

¹⁴⁶ Housková, Anna: *Imaginace Latinské Ameriky*. Praha: Torst. 1998.str. 162.

¹⁴⁷ Housková, Anna: *Imaginace Latinské Ameriky*. Praha: Torst. 1998.str. 162.

Alcides Arguedas (1879–1946), bolivijský spisovatel, historik a politik, je považován za předchůdce indigenismu, který pak následně rozvíjí avantgarda ve 20. století. Zabývá se situací indiánů v 19. století. Pisagua (1903) je jeho první esej, ovšem za nejvýznamnější dílo lze považovat *Wuata-Wuara* vydané o rok později, jež následně přepracovává a tím vzniká román *Raza de bronce* (1919), jehož tématem je kruté zacházení, které si zažívá hlavní hrdina Wuata-Wuara na základě nerovnosti mezi bílými a indiány.¹⁴⁸

Clorinda Matto de Turner (1852–1908) byla peruánská spisovatelka, kterou lze považovat za jednu z prvních, kteří začali psát ovlivnění proudem indigenismu. Jejím stěžejním dílem se stal román *Aves sin nido* vydaný roku 1889. V tomto díle otevřela problém indiánského obyvatelstva a věnovala se potížím, se kterými se tato skupina musí potýkat.¹⁴⁹

Jorge Icaza (1906–1978) se narodil v Quitu. Patří do generace del Treinta, jejímž charakteristickým rysem bylo znepokojení nad sociální situací. Napsal několik divadelních her, jako například *El intruso*, *Flagelo*, ale největšího uznání se mu dostalo po vydání románu *Huasipungo* z roku 1936.¹⁵⁰

Ciro Alegría (1908 nebo 1909–1967) byl peruánským spisovatelem. Během svého dětství bydlel na několika haciendách, kde měl možnost se seznámit s každodenním životem domorodého obyvatelstva. Během svého života byl vyhoštěn z Peru, pak navštívil různé latinsko-americké země. Do rodného Peru se vrátil až v šedesátých letech. Mezi jeho známá díla patří *La serpiente de oro* z roku 1935, román o pralese a převoznících, nebo *Los perros hambrientos*, o tři roky později vydaný román o nekonečném boji proti nezkrotné přírodě, který každoročně podstupují pastevcí v horách. *El mundo es ancho*

---

¹⁴⁸ Pedreza, Felipe P.; Cáceres, Milagros Rodríguez: *La historia esencial de la literatura española e hispanoamericana*. Madrid: Editorial EDAF. S.L.. 2008.str. 442, 527.

¹⁴⁹ Pedreza, Felipe P.; Cáceres, Milagros Rodríguez: *La historia esencial de la literatura española e hispanoamericana*. Madrid: Editorial EDAF. S.L.. 2008.str. 417.

¹⁵⁰ Pedreza, Felipe P.; Cáceres, Milagros Rodríguez: *La historia esencial de la literatura española e hispanoamericana*. Madrid: Editorial EDAF. S.L.. 2008.str. 584-585.

y *ajeno* patří taktéž mezi známá Alegriova díla, rovněž se zabývá tématem domorodého obyvatelstva Latinské Ameriky a náročnosti vypořádat se s civilizací, která na nich „parazituje“ a odsunuje je do kouta.¹⁵¹

Další z výrazných peruánských spisovatelů je **José María Arguedas** (1911–1969). I přes to, že byli jeho rodiče bílé pleti, on sám měl k indiánům blízko. Dokonce ovládal jazyk quechua. Ve své literární tvorbě pokračuje ve stopách Cira Alegrií a dalších autorů, kteří patřili k významným spisovatelům indigenistického směru, přičemž základ tvoří jeho vlastní znalosti andského světa. V jeho dílech lze najít prvky úzkosti a napětí, které jsou způsobeny konfliktem mezi dvěma odlišnými světy. Hrdinové bývají indiáni, častým prvkem je snaha dovolání se spravedlnosti a rovnoprávné zařazení do společnosti. Z jeho děl uveďme například *Agua, Yawar fiesta* (1941), jež byl jeho prvním románem, nebo *Los ríos profundos* (1958), které je považováno za nejvýznamnější dílo Josého Marie Arguedase.¹⁵²

Nicméně nejen u výše uvedených spisovatelů se setkáváme s tématy týkajícími se domorodého obyvatelstva Latinské Ameriky. Indigenistické prvky nalezneme například v dílech Ventury Garcii Calderona v díle *La venganza del condor* z roku 1924, Manuela Gonzáleze Prady v díle *Nuestros indios*, v eseji publikované roku 1904, tak i u spisovatele Josého Carlose Mariáteguiho, u kterého jako příklad může posloužit dílo *El problema del indio*.

---

¹⁵¹ Pedreza, Felipe P.; Cáceres, Milagros Rodríguez: *La historia esencial de la literatura española e hispanoamericana*. Madrid: Editorial EDAF. S.L.. 2008.str. 588.

¹⁵² Pedreza, Felipe P.; Cáceres, Milagros Rodríguez: *La historia esencial de la literatura española e hispanoamericana*. Madrid: Editorial EDAF. S.L.. 2008.str.687 – 688.

2.2 Poezie

Mezi spisovatele, kteří si vybrali jako jedno ze svých témat v poezii povstání Túpaca Amaru, ať už v jakékoliv podobě, patří například Alejandro Romualdo Valle, Manuel Scorza nebo José María Arguedas.

2.2.1 Alejandro Romualdo Valle

Alejandro Romualdo Valle byl peruánský básník a novinář. Narodil se roku 1926 v Trujillu. Patřil mezi spisovatele z generace 50, mezi nimiž byl považován za nejvýznamnější. Během svého života získal v roce 1949 národní peruánskou cenu za poezii. Zemřel v roce 2008 za záhadných okolností.

I Alejandro Romualdo věnoval jednu svou báseň Túpacu Amaruovi. Její název zní *Canto Coral a Túpac Amaru*.

Jedná se o báseň o devíti verších. Tématem této básně je „libertad“ – svoboda, přičemž námětem se autorovi stal poslední den peruánského kasika, jež se vzepřel španělské nadvládě a nespravedlnostem, které v koloniích byly páčány za účelem osobního obohacení příchozích Evropanů.

José Gabriel Túpac Amaru byl za organizování povstání a vystoupení proti Koruně odsouzen k trestu smrti. Jeho smrt, jak již bylo zmíněno v úvodní části této práce, spočívala nejprve ve vyříznutí jazyka a následně, po sundání okovů, v rozčtvrcení kasikova těla pomocí čtyř koní, kteří měli tahem do čtyř světových stran docílit napětí a následně roztrhnutí kasikova těla. Na základě výpovědi neznámého dobového svědka se uvádí, že tělo Josého Gabriela dlouhou dobu tomuto tlaku odolávalo. Dodnes není jasné, zda to bylo způsobeno nedostatečnou silou koní či naopak velkou silou a pevností těla Josého Gabriela Túpaca Amaru. Generální vizitátor Areche tedy nakonec vydal příkaz o popravení kasika stětím hlavy.

Báseň Alejandra Romualda se zabývá právě tímto posledním okamžikem. V jednotlivých verších každé sloky jsou uvedeny způsoby, jakými lze trestance mučit, přičemž každá z nich je ukončena zvoláním „a nemohli jej zabít!“ Z toho vyplývá symbolická nesmrtelnost jak samotného Túpaca Amaru II., tak i jeho činu, který v následujícím století vyústil v boje za nezávislost ve všech zemích Hispánské Ameriky, jakožto koloniích Španělského království, i přesto, že sám José Gabriel Túpac Amaru během výslechů před samotnou popravou jednoznačně popíral jakékoliv snahy o získání nezávislosti pro oblast bývalého místokrálovství Peru.

V žádné z devíti slok se nevyskytuje jméno mučeného, to se čtenář dozvídá pouze z názvu básně.

2.2.2 Manuel Scorza

Manuel Scorza žil v letech 1928–1983. Narodil se v Limě, nicméně roku 1968 se přestěhoval do Paříže. Nejdříve se proslavil svou poezií. Jeho prozaická tvorba pak nese znaky indigenismu. Ve svých dílech zmiňuje důvody, které vedou indiány k odmítavému postoji k západnímu stylu života a kultury, který se v amerických koloniích snažili zavést Španělé. Důsledkem jejich odporu k novému stylu je pak snaha o návrat k jejich původním kořenům. Z děl tohoto spisovatele uveďme například *Redoble por Rancas*, dílo, které vzniklo v roce 1979, *La guerra silenciosa* je pentalogií zabývající se odbojem andských rolníků proti představitelům moci, *El cantar de Agapito Robles* z roku 1976. Téhož roku vzniká také dílo *El jinete insomne* a o dva roky později, tedy roku 1978, pak vydává dílo *La tumba del relámpago*. Dílem *La danza inmóvil* pak zahajuje nový cyklus, jež se měl jmenovat *El fuego y la ceniza*.¹⁵³ Z poezie pak mezi jeho díla patří například *Poesía amorosa* z roku 1963 a *Poesía incompleta* vydaná v roce 1970. Jednu ze svých básní pak Scorza věnuje i Túpacu Amaruovi. Báseň nese jméno *Cantar de*

---

¹⁵³ Pedreza Jiménez, Felipe P.; Cáceres, Milagros Rodríguez: *Historia esencial de la literatura española e hispanoamericana*. Madrid: Editorial EDAF. S.L.. 2008.str 695.

Túpac Amaru (1966). K dispozici jsou části této básně, které byly publikovány Univerzitou v Limě roku 1969.

Cantar de Túpac Amaru je epická báseň většího rozsahu, ve které se autor inspiroval Josém Gabrielem Condorcanquim, kasikem v Surimaně, Tungasuce a Pampamarce. Jméno Túpaca Amaru se sice v básni objevuje sporadicky, avšak z kontextu zřetelně vyplývá, že je báseň věnována právě jemu.¹⁵⁴ V básni se nejprve objevuje výzva určená indiánům, povzbuzení a výzva, aby se spojili a společně se postavili čelem nadvládě. Pobres, jak je místní obyvatelstvo autorem v básni pojmenováno, se mají vzbouřit ve jménu Túpaca Amaru. V následující části je pak popisován postupný proces povstání.

2.2.3 José María Arguedas

Jeho již zmíněná znalost jazyka quechua se projevila právě v básni s názvem *A nuestro padre creador Túpac Amaru (himno – canción)*, která byla publikována roku 1962 v Limě. Jedná se o báseň, jež tvoří část díla *Obras completas*. Zajímavostí tohoto poetického díla je, že při této příležitosti autor využil své znalosti obou jazyků, tady jak španělštiny, tak jazyka domorodého obyvatelstva – quechua, a napsal báseň tedy dvojjazyčně.

2.2.3.1A nuestro padre creador Túpac Amaru (himno – canción)

Kompletní název, který je taktéž napsán oběma jazyky, zní *Túpac Amaru kamaq taytanchisman (haylli-taki)*, *A nuestro padre creador Túpac Amaru (himno – canción)*. Jedná se o epickou dvojjazyčnou báseň, kterou najdeme v pátém svazku již zmíněného díla *Obras completas*.

---

¹⁵⁴ <http://www.monografias.com/trabajos910/cantar-tupac/cantar-tupac2.shtml>

Téma

Tématem básně je popis situace, kterou zažívají indiáni v koloniálním období pod nadvládou Španělské koruny, a oslavování Túpaca Amaru, jež se stal hrdinou a vzorem pro domorodé obyvatelstvo Hispánské Ameriky.

Báseň je psaná jakoby zástupcem indiánské obce, se kterým se ztotožňuje autor, který svolává Túpaca Amaru a promlouvá k němu, přičemž mu vypráví, čím indiánské obyvatelstvo prochází. Túpac Amaru je osloven svým jménem v celé básni pouze jednou, a to hned v úvodu básně, přičemž dalšími oslovenými, pomocí kterých se autor obrací na Túpaca Amaru, jsou: „Hijo del Dios Serpiente“ (druhá sloka), „padre nuestro“ (šestá sloka), „padre“ (osmá sloka), „hermano nuestro“ (osmá sloka), „mi Dios Serpiente“ (osmá sloka).¹⁵⁵

První sloka je věnování Doñi Cayetaně, kterou nazývá indiánskou matkou, jež jej ochraňovala, a díky které autor v ayllu pocítil sílu a naději.

Další sloky jsou již věnovány Túpacu Amaruovi. V prvních dvou je Túpac Amaru opěvován: „tu sombra llega al profundo corazón como la sombra del dios montaña, sin cesar y sin límites“.

Autor se cítí být Túpacem Amaruem povzbuzen a posílen a nevzdává se: „Aquí estoy, fortalecido por tu sangre, no muerto, gritando todavía.“, „tú hiciste de nuevo mi alma.“¹⁵⁶ Autor se ztotožňuje s indiánskou obcí, která se cítí být povzbuzena či

---

¹⁵⁵ Los intentos [online]. 2007 [cit. 2010-08-27]. A nuestro padre creador Túpac Amaru (himno-canción) / Tupac Amaru Kamaq taytanchisman (haylli-taki). Dostupné z WWW: <<http://losintentos.blogspot.com/2010/07/28/a-nuestro-padre-creador-tupac-amaru/>>.

¹⁵⁶ Los intentos [online]. 2007 [cit. 2010-08-27]. A nuestro padre creador Túpac Amaru (himno-canción) / Tupac Amaru Kamaq taytanchisman (haylli-taki). Dostupné z WWW: <<http://losintentos.blogspot.com/2010/07/28/a-nuestro-padre-creador-tupac-amaru/>>.

nem Túpac Amaru, kdy se postavil Španělům, které nazývá demony a našimi pány, na odboj.

Obrací se k Túpacu Amaruovi a ujišťuje ho, že se indiáni nevzdávají a neustále si ho připomínají, jak jeho život, tak i jeho smrt:

„!Estamos vivos; todavía somos!“¹⁵⁷

V následujících slokách autor zmiňuje porozumění nad vztekem, který Túpac Amaru musel pociťovat ke Španělům. Nazývá je „muži s úděsným a špinavým srdcem, kteří jsou navíc vybaveni zbraněmi, které by ani největší démon nevymyslel“ (sloka 10). Vyjadřuje vztek i smutek nad situací, která nastala po dobytí území původně patřící indiánům a následně se změnila k horšímu, a to i v porovnání s dobou ještě za života Túpac Amaru. Stěžuje si, že indiáni často utíkají ve snaze zajistit si tak lepší podmínky. Strach a obavy se staly běžným pocitem domorodců, oproti Španělům, kteří si žijí v blahobytu.

V poslední části básně je znatelná jakási naděje v lepší budoucnost. Autor zdůrazňuje početnou převahu indiánů, kteří se postupně připojovali k proudu snažícímu se postavit k situaci čelem. Za symbolického nepřítele je považováno hlavní město Lima, jež bylo založeno těsně po dobytí bývalého inckého území. Toto město by rádi proměnili v město, které bude centrem všech čtyř peruánských regionů, které by vyzařovalo spokojenost obyvatel, a ve kterém by nebylo místo pro nenávist namířenou na indiány, ani pro jiné zlo.

V závěru se nachází ujištění autora, že nakonec bude dosaženo toho, čeho chtěl Túpac Amaru docílit, co sám započal.

---

¹⁵⁷ Los intentos [online]. 2007 [cit. 2010-08-27]. A nuestro padre creador Túpac Amaru (himno-canción) / Tupac Amaru Kamaq taytanchisman (haylli-taki). Dostupné z WWW: <<http://losintentos.blogsome.com/2010/07/28/a-nuestro-padre-creador-tupac-amaru/>>.

Celý text básně je proložen třemi slokami, které jsou složeny z kratších veršů a jakoby popisují celkovou změnu, kterou země s příchodem Evropanů prochází.

První z nich se zaměřuje na popis panenské peruánské přírody. Je divoká a přirozená, plná rozmanitosti. Lze v ní nalézt řeky, hory, sníh, stepi a je plná flory a fauny. Čtenář tak získává pocit nezkrotnosti a přirozenosti tohoto prostředí.

V druhé části se autor obrací k Túpacu Amaruovi, jehož nazývá otcem a Bohem Hada, a zoufale mu popisuje španělskou invazi, která postupně ničí všechno původní:

„las balas están matando, ... los sables de hierro están cortando la carne humana.“¹⁵⁸
(devátá sloka)

Tato část působí jako svědectví velkého a násilného střetu dvou kultur, jaký nastal při dobývání a kolonizací Nového světa.

Třetí část již představuje podřízenou indiánskou společnost, která se začala přistupovat na španělskou nadvládu a postupně přijala některé evropské prvky:

„...aprendo ya la lengua de Castilla, entiendo la rueda y la máquina...“¹⁵⁹ (šestnáctá sloka)

Nicméně o několik veršů dále zmiňuje autor neutichající touhu indiánů motivovanou Túpacem Amaruem vzbouřit se a dokončit to, co rebel započal.

Takové je poselství několika posledních veršů této sloky:

„Llegaremos más lejos de lo que tú quisiste y soñaste.

---

¹⁵⁸ Los intentos [online]. 2007 [cit. 2010-08-27]. A nuestro padre creador Túpac Amaru (himno-canción) / Tupac Amaru Kamaq taytanchisman (haylli-taki). Dostupné z WWW: <<http://losintentos.blogsome.com/2010/07/28/a-nuestro-padre-creador-tupac-amaru/>>.

¹⁵⁹ Ibid.

Odiaremos más lo que tú odiaste; Amaremos más de lo que tú amaste.“

Tranquilo espera, con ese odio y con ese amor sin sosiego y sin límites, lo que tú no pudiste lo haremos nosotros.“¹⁶⁰ (šestnáctá sloka)

Celá báseň je zakončena přáním autora reprezentující americké domorodce, aby mu Túpac Amaru, milovaný otec, dal jeho sílu.

Jak již vyplývá z výše uvedeného rozboru tematické části básně, tématem celého díla je krutý osud, který indiány potkal při podmanění Evropany, jež zničili prostředí, na které byli po celá dlouhá léta zvyklí, a následně jim vnutili nový styl života, nicméně u nich nikdy nezmizela naděje na znovuoobnovení jejich ztracené slávy. Túpac Amaru se svým povstáním pro ně pak představoval symbol a byl jejich vzorem, v jehož stopách se rozhodli následně vydat s vidinou lepší budoucnosti a hlavně větší svobody.

Forma

Tato epická báseň je rozsáhlá, zahrnuje celkem osmnáct nestejně dlouhých slok, přičemž v nich není použit rým. Z hlediska typu veršů se jedná o verše volné.

Báseň je z převážné části psána v ich-formě, přičemž je časté autorovo zvolání směrem k Túpacu Amaruovi, který je touto básní oslavován.

Túpac Amaru je na rozdíl od španělských kolonizátorů viděn jako hrdina, což můžeme pozorovat už na samotných přívlastcích, které jsou použity ve spojení právě s Túpacem Amaruem. Jako konkrétní příklady lze uvést:

„tu sombra llega al profundo corazón“, „soy tu pueblo“, „tú hiciste de nuevo mi alma“, či „mis lágrimas las hiciste“, použity hned v úvodu básně. Samotné oslovení Túpaca

---

¹⁶⁰ Los intentos [online]. 2007 [cit. 2010-08-27]. A nuestro padre creador Túpac Amaru (himno-canción) / Tupac Amaru Kamaq taytanchisman (haylli-taki). Dostupné z WWW: <<http://losintentos.blogspot.com/2010/07/28/a-nuestro-padre-creador-tupac-amaru/>>.

Amarua otcem, bratrem nebo druhem boha, tak oslovením věčný Amaru, nezapomenutelný či milovaný vůdce, pak naznačují důležitost této postavy pro autora, tedy i indiánský lid, který autor zastupuje.¹⁶¹

V básni je ovšem připomenuto také utrpení domorodého obyvatelstva, které je v prostřední části básně, ve které je popisován boj mezi oběma kulturami. Příkladem jsou slova či slovní spojení použité autorem básně, jež evokují pocit utrpení indiánského lidu. Můžeme uvést například část sedmé sloky:

„en los pueblos, con su corazón pequeñito están llorando los niños En las punas, sin ropa sin sombrero, sin abrigo, casi ciegos, los hombres están llorando, más tristes, más tristamente que los niños“¹⁶², či jednotlivá slova nebo slovní spojení jako nekonečné utrpení, smrt, vězení, které jsou uvedeny ve třinácté sloce.

Taktéž nenávist namířená proti Španělům má v básni své pevně stanovené místo. Přívlastky, jež autor používá ve spojení s těmito Evropany, jsou například „špinavý, démon či démonický, zlo, strašný; smrt, zabíjení, falešní wiraqochové“, nebo samotné město Lima je v textu symbolem nevládného koloniálního města a symbolem pro španělskou moc.

Dílo je celkově laděno v melancholickém duchu, i když časté jsou prvky s povzbuzujícím charakterem, ve kterých lze najít přece jen nějakou naději na změnu. Znakem zmíněné naděje jsou i často používané zvolací věty, jako například „Zatím jsme živí; zatím jsme!“, jež se v básni opakuje hned na několika místech, i když s menšími

---

¹⁶¹ Los intentos [online]. 2007 [cit. 2010-08-27]. A nuestro padre creador Túpac Amaru (himno-canción) / Tupac Amaru Kamaq taytanchisman (haylli-taki). Dostupné z WWW: <<http://losintentos.blogsome.com/2010/07/28/a-nuestro-padre-creador-tupac-amaru/>>.

¹⁶² Los intentos [online]. 2007 [cit. 2010-08-27]. A nuestro padre creador Túpac Amaru (himno-canción) / Tupac Amaru Kamaq taytanchisman (haylli-taki). Dostupné z WWW: <<http://losintentos.blogsome.com/2010/07/28/a-nuestro-padre-creador-tupac-amaru/>>.

modifikacemi, nebo zvolání „Estamos levantando, ... recordando tu nombre y tu muerte!“, „Hay una gran luz en nuestras vidas!“¹⁶³ a podobně.

Často objevujícím se motivem v této básni je motiv přírody, a to především v počáteční části básně, kde je opěvován původní život indiána. Popis přírody tak, jak nám jej podává autor, provokují představu divoké a rozmanité krajiny, které vykresluje prostředí zemí andské oblasti.

Charakteristickým rysem pro epické básně je častý výskyt literárních figur. V případě básně José Maríi Arguedase – *A nuestro padre creado Túpac Amaru* se objevuje personifikace, přirovnání, metafora, pleonasmus, vždy doplněné konkrétním příkladem.

V souvislosti s přírodou se v básni často setkáváme s případy, kdy Arguedas používá často personifikaci, tedy přírodním elementům přisuzuje vlastnosti či činy živých bytostí.¹⁶⁴ Například „řeka zpívá“, o nichž píše Arguedas v páté sloce, a hned v následující zmiňuje „la voz de nuestros ríos“, „la danza de árboles y montañas“, „el fuego que devora la laja madura“ zase uvedených ve sloce osmé, nebo „helado lago que duerme“ jež je uveden ve sloce sedmnácté.

Dalším z vyskytujících se figur v básni *A nuestro padre Túpac Amaru (himno – canción)* je přirovnání:

„tus ojos de serpiente que brillaban como el cristalino“, kterým nám přibližuje oči Túpac Amaru, kterým následně přisuzuje vlastnost, že prozřetelně vše odhalí. V sedmé sloce zase pronásledování přirovnává k zástupu vší.

---

¹⁶³ Los intentos [online]. 2007 [cit. 2010-08-27]. A nuestro padre creador Túpac Amaru (himno-canción) / Tupac Amaru Kamaq taytanchisman (haylli-taki). Dostupné z WWW: <<http://losintentos.blogsome.com/2010/07/28/a-nuestro-padre-creador-tupac-amaru/>>.

¹⁶⁴ Cárceles de la Hoz, Guillermo; Villazán Povedano, Juana: *Bachillerato – Lengua y literatura II*. Barcelona: Edebé. 1999. Str. 333.

V básni můžeme najít i metaforu, jako například v páté sloce, kdy autor popisuje vrcholky hor jako „zuby, na kterých září sníh“, či Limu jako „hlavu falešných wiraqočů“ ve sloce čtrnácté.

Často se vyskytujícím prvkem je i opakované zvolání na počátku některých slok, konkrétně například šesté a desáté, nicméně se toto zvolání objevuje i uprostřed verše, jak je tomu například ve sloce osmé. Zvolání je vždy určeno Túpacu Amaruovi. V převážné části má formu „padre nuestro“ či „Dios Serpiente“.

Shrnutí

Báseň je vystavěna na základě vzpomínek na Túpaca Amaru II, jakožto na vůdce největšího povstání domorodého obyvatelstva Hispánské Ameriky, který svým činem dal obyvatelstvu naději na zlepšení jejich dosavadního života alespoň v některých aspektech a ukázal možnou cestu, kterou se lze vydat, čímž nabyl mezi americkým obyvatelstvem na důležitosti. V celé rozsáhlé básni se neobjevuje ani jediný historický fakt ani bližší informace o dotyčném kasikovi, problémech, se kterými se potýkala koloniální společnost obecně, ani konkrétně týkajících se reforem zaváděných bourbonskou dynastií, či celkově vyhrocenou situací 18. století.

Z básně známe pouze jméno opěvovaného hrdiny a dozvídáme se, že během svého pokusu postavit se koloniálním autoritám, umírá. Taktéž z textu vyplývá kasikova důležitost v životě domorodého lidu. Už ze samotného názvu básně „*A nuestro Padre Creador Túpac Amaru*“ vyplývá názor na tohoto kasika, když je nazvaný Naším otcem stvořitelem, tedy mužem, který „vytvořil“ národ nebo národní uvědomění.

Ze života domorodců je nám v básni naznačena jejich nedobrovolná změna životního stylu po příchodu Evropanů, po kterém byli přinuceni přizpůsobit se novým podmínkám, které přišly ze Starého kontinentu.

Jak již bylo řečeno v úvodu této kapitoly, všichni tito tři spisovatelé, tedy Alejandro Romualdo Valle, Manuel Scorza i José María Arguedas věnovali jedno své poetické dílo

Túpacu Amaruovi. Vzhledem k dostupnosti úryvků básní lze tato tři díla alespoň okrajově porovnat.

Nejvíce podobných prvků mají básně Manuela Scorzy a Josého Maríi Arguedase. V obou případech se jedná o epickou báseň, v obou případech má báseň posloužit jako povzbuzení domorodců. Báseň Manuela Scorzy je však konkrétnější ve faktech týkajících se povstání. Oproti tomu dílo Arguedase se drží obecné roviny. Historické údaje se v díle vyskytují jen velmi sporadicky.

Báseň Alejandra Romualda má oproti epickým básním pomstně jednodušší strukturu, je doplněna refrémem. Stejně jako obě epická díla poukazuje na ideálovou nesmrtelnost Túpaca Amaru a jeho povstání.

2.3 Próza

Túpac Amaru se stal námětem i v prozaických dílech, jak už latisko-amerických, tak i španělských spisovatelů. Mezi spisovateli píšící o tomto tématu a jejichž tvorba bude následně uvedena, patří například Peruánec Ángel Avendaño, Felipe Pérez z Kolumbie a Ramón José Sender jako zástupce španělské literatury.

2.3.1 Felipe Pérez

Celým jménem Felipe Pérez Manosalva byl spisovatel, geograf, politik a novinář pocházející z Kolumbie. Narodil se roku 1836 v Satoquirá a zemřel v Bogotě roku 1891.

Vystudoval právní školu a často se angažoval v politickém životě. A nejen on – jeho bratr se dokonce v letech 1874–1876 stal prezidentem Kolumbie. Jeho spisovatelská kariéra vznikla kolem roku 1852 a byla ovlivněna zkušenostmi z jeho diplomatických aktivit.

Nejdříve na základě materiálů, které získává během svých cest po Jižní Americe, píše dílo věnované politické, sociální a ekonomické situaci Ekvádoru, následně se však v jeho dílech objevují nejčastěji romány často zaměřeny na historickou tematiku jako *Atahualpa*, *Los Pizarros*, *Huayna Capac*, dílo s tematikou sociální *Los pecadores sociales* nebo *Túpac Amaru*. Nevynechá však ani drama. Z jeho pera pochází například *Gonzalo Pizarro a Las tres reinas*.¹⁶⁵

---

¹⁶⁵ <http://www.banrep.gov.co/blaavirtual/revistas/credencial/septiembre1991/septiembre4.htm>

2.3.2 Ángel Avendaño Farfán

Ángel Avendaño Farfán patří mezi současné peruánské spisovatele. Narodil se v Cuzcu roku 1937. Jeho dílo nesoucí název *Túpaq Amaru, los días de tiempos proféticos* bylo vydáno roku 1968 a žánrem se zařazuje mezi romány.

Jeho další díla jsou například *Carta a Fidel Castro* z roku 1960, *Avisa a los Compañeros pronto*, dílo vydané roku 1976, nebo z poezie například *Poemas* (1969). Mezi eseje tohoto spisovatele patří například *Cuzco, Crónica de una pasión*, či *La Alpaca: Ese Camélido conocido*¹⁶⁶

2.3.3 Ramón José Sender

Ramón José Sender byl španělský spisovatel, který se narodil v oblasti jménem Alcolea de Cinca roku 1901 a zemřel v Kalifornii roku 1982. Patřil mezi avantgardní spisovatele píšící z exilu. Příčinou jejich emigrace, se stala válka a změna režimu ve Španělsku v roce 1936. Po skončení občanské války se hodně lidí ze strany poražených rozhodlo odejít do exilu, což s sebou neslo i odchod intelektuálů. Mezi spisovateli se jednalo například o Maxe Auba, Rosu Chacel, Rafaela Albetiho, Ramóna J. Sendea nebo Francisca Ayalu.¹⁶⁷ Jejich díla ve Španělsku nebyla známá, až do uvolnění režimu, kdy se jejich tvorba začala vydávat ve větším měřítku. Následné uvolnění napjaté atmosféry způsobené předchozím režimem připravilo půdu pro novelistiku, a opětovně se objevila humorná a satirická díla.¹⁶⁸

---

¹⁶⁶http://www.municusco.gob.pe/artistasdecusco/index.php?option=com_content&view=article&id=96:angel-avendano-farfan&catid=3:literatura&Itemid=5

¹⁶⁷ Alchazidu, Athena; Pérez Sinusía, Yolanda; Gómez Gónzales, Paula: *Esbozo de la Historia de la Literatura Española*. Brno: Mgr. Anton Pasienska. 2004. Str. 185.

¹⁶⁸ Krč, Eduard; Mirabet, Núria: *La narrativa española del siglo XXa partir de la guerra civil*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. 2007. Str. 107.

Mezi jeho nejlepší díla se řadí *Imán*. Sender tento román zaměřený na válku v Maroku píše ve svých dvaceti devíti letech. Z toho samého období pochází také *Mister Witt en el Cantón* vydáno o šest let později.

Literatura z poválečné doby je v případě Sendera dosti obsáhlá a rozmanitá. V roce 1942 vydává dílo s názvem *Crónica del alba*, jež otevírá stejnojmenný cyklus, *Epitalamio del prieto de Trinidad* ze stejného roku vypráví příběh rebelie z oblasti Karibiku. V díle menšího rozsahu jménem *Régimen por un campesino español* je hlavním hrdinou Paco, aragonský vesničan a zemědělec, který žije svůj poklidný život do doby, než je obviněn z vedení sociálního boje rolníků a následně zastřelen. Příběhem americké studentky, která přijíždí do Španělska a naráží na kulturní rozdíly a neustále ji překvapující momenty, se Sender zabývá v *La tesis de Nancy*.¹⁶⁹

Nelze opomenout, že Ramón José Sender je považován taktéž za významného spisovatele historických románů ze španělsky mluvících zemí. Sám Sender uvádí, že jeho záliba v historii je způsobena jeho odloučeností od rodné země, a proto se ve svých dílech často obrací jak do historie Španělska, tak do dějin Hispánské Ameriky.¹⁷⁰

Jedním z jeho děl je i historický román *Túpac Amaru*. V něm poutavě popisuje indiánské povstání v Latinské Americe namířeno proti španělské Koruně. Tento román pochází z roku 1973.

2.3.3.1 Túpac Amaru

Román *Túpac Amaru* je zhruba dvou set stránková kniha, v níž se autor zabývá historií bývalého místokrálovství, dnešního státu Peru, ovšem zhruba od dob conquisty.

---

¹⁶⁹ Pedreza Jiménez, Felipe P.; Cáceres, Milagros Rodríguez: *Historia esencial de la literatura española e hispanoamericana*. Madrid: Editorial EDAF. S.L.. 2008. Str. 579 – 580.

¹⁷⁰ Sender, Ramón J.: *Túpac Amaru*. Barcelona: Destino. 1973.

V úvodu knihy Sender zmiňuje jeho pohnutky k napsání právě takového díla. Z příběhu, který vypráví, vyplývá, že při jedné z vyučovacích hodin na univerzitě v Los Angeles ve Spojených státech amerických byl nařčen jednou z mexických studentek, že on, jakožto Španěl, zapříčinil zneužívání indiánů i to, že se z nich později stala sociální skupina odsunuta do pozadí. Sender se jí snažil oponovat za prvé argumentací, že on sám ani jeho nejbližší s tímto činem neměli nic společného, za druhé připomněl, že samotní španělští králové přes Consejo de Indias schválili zákony na obranu indiánů s významným požadavkem, že s indiány má být zacházeno slušně a že mají stejná práva jako španělští kolonizátoři. Studentka však chtěla znát příčinu všech nepravostí, které se v amerických koloniích za dob kolonie děly. Sender se tehdy snažil studentce vysvětlit, že svou část viny mají i její předkové, kteří se snažili odmítnout změny zavedené kolonizátory, tedy Španěli, a proto vznikaly boje a podobně.¹⁷¹

Tento příběh údajně Sendera, jak sám uvádí ve své knize, motivoval k přemýšlení a rozhodl se toto téma prostudovat o něco hlouběji a věnovat mu jednu ze svých, tehdy ještě budoucích, knih.

Forma

Dílo s názvem *Túpac Amaru* je historickým románem. Jejím hlavním tématem je rebelie, která se proměnila v revoluční hnutí obyvatelů tvořících nižší třídy proti španělské Koruně, to vše přizíváno obecnou nespokojeností panující v zemi.

Příběh je vyprávěn v minulosti v er-formě. Kniha je dělená na číslované kapitoly, jichž je celkem devatenáct a každá z nich se zabývá jednou etapou života Josého Gabriela Túpaca Amaru.

Sender píše své dílo, jak je uvedeno přímo v knize, na základě historických údajů a dobových zdrojů, čímž dosahuje toho, že román působí reálně a pomáhá čtenáři porozumět nejen minulým událostem.

---

¹⁷¹ Sender, Ramón J.: *Túpac Amaru*. Barcelona: Destino. 1973. Str. 7 - 11.

Děj

Úvodní kapitoly jsou určeny k předání základních informací z předkoloniální doby, které mají čtenáři nastínit historické pozadí před conquistou. Jen stručně se pak zabývá dobýváním peruánského území. Již s větší precizností pak podrobně vypisuje jednotlivé místokrále, od úplně prvního, tedy Blasca Núneze de Vela až po Manuela Guiriora a jeho následníka Augustína de Jáureguiho. Po vyjmenování všech místokráľů, přičemž celý seznam zabírá téměř celou jednu stranu textu knihy je viditelné, a Sender na tento fakt poukazuje, že se jména místokráľů často opakují. Dokazuje tak, že se v případě výběru místokráľů jednalo o jakýsi uzavřený kruh kandidátů.

Oproti španělskému systému staví do kontrastu Inky. Ti většinou po dobytí jejich území ztratili své pozice. Přesto všechno, jelikož bylo z počátku na americkém území Španělů málo v porovnání s domorodci, a nebylo proto v jejich silách ho uhlídat, bylo rozhodnuto o využití domorodých elit výměnou za jisté výhody, jako například neplacení daní či možnost dědičného předávání funkce, nebo prominutí povinnosti účastnit se na nucených pracích, aby tvořily článek vyplňující prostor mezi vládnoucími Evropany a podřízenými indiány. Jednalo se o kasiky, původní elitu mezi domorodci. Ti měli plnit rozkazy Španělů a dohlížet na jejich plnění ze strany indiánů.

Samotní Španělé se však podle Sendera v Novém světě začali cítit jako ve své vlasti až po zavedení hodin a zvonů po celém území. V případě zvonů se jedná o rok 1535, v případě hodin až o dvacet let později, tedy roku 1555, kdy místní cabildo pořídilo vůbec první exemplář.

V úvodní části je taktéž zmíněn Atahualpa a jeho uvěznění. Autor při této příležitosti zmiňuje zajímavost, a to, že se Atahualpa během svého pobývání se Španěli od nich naučil velmi dobře hrát šachy, ovšem aniž by se mu někdo pokoušel vysvětlit pravidla. Téma šachů a indiánských vládců se pak v díle opakuje.

A právě takovýmito zajímavostmi, jako byly hodiny a zvony, či šachy Sender obohacuje a zároveň odlehčuje své dílo, čímž jej odlišuje od běžného hutného textu čistě historického charakteru.

Po úvodu jsou další kapitoly již věnovány Josému Gabrielu Candorcanquimu, který si říkal Túpac Amaru. Sender uvádí datum jeho narození na den 24. 3. 1740 a místo Surinamu.¹⁷² V den jeho narození se však stalo něco neobvyklého. Poblíž místa, kde měl malý Condorcanqui být následně pokřtěn, kroužil na nebi majestátně kondor, ale z ničeho narazil do skály. Poraněný a zkrvavený pak zemřel právě poblíž zmíněného kostela. A vzhledem k pověřivosti indiánů, která je pro ně charakteristická dodnes, to bylo jedno ze znamení, která se v ten den stala.

José Gabriel od mala používal příjmení Túpac Amaru. Jako pokračovatel inckého rodu na něj měl plné právo. Jeho předkem byl Túpac Amaru I., incký panovník, který byl roku 1579 popraven místokrálem Toledem. Jeho popravení pak vyvolalo diskuse, zda se jednalo skutečně o nejlepší řešení. Předpokládá se, že Toledo nařídil popravu Túpacu Amarua jako exemplární zastrašení s jasným motivem upevnění španělské moci.

Túpacu Amaruovi brzy zemřela matka a následně i otec. José Gabriel byl strýci z obou stran rodičů poslán do školy určené kasíkům a elitním dětem. Jednou se Josého Gabriela zeptal jezuitský učitel ve škole, proč nikdy nepoužívá své příjmení Condorcanqui. José Gabriel mu odpověděl příběhem kondora, který narazil na skálu v den jeho narození. Jméno Condorcanqui znamená „letící kondor“.

Když dosáhl Túpac Amaru věku dospělosti, ve dvaceti letech se oženil s Micaelou Bastidas, se kterou si jako dítě často hrával. Na jejich svatbě, která byla velkolepou záležitostí, ženil se přece potomek Inky, se setkali corregidor s farářem, kteří se vzájemně začali provokovat, a pomalu se schylovalo k rozbroji. Přece jen se ale jednalo o důležitou svatbu, proto raději oba dali přednost míru. Během svatby byly vykonány i některé indi-

---

¹⁷² Sender, Ramón J.: *Túpac Amaru*. Barcelona: Destino. 1973. Str. 52.

ánské zvyky. Například typickou záležitostí je cojudito. Jedná se o suchou dýni, jejíž vnitřní část je vyřezána tak, aby vnikla jakási nádoba. Ta se pak plní chichou a koluje mezi hosty. Všichni pijí ze stejné nádoby, i Túpac Amaru. Po slavnosti se novomanželé měli vydat do Cuzca, kde měli připravený manželský apartmán, ale uvádí se, že své touze podlehl již během cesty.

Po ukončení studia se Túpac Amaru stal kasikem. Dobře si uvědomoval všechny nespravedlnosti, které se v koloniální společnosti děly a rozhodl se bojovat za jejich napravení. Velmi kritizoval reparto. Z následných dopisů a memoriálů, které jako kasik posílá španělským autoritám, vyplývá, že mezi předměty, které indiáni musí povinně kupovat, patří například růžence, a aby byl zajištěn jejich nákup, vznikl příkaz, že bez růžence je zakázán vstup do kostelů. Špatně fungující váhy jsou pak dalším z mnoha předmětů, které corregidoři s několikanásobnou cenou, než je ta skutečná, prodávali indiánům. Nesouhlasil ani s mitou, jeho žena zase naléhala, aby byly zrušeny obrajes.

Jednoho dne v Cuzcu náhodou objevil knihu mnicha Bartolomého de las Casas. Ta způsobovala častou nelibost ze strany Španělů a mnicha nazývali „fraile marrano“, nicméně mezi zakázané knihy nepatřila. Túpac Amaru se taktéž se zájmem informoval o příkazech a zákonech přicházejících ze zámořského Madridu.

Jako kasik byl povinen průběžně psát a odevzdávat takzvané *memorial*, jakýsi druh pamětí, ve kterých je obsaženo shrnutí událostí za poslední období. V jedné ze svých memorial ostře vystupoval proti mitě. Dokonce nařkl corregidora, že takovými praktikami napomáhá vylidnění vesnice. Nejvíce kritizoval vzdálenosti, které indiáni musí urazit, aby se dostali do Potosí, přičemž na konečné místo často dojde méně než jedna polovina z nich. Cesta trvá v průměru padesát dní a vzdálenost, kterou musí indiáni urazit, odpovídá 200 leguím, tedy zhruba 100 km.

Jednoho dne dostal José Gabriel zprávu, že do dvaceti osmi dnů má být odvedeno k výkonu mity do Potosí 1400 indiánů. Toto číslo se běžně však násobí průměrně třemi až čtyřmi, a to z důvodu, že indiány určené k odchodu často doprovází tři až čtyři rodinní příslušníci. Jelikož se hodně z odvedených mitayos už nevrátí, právě členové rodin

preferují odejít s nimi a případně strávit se svými blízkými poslední momenty. Celkový počet obyvatel, kteří by opustili vesnici, tedy dosahuje počtu šesti až sedmi tisíc. Túpac Amaru se tentokrát však rozhodl tomuto rozhodnutí vzepřít. Důvodem rozhodnutí bylo nedostatečně dlouhé období od uplynutí oznámení i symbolický protest proti mitě. Nařídil tedy, že z jeho občanů se nikdo na mitu připravovat nemá.

Přesto všechno se mezi indiány roznesla zpráva o brzkém odchodu dalších obyvatel města a byli tím značně roztrpčení. Večer se Túpac Amaru rozhodl navštívit otce Rodrígueza, aby mu svěřil svůj nesouhlas. Cestou potkal skupinku indiánů, kteří, když ho poznali, začali pokřikovat. Navrhovali, že když má kasis pro svou práci – transportu zboží mezi Potosím, Tintou a Limou – k dispozici několik mul, mohl by je indiánům poskytnout a tak by se do Potosí dostali za významně kratší dobu. To kasika rozpálilo, ale rozhodl se tyto indiány ignorovat a pokračovat ve své cestě.

Když dorazil otci Rodríguezovi, na místě se konala oslava na počest patrona města. Zúčastnili se jí především významné osoby provincie. Túpac Amaru se rozhodl zapomenout na incident s indiány a přidat se ke společnosti. Najednou se na oslavě objevil také nový corregidor Arriaga. Otec Rodríguez byl jeho přítomností překvapen, avšak srdečně jej přivítal a vyzval ho, ať se připojí k oslavám. Arriaga mu sdělil, že přišel z důvodu, že si všiml, že na dveřích kostela není vyvěšena zpráva, kterou nakázal vyvěsit. Otec Rodríguez mu smířlivě nabídl místo u stolu. Arriaga však nabídnutým místem opovrhnul. Vzhledem ke své důležitosti požadoval pouze čestné místo po otcově pravici, kde již seděl Túpac Amaru. To však Arriagu nezastavilo a bez ostychu jej vyhodil. Túpac Amaru demonstrativně oslavu opustil.

Cestou se zastavil u starých přátel bydlících nedaleko Tinty. Stařec Túpaca Amarua přijal s nadšením, seděli společně u krbu a popíjeli chichu, když mu Túpac Amaru svěřil příběh s corregidorem a naznačil svůj plán. Stařec se více nevyptával. Utvrdil Josého Gabriela, že má starcovu plnou důvěru. Jediné, co Túpac Amaru potřeboval k uskutečnění svého plánu, byli čtyři statní muži. Ti na něj po probuzení už čekali.

Na cestu se vydali před svítáním. V dále uviděli corregidora Arriagu. Naštěstí pro Túpac Amaru neměl Arriaga s sebou žádné ochránce. Odzbrojili ho a dovezli do Tungasuky, kde jej uvěznil. Arriaga se marně pokoušel utéct. Túpac Amaru a jeho muži pro něj připravili šibenici a veřejně před zraky dalších kasiků a obyvatelů jej popravili. Takto popisuje Sender ve svém románu počátek povstání Túpac Amaru.

K rozšíření informací o povstání Josému Gabrielovi Túpacu Amaruovi posloužily jeho obchodní aktivity, které spočívaly v transportu zboží. Indiáni pracující v jeho službách po své cestě podávali informace o dění i o plánech kasika z Tungasuky. Existovaly však dvě podmínky: vždy museli zdůraznit, že povstání se děje v zájmu krále a církve a informace vždy měly být předávány v indiánských jazycích pro případ, že by se poblíž mohl nacházet nějaký Španěl, který by tak mohl kasikovy snahy zhatit. Zpráva o kasikově činu a podpora indiánů se brzy rozšířila do oblastí jako jižní Peru, Arica, Bolívie i severní část Argentiny. Důležitým opěrným bodem pro něho byla i podpora z řad některých vyšších úředníků. Zbraně pro povstalce pro Túpac Amaru obstaral jeho přítel Miguel de Montiel, který je pod záminkou svých obchodních aktivit vyjednal s Anglií. Celkově by se dala příprava povstání hodnotit jako velmi dobrá.

Jednoho dne Túpac Amaru projížděl vesnicí jménem Ollantaykambo. Toto jméno mu připomnělo drama s názvem Ollantay, a protože měl rád divadelní představení, rozhodl se pro obyvatele jedno takové zorganizovat. Odehrálo se pod širým nebem, zpívaly se doprovodné indiánské písně v nízkých tónech, přesně tak, jak to bylo zakázáno Korunou. Zpívání v nízkých tónech totiž podle názoru Španělů vyvolávalo v indiánech satanické nálady.

Dalším krokem, který po smrti Arriagy podnikl José Gabriel, bylo využít finance z corregidorovy získané pokladnice na podporu povstání. Na základě rad jeho okolí se rozhodl nechat vystavět několik vodních nádrží. Měly být umístěny u velkých měst jako je La Paz a Lima a sloužit měly k jejich zaplavení v případě ohrožení Španěly. Tímto úkolem zaměstnal až kolem pěti tisíc indiánů.

První důležitou bitvou, kterou Sender ve svém románu uvádí, je bitva u Sangarará. Na španělské straně bylo vojsko vedeno Tiburciem Landou. Kvůli nepříznivému počasí i početné skupině indiánských povstalců se Landa zalekl a v zoufalství se snažil i se svým vojskem ukrýt v místním kostele. Túpac Amaru vyzval Landu, aby se vzdal, ten však odmítl. Kasik mu dal tedy druhou šanci. Nabídl mu, že ušetří kreoly a mestice z jeho družiny pod podmínkou, že tito podpoří jeho povstání a posílí tak jeho řady. Přes to všechno se obě strany na řešení nedohodly. Najednou, z neznámého důvodu se vznítíl střelný prach, nacházející se uvnitř kostela. Strop i celá jedna stěna byly nenávratně zničeny. Následoval masakr, který ze španělského vojska o původním počtu 604 zredukoval počet vojáků na pouhých 28. Na straně indiánů byly ztráty podstatně menší. Zemřelo pouze 15 ze zúčastněných a okolo třiceti bylo zraněno, nejčastěji popáleno. Túpac Amaru místnímu faráři zaplatil 200 pesos, které měl použít na pohřeb mrtvých.

Za zničení kaple byl Túpac Amaru odsouzen církví a nařčen, že je z důvodu vytváření nepokojů zrádce krále. Španělé si celou událost vyložili jako velké nebezpečí hrozící ze strany indiánského obyvatelstva v místokrálovství Peru. Túpac Amaru však argumentoval, že jediné, čeho svými činy chce dosáhnout, je svoboda pro svůj lid. Vrátil se do Tungasuky a po pár dnech se vydal do oblastí Santa Rosa, Lampa a Azangaro za účelem posílení své pozice a získání nových spojenců. Jeho dalším cílem pak bylo dobýt Piccu, což je strategické místo v dobývání Cuzca. V oblastech Santa Rosa, Lampa a Azangaro získal nové muže pro své povstání. Jednalo se převážně o indiány, kteří již měli nějakou zkušenost s mitou. Vyprávěli mu své zážitky a příběhy o bílých Evropanech posedlých drahými kovy. Indiáni se dokonce domnívali, že corregidor z oblasti Potosí má po odpočtu pětiny z vytěženého množství větší bohatství než samotný místokrál. Túpac Amaru si uvědomoval, z jakého důvodu Evropané tolik prahnou po zlatě a stříbře, ale taky dobře věděl, že s těmito kovy pak nenakládají zrovna nejuváženěji. I on měl zlato rád. Zlato pro Inky představuje slunce, stříbro lunu. I sám Túpac Amaru by nějaké to zlato potřeboval, aby za něj mohl nakoupit lepší výbavu pro svou družinu.

Posílen novými členy se Túpac Amaru vydal směrem na Cuzco. Tam se na něj již nějakou dobu připravovali a strategicky obsadili nejdůležitější místa. Problémem, se kterým

se potýkala skupina povstalců, byl nedostatek profesionálů. Zdaleka ne všichni indiáni uměli používat pušky. Navíc Juan Antonio de Figueroa, Španěl pracující však jako zajatec ve službách povstalců jako dělostřelec, záměrně manipuloval s děly tak, aby minuly cíl. Boje se účastnil i nejstarší syn Túpaca Amarua – Hipólito. Nicméně José Gabriel se ho snažil co nejvíce ochraňovat. Považoval ho totiž za budoucího následníka nově vytvořené říše.

Túpac Amaru se však velmi zmýlil ve vizitátorovi Arechem. Považoval ho za jednoho z mála spravedlivých představitelů královské moci a amerických kolonií. I proto se rozhodl napsat mu rozsáhlý dopis, kde se ospravedlňuje a vysvětluje, proč se rozhodl vzbouřit obyvatelstvo. V něm vysvětluje, co mu vadí na repartu, na mitě i na obrajes. Především v něm však nejostřeji útočí proti corregidorům, které nařkl z toho, že zneužívají své moci k vlastnímu obohacení na úkor indiánské obce. Nerespektují zákony, církve ani samotnou Korunu. Považuje je za zkorumpované články královské moci. Mimo toto konstatování Túpac Amaru vyzývá Arecheho, aby přijal patřičná opatření proti tomuto.

Tento dopis je datován ke dni 12 března 1781. K němu je připojen vlastnoruční podpis kasika Josého Gabriela Condocanquiho.

Avšak odpověď, které se kasikovi dostane, je více než obecná. Vizitátor se jeho záležitostí evidentně nehodlal více zabývat, proto jej odbyl nic neřešící odpovědí. Připomněl mu ovšem, že jeho čin již zapříčinil smrt mnoha lidem a proto by Areche nejraději viděl kasika spoutaného a ve vězení. To Túpaca Amarua však utvrdilo v tom, že musí bojovat dále, neboť byl přesvědčen, že to, co dělá, je nejlepším východiskem z neúnosné situace.

Mezitím pokračuje boj mezi královskými vojsky a povstalcí u města Cuzco. Situace se pro povstalce nevyvíjí nijak příznivě. Mezitím, co královské straně dorazí posily, rebelové pod vedením Túpaca Amarua jsou zesláblí a pomoc nepřichází. Sám Túpac Amaru nevěděl přesně, jak postupovat dále. V rozhovoru se svým synem Hipólitem říká, že vyčkává a podle okolností se rozhodne, jakou strategii zvolí.

V noci z 5. na 6. dubna se Túpac Amaru rozhodne zaútočit na nejméně střeženém místě. Zvítězit se mu ovšem nepodaří, a tak se i se svou rodinou rozhodnou pro útěk. Túpac Amaru s rodinou a některými přeživšími odchází ve čtyři hodiny ráno. Na cestě se se svou ženou a synem rozejde a každý se vydá jiným směrem. José Gabriel Túpac Amaru je však sledován osmnáctičlennou skupinou mulatských pěšáků z Limy. Za chycení Túpac Amaru byla vyhlášena odměna v celkové částce 20 000 pesos a to v případě, pokud bude přiveden živý. Byl však zrazen jedním ze svých mužů, který vyzradil, kde se vůdce povstání nachází. Jmenoval se Francisco Sana Cruz, byl mestic, kapitán vojska Túpac Amaru a údajně také příbuzný Josého Gabriela.

Túpac Amaru se snažil přebrodit řeku pronásledován skupinou mulatů, kteří jej v Langui nakonec dostihnou. Když Túpac Amaru vidí, že již není úniku, ptá se mulatů, jaká je cena, kterou za jeho chycení dostanou. Když se dozví přislíbenou částku, odpoví jim, že kdyby přešli na jeho stranu, dal by jim třikrát více. Oni však oponují, že by je Španělé za tuto zradu pověsili. Zlato a odměna přímo od Arecheho je přeci jen jistější. Následně Josého Gabriela spoutali. Podobného osudu se dočkala i Micaela Bastidas se svými syny i další spojenci, kteří taktéž utekli. Všichni byli nakonec chyceni, uvězněni a následně souzeni.

Túpac Amaru se i během svého uvěznění několikrát pokusil o opětovné získání ztracené svobody. Snažil se podplatit stráž, avšak tato snaha byla marná. Taktéž se jeho věrní stoupenci, kteří zůstali na svobodě, snažili zorganizovat osvobození jejich vůdce, ale ani jejich snaha nebyla úspěšná.

Při výslechu Túpac Amaru nechtěl prozradit žádná jména spoluorganizátorů, kteří mu pomáhali s povstáním. Arechemu, který velmi naléhal a přistoupil i k přinucovacím praktikám, jako je mučení, řekl jedině: „aquí no hay sino dos personas implicadas: usted y yo“.¹⁷³ (Jsou pouze dvě osoby, které jsou v tom všem zapleteny: Vy a já). Konečný rozsudek trestu vynesl oidor Audiencie v Limě, doktor Benito de la Mata Linares. Po-

---

173 Sender, Ramón J.: Túpac Amaru. Barcelona: Destino. 1973. Str. 192.

prava téměř všech účastníků povstání se konala veřejně dne 18. května 1781 na náměstí v Cuzcu. Odsouzení k smrti byli tito následující: José Verdejo, Andrés Castelo, Antonio Oblitas, který popravil corregidora Arriagu, Antonio Bastidas, Francisco de Túpac Amaru, Tomasa Condemaila, Hipólito Túpac Amaru, Micaela Bastidas a José Gabriel. Tresty byly určeny individuálně.

Období, kdy měl být popraven poslední Inka José Gabriel Túpac Amaru, se vyznačovalo suchem. Ovšem 18. května se najednou zvedl vítr a začalo tak pršet, že někteří zúčastnění se raději běželi schovat. Indiáni si tento nepříliš obvyklý jev v období sucha vysvětlovali jako reakci nebe a nadpřirozených sil, které cítily blížící se smrt Inky z důvodu nelidského chování Španělů, kteří chtěli Túpaca Amarua popravít takovýmto krutým způsobem. Koním se nakonec nepodařilo rozčtvrtit tělo José Gabriela, za což Areche obvinil tehdejšího corregidora města.

O několik let později, 26. dubna 1784 přišel místokráli Donu Augustínovi de Jáuregui dar v podobě zajímavě zdobeného košíku s třešněmi, které měl místokrál velmi rád. Zamlouval se mu z důvodu, že tento druh ovoce nebyl zrovna typický pro roční období, které zrovna bylo. Sotva však místokrál snědl dvě nebo tři třešně, padl na zem a zemřel.

Shrnutí

Sender se v románu inspirovuje reálnými fakty z povstání Túpaca Amarua II., jež doplňuje o prvky smyšlené, které však dodávají příběhu populárnější charakter, jako například příběh o znameních v den narození Josého Gabriela nebo detailnější popis svatební oslavy Josého Gabriela a Michaely Bastidas. Autor doplňuje příběh o fakta, čísla a konkrétní údaje, ovšem také je potřeba poznamenat, že některé informace jsou smyšlené. Jako příklad může posloužit příběh o starci, kterého José Gabriel navštíví cestou z oslavy, a kterému se svěřil se svým plánem na pomstu za urážku ze strany Arriagy. Taktéž samotný konec románu, tedy smrt místokrále po požití ovoce, které mu bylo doručeno v záhadném balíčku, se neopírá o historicky podložené informace. Až na těchto pár výjimek se však Sender drží historického modelu, přičemž do díla zahrnul citace i některých frází přisuzovaných právě Túpacu Amaruovi.

I přes to, že Ramón J. Sender patří mezi španělské spisovatele, tedy dalo by se očekávat, že povstání Túpaca Amaru II. bude spíše odsuzovat, tento spisovatel k tématu přistoupil přesně opačně. Josého Gabriela popisuje jako charismatického kasika milující svou rodinu, rovážného a spravedlivého, který bojuje za práva indiánského obyvatelstva v místokrálovství Peru.

2.4 Drama

Kasikův čin se stal inspirací také pro divadelní svět, a to nejen v andské oblasti, ale také například v Argentině.

V roce 1821, po vyhlášení nezávislosti Argentiny na Španělském království, se objevilo poprvé divadelní zpracování povstání Túpac Amaru, a to v podání Luise Ambrosia Moranteho. Z oblasti dnešního Peru je na místě zmínit spisovatelku Matto de Turner, jejíž dílo s názvem Túpac Amaru vzniklo již v roce 1884, přičemž divadelní premiéra se konala na podzim téhož roku.

2.4.1 Luis Ambrosio Morante

Luis Ambrosio Morante byl argentinský spisovatel, scénárista a herec z Buenos Aires, který žil v letech 1775–1837, i když přesné místo jeho narození je předmětem diskusí. Uváděna jsou dvě místa – Montevideo a Buenos Aires.¹⁷⁴ Nicméně většinu svého života strávil v Buenos Aires. Byl si vědom obecně důležité role divadla v životě lidí. Mezi jeho nejznámější díla patří drama *Túpac Amaru a 25 de mayo*. Druhé z děl je inspirované májovou revolucí v Argentině.¹⁷⁵

Túpac Amaru je dílo vydané roku 1821. Hlavním protagonistou je Túpac Amaru a příběh díla se odvíjí od sociálně-politické situace v místokrálovství Peru v 18. Století, kterou dále rozvíjí.¹⁷⁶

---

¹⁷⁴ <http://www.elarcaimpresa.com.ar/elarca.com.ar/elarca41/notas/morante.htm>

¹⁷⁵ Banham, Martin: *The Cambridge guide to theatre*. Cambridge: Cambridge University press. 1995.str. 33.

¹⁷⁶ Pellettieri, Osvaldo: *El teatro y los días – studios sobre teatro iberoamericano y argentino*. Buenos Aires: Galerna. 1995. Str. 134.

2.4.2 Osvaldo Dragún

Dalším argentinským spisovatelem, který napsal dílo věnované tematice Túpaca Amaru a jeho povstání, je Osvaldo Dragún.

Díla Osvalda Dragúna (1929–1999) jsou charakteristická svým satirickým nádechem. Mezi jeho díla patří například *La peste viene de Melos* (1956), *Túpac Amaru* (1957), *Historias para ser contadas* (1957), *Milagro en el mercado viejo* (1963)¹⁷⁷, *El jardín del infierno* (1975) či *Mi obelisco y yo* (1981).¹⁷⁸

Děj díla Osvalda Dragúna s názvem *Túpac Amaru* je zestručněn na základní linii, v níž je José Gabriel Túpac Amaru během povstání zrazen kasíkem Sahuaraura, kterému je přislíbeno, že se tak stane novým Inkou. Túpac Amaru sice vyhrává bitvu u Sangarary, ale následně je poražen kvůli spolupráci kreolů a indiánů se Španěli, je zatčen a odsouzen k smrti. I přes redukci příběhu Osvaldo Dragún podle Osvalda Pellettieriho, který podrobněji toto dílo zkoumal, předává čtenářům či divákům jasné poselství. Je potřeba, aby obyvatelé Ameriky, kreolové i indiáni, drželi pospolu a ne, aby každý jednal ve svůj vlastní prospěch.¹⁷⁹

2.4.3 David Viñas

Tento spisovatel, jenž se narodil roku 1929 v Buenos Aires, se často zabývá tématem historie či politiky, převážně té argentinské, nicméně mezi jeho tvorbou můžeme objevit i divadelní kousek věnovaný příběhu inckého povstalce Túpaca Amaru. Za toto dílo,

---

¹⁷⁷ Pedreza, Felipe P.; Cáceres, Milagros Rodríguez: *Historia esencial de la literatura española e hispanoamericana*. Madrid: Editorial EDAF. S.L.. 2008.str. 760.

¹⁷⁸ http://es.wikipedia.org/wiki/Osvaldo_Drag%C3%BAn

¹⁷⁹ Pellettieri, Osvaldo: *El teatro y los días – studios sobre teatro iberoamericano y argentino*. Buenos Aires: Galerna. 1995. Str. 134 – 135.

kteře pojmenoval stejně jako jeho hlavního hrdinu – *Túpac Amaru*, si roku 1973 vysloužil mezinárodní cenu kritiky.¹⁸⁰

V tomto díle autor poukazuje na problémy na Novém kontinentě, jakými bylo utlačování, nespravedlnost a podřízenost skrz již zmíněnou osobnost Túpaca Amaru, který na jedné straně patřil mezi privilegovanou vrstvu společnosti, na stranu druhou se hrdina dostal na opačný břeh, když zahájil povstání proti útisku ze strany španělského obyvatelstva.¹⁸¹ Ve svém díle využil povstání Túpaca Amaru, přičemž kritizuje především zneužívání indiánů, které je v dané době vnímáno s úplnou přirozeností.¹⁸²

2.4.4 Carlos Daniel Valcárcel

Také Argentinec Carlos Daniel Valcárcel věnoval jedno ze svých děl Túpacu Amaruovi. Jedná se taktéž o drama, které nese jméno hlavního protagonisty *Túpac Amaru*. Toto dílo pochází z roku 1966.

Dalším ze spisovatelů, kteří věnovali část své tvorby největšímu povstání v Latinské Americe, a jejichž dílem bych se dále chtěla podrobněji zabývat, jelikož patří mezi jedno z mála dosud dostupných děl, je Clorinda Matto de Turner.

2.4.5 Clorinda Matto de Turner

Tato spisovatelka žila v letech 1852 až 1909 a patřila mezi přední spisovatele v období po bojích za nezávislost. Mimo jiné patřila mezi zakladatele indigenistického hnutí.

---

¹⁸⁰ <http://www.literatura.org/Vinas/Vinas.html>

¹⁸¹ <http://www.teatrodelpueblo.org.ar/dramaturgia/sagasetta001.htm>

¹⁸² Pellettieri, Osvaldo: *El teatro y los días – studios sobre teatro iberoamericano y argentino*. Buenos Aires: Galerna. 1995. Str. 137.

Narodila se roku 1852 v Cuzcu. Zhruba od poloviny sedmdesátých let působila jako spisovatelka. Během svého života se věnovala indiánské problematice. Své příspěvky o legendách a tradicích či jiné biografie publikovala v literárních časopisech na národní i mezinárodní úrovni. V letech 1876–1877 řídila vydavatelství týdeníku *El Recreo*, což byl časopis zaměřený na literaturu a vědu. Ve svém sloupku nazvaném „*Mosaico*“ seznamovala čtenáře s aktuálními záležitostmi, jak už národními, tak i mezinárodními. Ve své činnosti byla ovlivněna zejména argentinskou spisovatelkou Juanou Manuelou Goritti a Ricardem Palmou a peruánským spisovatelem a novinářem zabývajícím se tématem tradic. Její díla jsou ovlivněna feministickými, americkými a andskými prvky. Díky své spisovatelské profesi se během svého života, který strávila jak v Cuzcu, Arequipě či Tintě, tak v Limě, setkává s peruánskými intelektuály, kteří významně ovlivnili její tvorbu i pohled na současnou situaci.¹⁸³

Její publikační činnost je přerušena během Pacifické války, kdy se věnovala převážně pomoci peruánským vojákům. V roce 1881, po smrti jejího manžela, převzala jeho obchodní aktivity ve snaze pokračovat v projektech, které započal. Nicméně tyto obchodní aktivity ji málem připravily o všechn její majetek. Rozhodla se usadit v Arequipě, kde také dostala pracovní nabídku na vedoucí pozici denníku *La Bolsa*. V tomto denníku Matto de Turner zavádí sekci „El lunes“, ve které čtenáře informuje o veškerém dění v zemi.¹⁸⁴

Mezi její nejvýznamnější díla patří *Aves sin nido*, román vydaný roku 1889. Tématem tohoto díla se stala problematická situace indiánského obyvatelstva, ve které se cítí bezmocně ve vztahu k církvi a autoritám.¹⁸⁵

---

183 http://www.guamanpoma.org/cronicas/11/Rocio_Ferreira.pdf

184 http://www.guamanpoma.org/cronicas/11/Rocio_Ferreira.pdf

185 Pedreza, Felipe P.; Cáceres, Milagros Rodríguez: *La historia esencial de la literatura española e hispanoamericana*. Madrid: Editorial EDAF. S.L.. 2008. Str. 417.

2.4.5.1 Hima – Sumac

V roce 1884 vzniká dílo s názvem *Hima-Sumac*. Ovlivněna událostmi Pacifické války píše autorka historické drama z koloniálního období Latinské Ameriky, ve kterém zdůrazňuje incké vlastenectví. Vzhledem k faktu, že v zemi bývalé incké říše tato spisovatelka vyrůstala, velmi se s touto kulturou ztotožnila. Proto v jejích dílech lze najít právě tyto prvky.¹⁸⁶ Do role incké princezny, jejíž jméno nese celé dílo, byla obsazena herečka María B. de Pérez. Dílo bylo publiku poprvé představeno v divadle v Arequipě dne 16. října 1884, v Limě pak v dubnu roku 1888.¹⁸⁷

Děj se odehrává v Cuzcu, bývalém hlavním městě incké říše, kde nadále přetrvává melancholie spjatá s bývalou mocnou říší. Toto prostředí je autorce dramatu známé, jelikož se jedná o její rodné město. Časově se děj zařazuje do koloniálního období za vlády španělského krále Karla III.

Hlavními postavami jsou Hima-Sumac, incká princezna a jedna z posledních potomků inků, její otec – kasik Yanañahui, Gonzalo de Espinar, mladý Španěl, Túpac Amaru, který je v tomto díle představen jako milenec Hima-Sumac a voják, KisKis – přítel Túpaca Amaru a Hima-Sumac, cuzský intendante a jeho tajemník Don Luis.

Pro každou z postav je charakteristická určitá vlastnost. Jak je uvedeno v předmluvě ke knize, ke každé postavě lze přisoudit nějaký přívlastek. V případě Hima-Sumac je to zajisté vášeň, kterou cítí ke Gonzalovi. Túpac Amaru, jakožto historický hrdina, představuje vlastenectví, pro Gonzala, Don Luise a Intendanta je charakteristická lakota. Otec Hima-Sumac představuje lásku. Jedná se o nepodmíněnou lásku k dceři. Přítel

---

¹⁸⁶ http://es.wikipedia.org/wiki/Clorinda_Matto_de_Turner

¹⁸⁷ Matto de Turner, Clorinda: *Hima-Sumac: drama en tres actos y en prosa*. Lima: El Peru ilustrado: 1980.

Túpaca Amarua a Hima-Sumac jménem KisKis lze jistě považovat za obětavého, když se rozhodne Hima-Sumac horlivě chránit proti možné zradě.¹⁸⁸

Hlavními prvky objevujícími se v díle, prvky, které jsou příčinou děje, jsou láska, lakota, obětování se a láska k rodné vlasti.¹⁸⁹

Děj

Hlavní hrdinkou je incká princezna Hima-Sumac, která se zaslíbena Túpacu Amaruovi. Té její otec Yanañahui, kasik, pod přísahou svěří tajemství o skrytém místě, kde se ukrývá bájný incký poklad, protože se již cítí být starý a chce toto tajemství, které se předává již po dobu čtrnácti generací, předat dále. Princezna se však jednoho dne zamiluje do španělského muže jménem Gonzalo. Omámí ji galantností a milými slovy, že Hima-Sumac zaslepená láskou téměř zapomene, že je zasnoubená s Túpacem Amaruem.

Túpac Amaru je v díle představen především jako bojovník za indiánskou obec, v druhém dějství jej přítel KisKis oslovuje „urozený kasiku“. Se svými muži odchází Túpac Amaru do boje za incký národ. I když si autorka dramatu zvolila za jednu z postav děje právě Túpaca Amarua známého povstáním proti nespravedlnostem páchaným Evropany na území Hispánské Ameriky, netvoří tato postava a její příběh hlavní dějovou linii. Působí spíše jako kulisa k vykreslení koloniální společnosti. V dramatu zastává místo ikony indiánského vlastenectví, s jeho životem ani bližšími informacemi o povstání, až na sporadické zmínky, není čtenář v díle seznámen.

Okolí Hima-Sumac si povšimne, že se s princeznou něco děje. Ta však skrývá své trápení, které spočívá v obavě, že její nejbližší Gonzala jakožto bílého Španěla nikdy mezi sebe nepřijmou. Řeší tak morální dilema, zda by měla zůstat s Túpacem Amaruem, což

---

¹⁸⁸ Matto de Turner, Clorinda: *Hima-Sumac: drama en tres actos y en prosa*. Lima: El Peru ilustrado: 1980. Str. 9.

¹⁸⁹ Matto de Turner, Clorinda: *Hima-Sumac: drama en tres actos y en prosa*. Lima: El Peru ilustrado: 1980.str. 9.

považuje za svou povinnost vlasti, nebo poslechnout srdce a podřídit se touze, kterou cítí ke Gonzalovi. Sama uvádí, že Gonzalo je její láskou a Túpac Amaru představuje její vlast. Jediný, komu se se svým trápením nakonec svěří, je KisKis.

Nicméně z dialogu Gonzala de Espinar a Dona Luise ze čtvrté scény druhého dějství vyplývá, že mladý Španěl touží jen po úspěchu. Hraběnka Carmen mu má dopomoci ke šlechtickému titulu a incká princezna k bohatství díky inckému pokladu.¹⁹⁰ To je v podstatě úmysl, se kterým se Gonzalo vydává do dalekých zemí – s úmyslem zbohatnout. Využije chvíle, kdy se sejde s Hima-Sumac a je si jistý láskou z její strany. Princezně sdělí, že se budou muset navždy rozloučit. Má na starost corregidorovo jmění, jež promrhal, a pokud do večera nebude mít zlato, bude s ním zle. Princezna mu nabízí své služby, je ochotna pracovat, ale Gonzalo naléhá, že to už bude pozdě. Hima-Sumac mu tedy nabízí poskytnutí potřebného zlata, nechce mu ale prozradit, odkud jej má. Gonzalo ale tuší, že se jedná o tajný incký poklad a proto využívá lsti, aby zjistil více informací. Tak dlouho zkouší na Hima-Sumac psychický nátlak využívající velké její lásky k němu, až mu princezna konečně sdělí tajemství, které slíbila starému otci, že nikdy nevyzradí. Zná místo, kde je ukrytý Španěly hledaný incký poklad, dokonce k němu má i klíč.. Mezitím je z povzdálí pozoruje KisKis, který je odhodlaný uchránit jak princeznu, tak incké tajemství před vypočítavým španělským mužem.

V poslední třetí části se z dialogu čtenář dozvídá rozuzlení. Yanañahui, Hima-Sumac a Kis Kis jsou předvedeni před dona Luise a intendenta, kteří se s vidinou brzkého zbohatnutí z nich snaží vymámit informaci o tajném ukrytém pokladu Inků. Nikdo z nich však toto tajemství prozradit nechce.

Nakonec přece jen promluví Hima-Sumac a svěří se se svým příběhem jak Donu Luisovi, tak svému otci Yanañahuimu. Vypoví jim celý svůj milostný příběh, jak chtěla nabídnout tajný poklad Gonzalovi a tím si chtěla zajistit jeho věčnou lásku. Naštěstí však před

---

¹⁹⁰ Matto de Turner, Clorinda: *Hima-Sumac: drama en tres actos y en prosa*. Lima: El Peru ilustrado: 1980. Str. 46.

vyzrazením místa zakročil Kis Kis spolu a Túpacem Amaruem a dalším bojovníkem. Gonzalo de Espinar se před nimi snažil ukrýt, ale nakonec jej přece jen dohnali a zabili. Hima-Sumac uschovala klíč od brány k pokladu tak, aby jej už nikdo nenašel. Marně se Don Luis a intendente snažili z incké princezny vymámit informaci, kde se klíč nachází. Yamañahui byl nejprve chováním a zradou své dcery rozčarován, nakonec jí ale odpouští. Tajemství zlatého pokladu Inků tak zůstává, i přes veškerou snahu Španělů, neodkryto.

Cílem autorky je zřejmě popsat rysy obou kultur, které se v Novém světě střetly. Vybírá si proto karikatury postav – oddanou až naivní inckou princeznou Hima-Sumac je indiánská žena, která – zaslepená láskou, je ochotna podstoupit všechna možná rizika, dokonce zradit i svůj rod a porušit přísahu, kterou dala svému otci. Oproti ní staví bohatství chtivého Gonzala de Espinar, který ztělesňuje španělskou vypočítavost a chamtivost, s jakou dobyvatelé i pozdější Evropané přicházeli do kolonií. To se jeví i u dalších španělských hrdinů, intendanta a Dona Luise. Oba se snažili o totéž – zajistit pro sebe bohatství a pokud možno neohrozit svou pozici.

Rozbor

V díle hraje politická a sociální situace druhořadou úlohu. Hlavní dějovou linii tvoří milostné vzplanutí incké princezny Hima-Sumac ke Gonzalovi a její morální selhání, když prozradila, že právě její rodina má potřebný klíč k bohatství, čímž zradila svou rodinu i celý incký královský rod. Za symbolickou zradu rodu Inků a indiánského obyvatelstva lze považovat i její milostné vzplanutí k bílému Evropanovi, přičemž stávajícího milence Túpaca Amarua, jež pro obyvatele andské oblasti Jižní Ameriky znamená symbol nacionalismu, odsouvá na druhořadou pozici.

Z dialogu jen občas vyplyne zmínka o povstání indiánského obyvatelstva, kterého se účastní Túpac Amaru. Z historických údajů jsou zmíněny některé geografické údaje, jako například provincie Tinta, či Tungasuca, a Cuzco nebo Langui, kde probíhá povstání:

„... odvážné vojsko Túpac Amaru úspěšně dobylo hranici Chinchera a míří doTungasuky“¹⁹¹

Další reálnou informací je zpráva, že Túpac Amaru byl i se svou rodinou zadržen ve vesnici Langui: „Tupac Amaru y su familia han caído en Langui.“¹⁹²

V díle je také zmíněno jméno generálního vizitátora Arecheho: „Contamos para el caso extremo con el Apio del visitador Areche y sobre todo del Intendente.“¹⁹³

V díle se ovšem objevují i incká slova a prvky. Častým zvoláním princezny je například „Wirachocha“, což bylo incké označení pro božstvo, či „Pachacamac“ které představuje boha i svaté místo s vystavěnou svatyní jemu zasvěcenou nacházející se na tichomořském pobřeží v oblasti huariské kultury.¹⁹⁴

Také jména zástupců incké obce jsou indiánského původu. Ať už se jedná o samotné jméno princezny Hima-Sumac či o jejího otce Yanañahui, přítele KisKis.

Struktura

Dílo má běžnou strukturu dramatu. Je rozděleno do tří dějství, přičemž jedno je expozice, v druhém se rozvíjí zápletka a ve třetím je divákovi prozrazeno rozuzlení příběhu. Každé z dějství se pak dále dělí na scény.

V první části je naznačena zápletka – incká princezna se náhodně setkává s Evropanem Gonzalem a zamiluje se do něj. Řeší dilema, zda je lepší slepě následovat lásku, či zachovat loajalitu svému rodu a zůstat věrná Túpacu Amaruovi, který se snaží hájit zájmy domorodého obyvatelstva před španělskými uzurpátory.

---

¹⁹¹ Matto de Turner, Clorinda: *Hima-Sumac: drama en tres actos y en prosa*. Lima: El Peru ilustrado: 1980. Str. 40.

¹⁹² Ibid. 69.

¹⁹³ Ibid. Str. 47.

¹⁹⁴ Křížová, Markéta: *Inkové – nejmocnější indiánský svět*. Praha: Karavela. 2006. Str. 68.

V druhém aktu dramatu je hlavním tématem snaha Španěla Gonzala dostat se s pomocí Hima-Sumac k pokladu a splnit si tak svůj sen – zbohatnout v Novém světě a následně s pomocí španělské hraběnky získat šlechtický titul a dostat se takovýmto způsobem mezi vyšší vrstvy společnosti.

Třetí část příběhu vypráví o výpovědi princezny před tajemníkem intendanta o snaze Gonzala přemluvit princeznu, aby mu nakonec dobrovolně vydala tajný incký poklad, po kterém Španělé tak touží. Hima-Sumac tak nakonec přiznává své milostné vzplanutí k bílému Evropanovi i před svým otcem.

3 TÚPAC AMARU VE FILMU

Mimo literární zpracování příběhu Josého Gabriela Túpaca Amaru II. se ve 20. století objevuje taktéž filmové zpracování tohoto tématu. Postaral se o něj kubánský režisér a scénárista Federico García. Tento film vznikl za podpory kubánského institutu umění a kinematografické produkce spolu s Kinematografikou Kuntur a.s.

Scénář vytvořil Federico García, historická fakta uvedená ve filmu měla na starost komise specialistů z Peru, dramaturgii zajistil Ambrosio Fornet.

V hlavních rolích se představili Reynaldo Arenas jako Túpac Amaru a Zully Azurín jako jeho žena Micaela Bastidas.

Hned v úvodu je prozrazeno, že se jedná o film o první sociální revoluci a revoluci za účelem dosažení nezávislosti v Americe.

3.1 Federico García

Celým jménem Federico García Hurtado je peruánský intelektuál, literát a esejista, ale především filmař. Narodil se roku 1937 v Cuzcu. Na svém filmařském kontě má několik dokumentárních filmů, celovečerních filmů i seriálů. Film Túpac Amaru je považován za jeden z nejrepresentativnějších v Latinské Americe. Za svá díla získal několik ocenění, jako například v roce 1977 cenu Consejo Nacional de la Paz, nebo medaili za vynikající práci a přínos do kinematografie. Byl oceněn na filmovém festivalu v Moskvě a jeho díla byla vybrána na festivaly mimo jiné v Torontu, Cartageně a Gramado.

García zahájil svou tvorbu krátkými filmy jako *Huando*, *Tierra sin patrones* a *Inkari*, které však podléhaly cenzuře vojenské vlády, která byla u moci v letech 1968–1980. V roce 1975 představil svůj první celovečerní film s názvem *Donde nacen los cóndores*.

Mezi jeho díla patří, mimo již zmíněné, například *Festin* (1976), *Laulico*, (1979) *Huayanay*, *testimonio de parte*, *Melgar - el poeta insurgente* (1981), *Túpac Amaru*,

v posledních letech pak režíroval filmy jako *El socio de Dios* (1987), *La manzanita del diablo* (1990), *La yunta brava* (2000), jehož děj je věnován Josému Carlosu Mariáteguimu), a *El forastero* (2002).¹⁹⁵

Děj zhruba devadesátiminutového filmu začíná příjezdem autorit k soudní síni. Následuje záběr na vězení, kde se nachází Túpac Amaru a kam za ním přijde vizitátor Areche, jež naléhavě vyzvídá jména všech kasikových spojenců v povstání. Kasik i přes své vyčerpání odmítá podat Arechemu jakoukoliv informaci. Vizitátorovi namítne, že jediní dva viníci jsou vlastně Areche, protože neplnil své poslání svědomitě a nesnažil se změnit pro indiány neúnosnou situaci, a on sám, tedy José Gabriel, který již nechtěl přihlížet utrpení domorodého obyvatelstva, a z toho důvodu se rozhodl vystoupit a bojovat za jejich lepší práva.

Příběh dále pokračuje dne 18. května 1781 v soudní síni, kde jsou vyslyšení účastníci a všichni podezřelí z iniciování tohoto největšího povstání na území Latinské Ameriky. Mezi hlavními obžalovanými jsou kasik José Gabriel Condorcanqui, jeho žena Michaela Bastidas, Miguel de Montiel y Sucre, Diego Ortigoza, Juan Antonio Figueroa, kasikův syn, na straně druhé, tedy na straně španělské Koruny se procesu účastní generální vizitátor Areche, biskup zastupující církev v Cuzcu Moscoso a porota.

3.1.1 Túpac Amaru

Děj zhruba devadesátiminutového filmu začíná příjezdem autorit k soudní síni. Následuje záběr na vězení, kde se nachází Túpac Amaru a kam za ním přijde vizitátor Areche, jež naléhavě vyzvídá jména všech kasikových spojenců v povstání. Kasik i přes své vyčerpání odmítá podat Arechemu jakoukoliv informaci. Vizitátorovi namítne, že jediní dva viníci jsou vlastně Areche, protože neplnil své poslání svědomitě a nesnažil se změnit pro indiány neúnosnou situaci, a on sám, tedy José Gabriel, který již nechtěl přihlížet

---

¹⁹⁵ <http://etnilumidad2.ning.com/group/filmotecaetnicaporlautarolavarello/forum/topics/sala-federico-garcia>

utrpení domorodého obyvatelstva, a z toho důvodu se rozhodl vystoupit a bojovat za jejich lepší práva.

Příběh dále pokračuje dne 18. května 1781 v soudní síni, kde jsou vyslyšáni účastníci a všichni podezřelí z iniciování tohoto největšího povstání na území Latinské Ameriky. Mezi hlavními obžalovanými jsou kasik José Gabriel Condorcanqui, jeho žena Michaela Bastidas, Miguel de Montiel y Sucre, Diego Ortigoza, Juan Antonio Figueroa, kasikův syn, na straně druhé, tedy na straně španělské Koruny se procesu účastní generální vizitátor Areche, biskup zastupující církve v Cuzcu Moscoso a porota.

Děj

Na úvod jsou divákovi přiblíženy základní informace o José Gabrielovi, jako jeho pozice kasika ve třech vesnicích v oblasti Tinty – Tunasuce, Pampamarca a Surimaně, dále jsou nastíněny jeho obchodní aktivity díky geografické poloze Tinty na stříbrné cestě mezi Potosím, Buenos Aires a Limou a stručně je popsán jeho fyzický vzhled.

Během postupných výpovědí jednotlivých účastníků se divákovi začíná utvářet celek pohnutek, které vedly Josého Gabriela k zorganizování rebelie, i jak samotné povstání probíhalo.

Nejprve vypovídá Miguel de Montiel y Sucre, obchodník, který byl spojencem Túpaca Amarua v Limě. Na vyzvání Arecheho prozradí, že se s Túpacem Amaruem seznámil zhruba před pěti lety v hlavním městě Limě. Příběh se přesunuje do doby, kdy se Túpac Amaru vypravil do Limy, aby obhájil svůj incký původ. Už však není prozrazen důvod, tedy konflikt, který vznikl mezi José Gabrielem Condorcanquim a Diegem Felipem Betancourtem, což byl hlavní motiv jeho cesty do Limy. Rolí Dona Miguela bylo zajištění kontaktů pro Josého Gabriela Túpaca Amarua. Díky němu měl Túpac Amaru možnost seznámit se například s krejčím Donem Juliánem Morenem či evropským markýzem.

Následuje výpověď mestického písaře Túpaca Amarua, Diega Ortigozy. S José Gabrielem se seznámil v Cuzcu při slavnostním procesí ze dne 15. srpna 1778, které se konaly v Cuzcu. Túpac Amaru se tohoto aktu taktéž účastnil, ovšem přišel oblečen v typickém

inckém obleku. Tím však pohoršil zúčastněné představitele církve. Během jeho výpovědi je představen i biskup Jan Manuel de Moscoso y Peralta, úhlavní nepřítel corregidora Arriagy, který jej před časem obvinil z milostných záletů. Na základě pomsty za toto obvinění se biskup Moscoso rozhodl podpořit Josého Gabriela. Ortigoza však při své výpovědi uvedl, že sám o mnoha kasikových činech nevěděl a neměl s nimi nic společného. Jeho úkolem bylo podle jeho výpovědi pouze plnění příkazů, které mu byly dány. Z výpovědi Ortigozy taktéž vyplývá i příběh o zavraždění corregidora Arriagy. Arriaga byl po oslavě narozenin krále pozván Túpacem Amaruem k němu domů. Po odmítnutí z důvodu neodkladných pracovních záležitostí si na něj rebelové počíhali na cestě a následně jej oběsili. Při této příležitosti je představen další ze spojenců Josého Gabriela, jež mu sloužil jako jeden z hlavních kapitánů, bývalý otrok Arriagy – Antonio.

Po všech uvedených faktech se vyslychající rozhodnou položit pár otázek i falešnému biskupovi Moscosovi. Ten je sice tímto rozhodnutím pohoršen, nicméně nakonec svolí. Ve své výpovědi prozrazuje, jak se dozvěděl o smrti corregidora Arriagy.

Když je kreolský biskup Moscoso obviněn z nečistého jednání v záležitosti smrti Arriagy, aby zabránil podezření, že i on podporoval povstalce Túpaca Amarua, snaží se ospravedlnit například zdůrazněním svého významného podílu ve financování určeného k obraně proti povstalcům.

Za nepřilíživě rozumný krok Josého Gabriela Túpaca Amarua lze považovat způsob rozšiřování vlastních řad. Často do svých služeb nabíral nepřátele, kteří byli svolní ke spolupráci s tímto kasikem. Není třeba zdůrazňovat, že se tak dělo s očekáváním zachrany vlastního života před povstalcí. Jedním z takových vojáků se stal Španěl jménem Juan Antonio Figueroa, válečný zajatec a dělostřelec Túpaca Amarua, který se měl skupině indiánských povstalců starat o výzbroj, především o kanony. Sice svůj úkol plnil, nicméně z výpovědi, kterou podává před vyřčením konečného odsouzení, vyplývá, že záměrně nastavoval kanóny takovým způsobem, aby pokud možno minuly zaměřený cíl. Porotu se snaží přesvědčit, že s povstalcí spolupracoval jen z přinucení, protože jako válečný zajatec vlastně ani neměl jiné volby.

Túpac Amaru v následujících měsících představil svůj revoluční program, který chtěl aplikovat v osvobozených vesnicích a městech. Sliboval zakázat obrajes a mitu, slíbil snížení daní a především chtěl docílit zakázání reparta. Své předsevzetí začal plnit 12. listopadu 1780, kdy zničilo vojsko povstalců první dílny - obrajes. Následně 16. listopadu pak Túpac Amaru vyhlásil svobodu otroků a jmenoval je novými členy jeho povstalecké skupiny. Posílili tak jejich řady. Následně zmobilizoval obyvatele pracující v obrajes i v mitách i zchudlé kreoly.

Jeden z posledních vyslýchaných osob podezřelých z pomoci poskytnuté při největším povstání v hispánských koloniích, před zrádcem z řad tupamaristů Francisem de Santa Cruz, je nejstarší syn Túpaca Amarua. V souvislosti s tímto svědectvím je zmíněná taktika pro boj proti povstalcům u Ayaviri, kterou ve filmovém zpracování vymyslel indiánský spojenec španělského vojska jménem José Choquehuanca. Byl synem jednoho z kasiků a proto dobře znal indiánské poměry. Tato taktika spočívala ve snaze zaangažovat velké skupiny indiánů do bojů s přesvědčením, že povstalci by nikdy nezaútočili proti vlastním synům. Syn Túpaca Amarua však se Španěly spolupracovat nehodlá a svůj postoj ve filmu stvrdí symbolickým odplivnutím před vyslychající Španěly a porotu.

Zradou Francisca de Santa Cruz, který ovlivněn slíbenou odměnou ze strany královských spojenců napomohl chycení Josého Gabriela Túpaca Amarua na jaře 1781, končí jedna část tohoto povstání. Jeho výpovědi je ve filmu také uzavřena celá část věnovaná výsledku osob obviněných ze spolupráce s Túpacem Amaruem při organizování rebelie. Film je pak zakončen popravou všech odsouzených. Zdůrazněna je část poprav y Josého Gabriela Túpaca Amarua, kdy jeho tělo dlouho vzdorovalo tahům koní.

Shrnutí

Za pomoci retrospektivního vyprávění, při kterém se mísí současnost zakládající se na výslechu obžalovaných a jejich návratech do vzpomínek na události, které se staly stěžejními pro povstání, je divákovi poskytnut téměř kompletní vývoj celé události.

Z filmu se dozvídáme informace, i když v lehce zpřeházeném pořadí, jak o nespokojenosti indiánů při každém výběru tributu, či odvodu mužů k výkonu mity, ze které se velká část vyslaných osob již nevrátila, tak i o fungování tak zvaného reparta, tedy o prodeji často nepotřebných věcí ze strany corregidorů indiánům, kteří, jelikož se nemohli bránit, se z důvodu tohoto obchodu dostávali do tíživé finanční situace.

Celý film je vystavěný na historicky podložených událostech, na které dohlížela i peruánská komise určena k tomuto záměru.

Z konkrétních faktů, které jsou ve filmu ztvárněny, lze uvést například oslavu narozenin krále, i když v některých zdrojích je uveden motiv oslavy jako den svatého patrona, které se účastní vlivné osobnosti z oblasti Tinty, tedy i José Gabriel Condorcanqui a corregidor Arriaga. Po této společenské události však následoval první krok, který zahájil povstání, tedy chycení a oběšení již zmíněného corregidora Atonia de Arriagy.

Z následných bojů režisér a scénárista uvedli ty nejdůležitější, tedy první významné vítězství rebelů v boji u Sangarará, které povstalce utvrdilo v jejich síle a posílilo ambice dosáhnout požadovaných podmínek. Neopomenuta byla scéna, kdy se královské vojsko, ve snaze zachránit se před nečekaným útokem indiánů, běželo schovat do kostela, čímž si podepsali ortel, a jelikož neměli další možnost úniku, byli tímto svým nerozvážným činem odsouzeni napospas útoku povstalců a indiánů uvnitř samotné družiny, kteří se, ve snaze zachránit na poslední chvíli svůj život, rozhodli přidat na stranu indiánských povstalců.

Dalším uvedeným bojem ve filmu se stává bitva, při které byla aplikována taktika indiána ve španělských službách Josého Choquehuanca, tedy již zmíněná účast převážné části indiánů ve vojsku bojujícím na straně Koruny. Důvodem byl předpoklad Španělů, že povstalci nebudou proti vlastní krvi bojovat.

Posledním zmíněným bojem je pak také poslední bitva Túpaca Amarua, a to bitva u Tungasuky, během které již bylo zřejmé, že povstalci nebudou mít dostatečné síly k tomu, aby odrazili nátlak španělských královských vojsk. Proto se Túpac Amaru vydává na útěk, během kterého je zdržen jedním z jeho vlastních přívrženců. Tímto svým činem docílí, že José Gabriel Túpac Amaru je nakonec chycen, uvězněn a souzen.

V příběhu není opomenuta ani důležitá role manželky Josého Gabriela – Micaely Bastidas, která je ve filmovém zpracování charakterizována jako tvrdá žena a zároveň pravá ruka kasika. Její rolí v celém povstání bylo postarat se o strategické a organizační záležitosti, a to i organizování vojsk, stejně tak jako dohlížení na vykonávání práce. Působí křehce, ale zároveň se projevuje jako tvrdá a nekompromisní žena.

Jednotlivé části věnované minulosti, tedy příběhu o vzniku povstání i povstání samotném, na sebe chronologicky navazují, ale jsou průběžně přerušovány a prokládány časovým posunem, tedy návratem do vzpomínek na minulost a opačně, znovu zpět do soudní síně, kde zrovna probíhá soudní proces s obžalovanými, spolu s diskusí evropských autorit na dané téma i vzájemné obviňování se ve snaze obhájit svůj názor, či zachránit svou pozici, jako je to v případě biskupa Ramón Moscoso. Biskup je nařčen z dvojí hry, kterou se snažil zavděčit oběma stranám, hlavně chvilkové spojenectví s Túpacem je soudci považováno za nepřípustné. Moscoso se však brání a argumentuje svou významnou finanční pomocí určenou právě na odboj proti povstalcům.

Hlavním hrdinou filmu, jak již vyplývá z výše uvedeného nastínění příběhu, je José Gabriel Túpac Amaru. Ve filmu je představen jako vážný a velmi hrdý muž. I když jeho úmysly tak, jak jsou ve filmu podány, jsou dobré, působí hrdina spíše odtažitým a strohým dojmem.

I když se příběh opírá o fakta, což je podloženo i často uváděnými konkrétními fakty jako jsou jména dotyčných zúčastněných, názvy míst, kde se odehrávají jednotlivé důležité okamžiky, jako například místa odehrávání se již výše uvedených bitev, i konkrétní problematika, ať už mita, obrajes, či vybírání tributů, které se zakládají na pravdivé a historicky podložené skutečnosti. Díky všem těmto zmíněným skutečnostem můžeme tomuto filmu zajisté přisoudit poučný charakter.

Nicméně z druhé strany pohledu, tedy té kritické, ve filmu nejsou uvedeny některá fakta, která mohou měnit celkový ráz tohoto povstání, stejně jako kroky, bez nichž se divákovi nedostává kompletní a ucelený obraz tohoto povstání samotného, stejně jako všech předcházejících kroků.

Mezi tyto neuvedené informace, ať už zatajené záměrně nebo opomenuté z důvodu určitých stanovených limitů, či kvůli přisuzované nedůležitosti daných faktů, patří dozajista tyto:

V případě plánování povstání ve filmu chybí jak naznačení myšlenkového posunu, tak i změn ve vztazích ke španělským autoritám ze strany Josého Gabriela Túpaca Amarua. Na základě historického podkladu neměl tento kasik z Tungasuky odjakživa snahu bojovat za indiány jemu svěřené, jak je uvedeno během prvních deseti minut filmu, kde kasik informuje corregidora a biskupa o své plánované cestě do Limy. Je třeba si uvědomit, že kasik měl svou práci, své povinnosti vzhledem ke španělským autoritám, svůj příjem financí a obchod založený na transportu zboží pomocí mul na významné stezce spojující Limu, Buenos Aires a Potosí, která procházela oblastí Tinty.

Taktéž jeho vztah ke corregidorovi, který je ve filmovém zpracování uveden jako ryze nepřátelský, byl zprvu založen na vzájemné úctě a dobrém vzájemném společném vycházení. Jejich vztah se začal měnit s postupně narůstající kasikovou zadlužeností, která se negativně dotýkala jak corregidora, tak dalších obyvatel, kteří kasikovi půjčili jistý finanční obnos, ale jeho navrácení se již častokrát nedočkali. Z tohoto důvodu byl José Gabriel Túpac Amaru corregidorem Arriagou vyzván, aby uhradil své dluhy, v opačném případě by totiž musel přijmout příslušná opatření. Údajně dokonce ze strany corregido-

ra došlo na výhrůžku potrestáním či pověšením celé kasikovy rodiny. To byl také moment, kdy došlo k zásadní změně jejich vzájemného vztahu a pro Josého Gabriela také důležitý mezník a motiv k přepadení, uvěznění a následného oběšení corregidora Arriagy.

V tomto momentě se historici také shodují na následujícím kroku Túpaca Amarua II., a to násilné vyžádání pokladnice uvězněného corregidora, která mu měla být na falešný corregidorův příkaz, prakticky s přinucením vytvořeným a podepsaným písařem v Arriagových službách, přinesena vyslaným poslem. O této události je ve filmu o Túpacu Amaruovi taktéž pomlčeno.

Dalším, i když možná nevýznamným příběhem uvedeným ve filmu, který se neshoduje s informacemi uváděnými historiky, je vztah Micaely Bastidas a Josého Gabriela. V podání Garcíi je jejich vztah, i když mu není věnována příliš velká část příběhu, podáván jako vyrovnaný. Nicméně v historické literatuře je uvedena výpověď Micaely před soudem, ještě než byl vyřčen rozsudek, ve které tato žena uvádí, že byla José Gabrielem v jisté době, a to konkrétně před povstáním, fyzicky napadána. Tuto informaci údajně i samotný Túpac Amaru potvrdil.

Poslední informací, jež se objevuje ve filmu a o které lze polemizovat, je vlastní závěr, ve kterém je zdůrazněna snaha Josého Gabriela Túpaca Amarua o vyproštění státu ze španělské nadvlády, tedy jakýsi jeho impulz k získání nezávislosti, který je umocněn výrazným zdůrazněním informace, že trest za povstání, který byl kasikovi určen, tedy rozčtvrcení jeho těla za pomoci tahu čtyřmi různými koňmi, se nedařilo zrealizovat. Dodnes není jasné, z jakého důvodu se tak stalo, nicméně tato informace je podpořena výpovědí anonymního svědka.

Při této příležitosti je nutno podotknout, že se dodnes historici nemohou shodnout, zda opravdu šlo o první pokus o dosažení nezávislosti, či se jednalo jen o jakési vyústění napjaté sociální situace v koloniích umocněné nově zaváděnými reformami bourbonské dynastie, které vyvolaly vlnu nevole na všech úrovních koloniální společnosti.

Závěrem je jistě zajímavé zdůraznit, že ve filmu jsou vynechány negativní vlastnosti nebo činy kasíka Josého Gabriela Condorcanquiho, čímž se nabízí otázka, zda se to děje záměrně a tedy zda se nejedná o nějaký druh propagandistického materiálu amerického vlastenectví, či tvůrci pouze považovali vynechané informace za málo historicky podložené, nedostatečně seriózní nebo jen za nepodstatné, a proto se je rozhodli ve filmu o povstání potomka inků Túpaca Amaru II. vynechat.

4 ZÁVĚR

José Gabriel Condorcanqui Noguera, kasik z Tungasuky, Surimany a Pampamarky neboli také Túpac Amaru II., poslední incký přímý potomek, patří bezpochyby mezi významné historické osobnosti, které značně ovlivnily další vývoj v Latinské Americe.

Jeho činem, který měl následně nemalý dopad na další vývoj v bývalých koloniích v Novém světě, bylo povstání v letech 1780–1781, jež je pokládáno za největší povstání proti španělské nadvládě v dějinách zemí Latinské Ameriky. Ať už jeho cílem byla snaha o osamostatnění Peru, či chtěl pouze poukázat na neplnění královských nařízení a nemorální chování některých představitelů královské moci v koloniích Nového světa, jako bylo vlastní obohacování se na základě reparta, vykořisťování indiánské společnosti při nucených pracích zvaných mita nebo nelidské podmínky v obrajes, či jiné, podařilo se mu sestavit nezanedbatelnou skupinu povstalců složenou převážně z indiánů, kteří jej podporovali v boji. Túpac Amaru chtěl oslovit i kreoly, od kterých však marně očekával podporu. Nezanedbatelnou roli jistě sehrály i kasikovy kontakty se zástupci vyšší společnosti, ať už s některými představiteli církve, obchodníky, či jinými vlivnými osobnostmi. Povstání Túpaca Amarua a jeho ideály se díky transportu zboží šířilo i do odlehlějších oblastí, kde se s ním ztotožňovali převážně indiáni, kteří nikdy nepřestali věřit v opětovné založení jejich podmaněné říše, tedy říše Inků. O to větší naději viděli v povstání inckého potomka, Josého Gabriela Túpaca Amarua.

Povstání Túpaca Amarua bylo nakonec potlačeno. Vůdce byl zrazen jedním z generálů z vlastních řad, zatčen a s celou svou rodinou odsouzen k trestu smrti. V konečném ortelu byla zmíněna snaha kasika vzbouřit se proti španělské koruně, i když se historikové dodnes jednohlasně neshodli, zda byla snaha o nezávislost státu Peru opravdu tím pravým důvodem povstání. Sám Túpac Amaru tento záměr do poslední chvíle popíral.

Toto povstání následně ovlivnilo další vývoj v jihoamerických koloniích. Na počátku 19. století pak začaly v jednotlivých zemích vznikat uvědomění odlišnosti americké spo-

lečnosti od té evropské, začal se vytvářet americký národ a mimo jiné se následkem tohoto iniciovaly války za nezávislost. Vlivem represe se právě Peru stalo jednou z posledních zemí, která se vymanila ze španělské nadvlády, a to roku 1821.

Túpac Amaru představoval a dodnes představuje ikonu, která dala k tomuto kroku první významný impulz. Proto je dodnes on i jeho povstání jakýmsi motivem jak už v oblasti umění, hudby – jméno Tupac, psáno také 2Pac, převzal například americký rapper, nebo například v literatuře, jíž je věnována druhá část této diplomové práce.

Túpac Amaru ovlivnil jak poetickou, tak prozaickou i dramatickou tvorbu. V této práci jsou postupně analyzovány a porovnávány díla zastupující všechny tyto oblasti, a to i z důvodu špatné dostupnosti děl.

V práci jsou srovnávána díla celkem tří spisovatelů a jednoho scénáristy. Jedná se o báseň, román a drama, jejichž autoři jsou z různých států, a to z Peru a Španělska – peruánského spisovatele Josého Maríe Arguedase, z jehož tvorby byla analyzována báseň *A nuestro padre creador, Túpac Amaru (himno-canción)* z roku 1962, španělského spisovatele Ramóna Josého Sendera, který je autorem románu *Túpac Amaru* vydaný roku 1973, a jako poslední je drama s názvem *Hima-Sumac* z roku 1884 peruánské spisovatelky Clorindy Martto de Turner.

Ke srovnání k literatuře jako poslední je zhodnocen film peruánského režiséra Federica Garíi, který vznikl za spolupráce s Kubou roku 1984.

Na základě historické studie založené na dostupné literatuře, která tvoří úvodní část diplomové práce, a následných rozborů jednotlivých literárních děl uvedených v druhé části, můžeme porovnat všechna tři díla z pohledu reálného popisu historické události.

Z jednotlivých rozborů textů vyplývá, že všechna tři díla, tedy jak báseň, tak román i drama, se shodují v popisu Túpac Amaru jako bojovníka za indiánskou vrstvu obyvatelstva, který byl za svůj pokus o „záchranu“ indiánského obyvatelstva krutě potrestán. Je považován za hrdinu, a to i v případě románu *Túpac Amaru* Španěla Sendera, u kterého by se dal očekávat kritičtější popis situace, kde by byla více zdůrazněna úloha Špa-

nělska a Túpac Amaru by byl pojat jako nepřítel Koruny. Stejným způsobem je prezentován i Túpac Amaru ve filmovém podání.

Dalším shodným prvkem ve všech třech literárních dílech i ve filmu je neuvedení negativních vlastností Inky, jakým je například fyzické napadání své ženy před zahájením povstání, na které najdeme odkazy v odborné literatuře, přičemž se uvádí, že sám José Gabriel toto své chování ve výpovědi potvrzuje. Podobně je tomu v případě vztahu corregidora Arriagy a Túpaca Amarua a počátku jejich nepřátelského vztahu. Motiv jejich rozepří buď není uveden vůbec, jako je tomu ve filmu režiséra Garcíi, nebo je podložen úplně jiným příběhem, jako je tomu v díle Sendera.

Svým podáním je povstání i vše, co mu předcházelo, nejlépe a nejpřesněji popsáno ve filmu Túpac Amaru. Toto zpracování, které se zakládá na historických faktech, nejpřesněji popisuje jak samotného Túpaca Amarua a jeho nejbližší, tak počátek povstání i jeho průběh samotný. Údaje se shodují s historicky podloženými údaji v místech, jménech i datech. Jedinou výjimkou tvoří některé již zmíněné neuvedené souvislosti, jako je například vztah Arriagy a Túpaca Amarua, který vedl Josého Gabriela k jeho oběšení, která by doplnila příběh do kompletní podoby. I přesto však film podává poměrně přesný obraz historického vývoje povstání.

Za druhé nejpřesnější podání této historické události můžeme považovat román Ramóna Josého Sendera. Ve svém díle uvádí historická data mísící se se smyšlenými zajímavostmi, legendami a příběhy, které románu dodávají populárnější charakter. Jako příklad lze zmínit znamení ve formě padlého kondora v den narození budoucího kasika, důvod konfliktu corregidora Arriagy i příprava jeho chycení a následnou popravu, nebo moment, kdy má být José Gabriel rozčtvrcen koňmi, kdy autor vykresluje jako znamení o nespokojenosti bohů s popravou posledního Inky projevující se náhlým prudkým deštěm v období sucha. Taktéž závěr románu, ve kterém místokrál umírá po požití několika anonymně doručenými třešni, je smyšlený. Nicméně spousta údajů, jako jména aktérů, data a letopočty i hlavní dějová linie jsou založeny na historicky potvrzených údajích a shodují se s nimi.

Obě tato díla mají jako hlavní námět povstání kasika, taktéž hlavním hrdinou je José Gabriel Túpac Amaru. V básni *A nuestro padre creador, Túpac Amaru* a v dramatu *Hima-Sumac* již kasikova role není tak zřetelná.

V epické básni se sice autor na Túpaca Amaru často odvolává, za hlavní děj lze přesto považovat spíše obecný vývoj postavení indiána ve společnosti, kdy nejdříve má svobodu, posléze je jeho území dobýváno krutými Španěli, následně se částečně podřizuje nadvládě svých kolonizátorů. V poslední části jakoby ožívá indiánský duch těchto obyvatel a následkem je snaha nevzdát se a bojovat proti svému údělu. Túpac Amaru v díle zastává roli jakéhosi patrona či otce, ke kterému obyvatelé vzhlížejí a kterému se svěřují se svým údělem.

Na rozdíl od předchozích dvou děl se čtenář v básni o Túpacu Amaruovi ani o jeho povstání, ať už důvodech, následcích, ani o kasikově, prakticky nic nedozvídá. Pouze z kontextu vyplývá, že se jedná opravdu o Túpaca Amaru II. a jeho motiv povstání, tedy snaha zlepšení situace v místokrálovství Peru, je pouze nastíněno. Historická data se v básni nevyskytují.

Podobně tomu je i v dramatu Clorindy Matto de Turner *Hima-Sumac*. Túpac Amaru je představen jako kasik a bojovník za indiány, nicméně jeho příběh je posunut do pozadí a hlavní dějovou linií je milostný příběh incké princezny Hima-Sumac. Na rozdíl od básně se však v této divadelní hře objevují zmínky o kasikově povstání, a to v podobě geografických informací, jako je Tungasuka, či Legui, kde byl Túpac Amaru chycen španělskými vojsky. V příběhu taktéž chybí zmínka o kasikově inckém původu i rodině. Tu nahrazuje milenka a snoubenka incká princezna Hima-Sumac.

I v těchto dvou dílech, kde příběh Túpaca Amaru a povstání, které zorganizoval, představuje pouze jakousi kulisu, je však Inka představen jako zástupce indiánské obce a jako kladná postava.

Na těchto případech lze pozorovat, že se obecný názor na Josého Gabriela Condorcanguiho nemění ani v průběhu času. Nejstarší z analyzovaných děl je drama *Hima-Sumac*,

které bylo publiku představeno již v roce 1884, zobrazuje Túpaca Amarua stejně jako například Senderův román z roku 1973 či jako film natočený ještě později, roku 1984. Představuje Túpaca Amarua jako pozitivní postavu, jež zastupuje indiány a bojuje za zlepšení jejich pozice v koloniální společnosti. Dodnes představuje ikonu počátku válek za nezávislost latinsko-amerických zemí.

5 POUŽITÁ LITERATURA

Literatura

Alchazidu, Athena; Pérez Sinusía, Yolanda; Gómez Gónzales, Paula: *Esbozo de la Historia de la Literatura Española*. Brno: Mgr. Anton Pasienska. 2004.

Banham, Martin: *The Cambridge guide to theatre*. Cambridge: Cambridge University press. 1995.

Caranci, Carlo A.: *Tupac Amaru*. Madrid: Historia 16, Quorum. 1987

Cárceles de la Hoz, Guillermo; Villazán Povedano, Juana: *Bachillerato – Lengua y literatura II*. Barcelona: Edebé. 1999.

Céspedes, Guillermo: *La independencia de Iberoamérica – la lucha por la libertad de los pueblos*. Madrid: Anaya. 1988.

Chalupa, Jiří: *Historia y geografía de América Latina*. Olomouc: Univerzita Plackého v Olomouci. 2007.

Chalupa, Jiří: *Stručná historie států – Španělsko*. Praha: Libri. 2005

Galindo, Alberto Flores: *Buscando un Inca: identidad y utopía en los Andes*. La ciudad de la Habana: Casa de las Américas. 1986.

Housková, Anna: *Imaginace Latinské Ameriky*. Praha: Torst. 1998.

Katz, Friedrich: *Staré Americké civilizace*. Přel. František Vrhel. Praha: Odeon. 1989.

Klíma, Jan: *Přehled dějin Latinské Ameriky*. Hradec Králové: Gaudeamus. 1996.

Krč, Eduard; Mirabet, Núria: *La narrativa española del siglo XXa partir de la guerra civil*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. 2007.

Křížová, Markéta: *Inkové – nejmocnější indiánský svět*. Praha: Karavela. 2006.

Kunc, Jiří; Barteček, Ivo: *Dobytí a osvobození Latinské Ameriky*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. 2008.

Laviana Cuetos, Mª Luisa: *Túpac Amaru, Forjadores de America*. Don Quijote, Sevilla: Editoriales andaluzas Midas. 1990.

Lewin, Boleslao: *Tupac Amaru*. Elaleph.com.1999.

Matto de Turner, Clorinda: *Hima-Sumac: drama en tres actos y en prosa*. Lima: El Peru ilustrado: 1980.

Moreno, Cebrián, Alfredo: *Túpac Amaru, el cacique que rebeló los Andes*. Madrid: Anaya, S.A. 1988.

Opatrný, Josef: *Amerika v proměnách staletí*. Praha: Libri. 1998.

Pedreza Jiménez, Felipe P.; Cáceres, Milagros Rodríguez: *Historia esencial de la literatura española e hispanoamericana*. Madrid: Editorial EDAF. S.L.. 2008.

Pellettieri, Osvaldo: *El teatro y los días – studios sobre teatro iberoamericano y argentino*. Buenos Aires: Galerna. 1995.

Pérez Agustín, A.; Álvarez Castro, A.; Acero Fernández, A.; Jiménez Peña, S.: *Bachillerato – Lengua y literatura I*. Barcelona: Guadiel. 1998.

Perez, Joseph: *Los movimientos precursores de la emancipación en Hispanoamérica*. Madrid: Alhambra. 1982.

Roedl, Bohumír: *Dějiny Peru a Bolívie*. Praha: Lidové Noviny, 2007

Roedl, Bohumír: *Stručná historie států-Peru*. Praha: Libri. 2003

Roedl, Bohumír: *Ve jménu Inky Túpac Amaru*. Praha: Scriptorium. 1998.

Romero, Patricio Rubio: *Perú*. Madrid: Anaya. 1988.

Scorza, Manuel: *Obras completas - Obra poética*. México: mēlo. 1990.

Sender, Ramón J.: *Túpac Amaru*. Barcelona: Destino. 1973.

Villar Raso, M.: *Hitoria de la literatura hispanoamericana*. Madrid: EDI-6. 1987

Xerez, Francisco de: *Pravdivá zpráva o dobytí Peru*; přel. Jemelka Jaroslav, Mikeš Vladimír. Praha: Mladá fronta. 1970.

Internetové odkazy

Banco de la República de Colombia [online]. ©2005 [cit. 2010-08-27]. Biblioteca Luis Ángel Arando. Dostupné z WWW:

<<http://www.banrep.gov.co/blaavirtual/revistas/credencial/septiembre1991/septiembre4.htm>>.

Centro Guaman Poma de Ayala [online]. 2005 [cit. 2010-08-27]. Clorinda Matto de Turner, infatigable obrera del pensamiento. Dostupné z WWW:

<http://www.guamanpoma.org/cronicas/11/Rocio_Ferreira.pdf>.

El Arca [online]. 1999 [cit. 2010-08-27]. Luis Ambrosio Morante, actor de la Revolución. Dostupné z WWW:

<<http://www.elarcaimpresa.com.ar/elarca.com.ar/elarca41/notas/morante.htm>>.

Etnilumidad S.A. - conocimiento universal de las etnias [online]. 2010 [cit. 2010-08-27]. Sala Federico García Hurtado (Perú). Dostupné z WWW:

<<http://etnilumidad2.ning.com/group/filmotecaetnicaporlautarolavarello/forum/topics/sala-federico-garcia>>.

Internet archive [online]. 2001 [cit. 2010-08-27]. Hima-Sumac, Drama en tres actos y en prosa. Dostupné z WWW:

<<http://www.archive.org/stream/himasumacdramae00turngoog#page/n0/mode/1up>>.

Karl-Franzens-Universitaet Graz [online]. 2002 [cit. 2010-08-27]. Hima-Sumac. Dostupné z WWW: <<http://www.uni-graz.at/erna.pfeiffer/materialien/hima-sumac.htm>>.

Knihy Google [online]. © 2010 [cit. 2010-08-27]. Obras completas i obra poetica. Dostupné z WWW:

<<http://books.google.cz/books?id=1igUw->

[t_6lsC&pg=PA109&lpg=PA109&dq=Scorza+cantar+de+t%C3%BApac+amaru&source=bl&ots=TWsw_XkCE6&sig=6ht6S5Jv-](http://books.google.cz/books?id=1igUw-t_6lsC&pg=PA109&lpg=PA109&dq=Scorza+cantar+de+t%C3%BApac+amaru&source=bl&ots=TWsw_XkCE6&sig=6ht6S5Jv-)

[rr_jQEmWEn7M4XxGfU&hl=cs&ei=B99rTI_nLcuG4AbSycTpAg&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnu](http://books.google.cz/books?id=1igUw-rr_jQEmWEn7M4XxGfU&hl=cs&ei=B99rTI_nLcuG4AbSycTpAg&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnu)

m=3&ved=0CCkQ6AEwAg#v=onepage&q=Scorza%20cantar%20de%20t%C3%BApac%20amaru&f=false>.

Literatura Argentina Contemporánea [online]. © 1995-2000 [cit. 2010-08-27]. David Viñas. Dostupné z WWW: <<http://www.literatura.org/Vinas/Vinas.html>>.

Los intentos [online]. 2007 [cit. 2010-08-27]. A nuestro padre creador Túpac Amaru (himno-canción) / Tupac Amaru Kamaq taytanchisman (haylli-taki). Dostupné z WWW: <<http://losintentos.blogspot.com/2010/07/28/a-nuestro-padre-creador-tupac-amaru/>>.

Monografias.com [online]. 2002 [cit. 2010-08-27]. Cantar de Túpac Amaru. Dostupné z WWW: <<http://www.monografias.com/trabajos910/cantar-tupac/cantar-tupac2.shtml>>.

Teatro del Pueblo [online]. 2003 [cit. 2010-08-27]. David Viñas: un teatro épico latinoamericano. Dostupné z WWW: <<http://www.teatrodelpueblo.org.ar/dramaturgia/sagasetta001.htm>>.

Universidad computense de Madrid [online]. 1998 [cit. 2010-08-27]. indigenismo. Dostupné z WWW: <<http://www.ucm.es/info/eurotheo/diccionario/I/indigenismo.htm>>.

Wikipedia : la enciclopedia de contenido libre [online]. 15. ledna 2001 [cit. 2010-08-27]. Túpac Amaru II. Dostupné z WWW: <http://es.wikipedia.org/wiki/T%C3%BApac_Amaru_II>.

Wikipedia : la enciclopedia de contenido libre [online]. 15. ledna 2001 [cit. 2010-08-27]. Clorinda Matto de Turner. Dostupné z WWW: <http://es.wikipedia.org/wiki/Clorinda_Matto_de_Turner>.

6 OBRAZOVÁ PŘÍLOHA

Mapa jižní Ameriky v koloniálním období

Zdroj: Kunc, Jiří; Barteček, Ivo: Dobyetí a osvobození Latinské Ameriky. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. 2008.

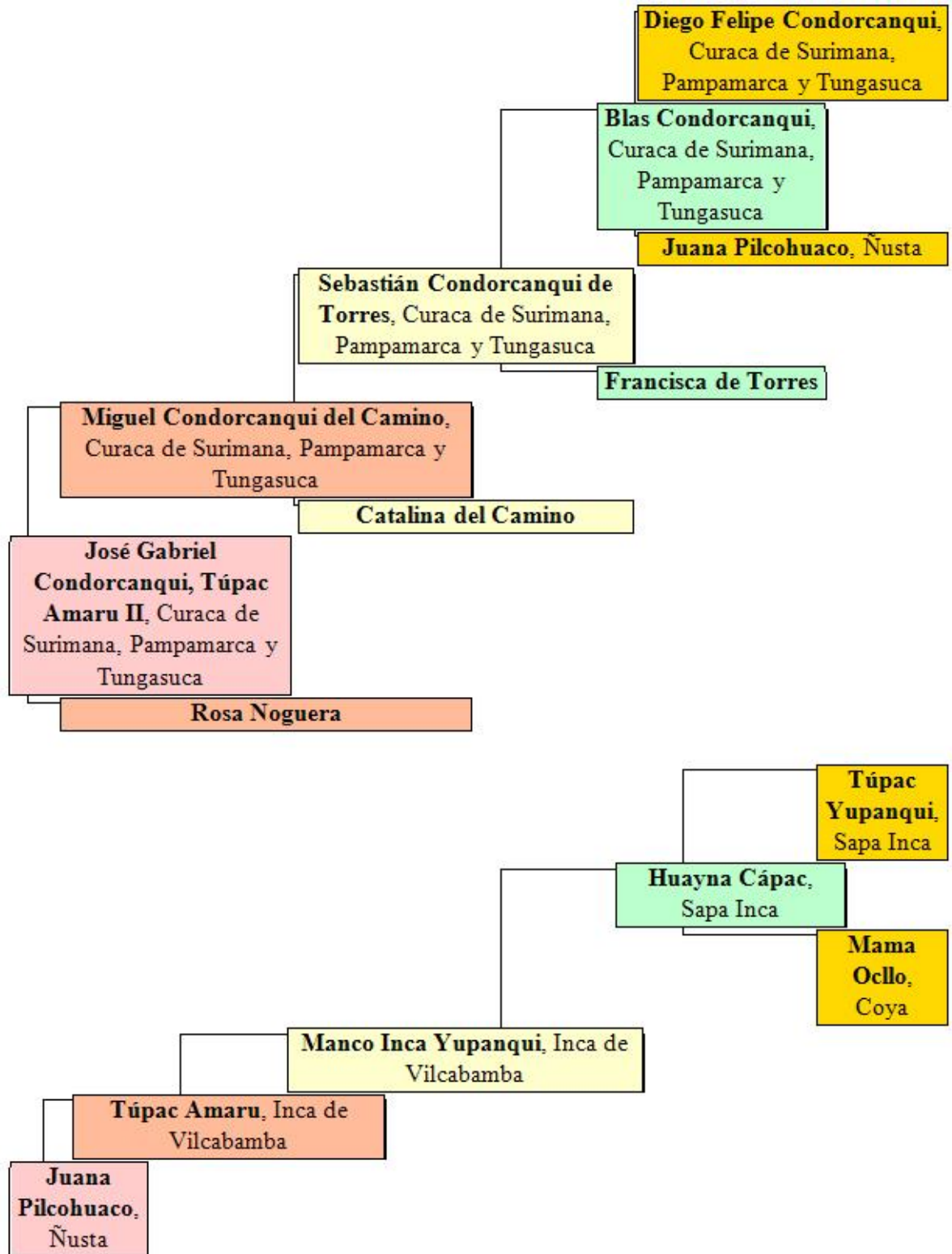

Pravděpodobná podobizna Josého Gabriela Túpaca Amaru

Zdroj: Moreno, Cebrián, Alfredo: Túpac Amaru, el cacique que rebeló los Andes. Madrid: Anaya, S.A. 1988.

Zdroj: Laviana Cuetos, Mª Luisa: Túpac Amaru, Forjadores de America. Don Quijote, Sevilla: Editoriales andaluzas Midas. 1990.

Zdroj: Moreno, Cebrián, Alfredo: Túpac Amaru, el cacique que rebeló los Andes. Madrid: Anaya, S.A. 1988.

